STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 03749

YUGEND

Sholem Asch

•

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol
of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from
a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights
in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain
or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.
If you hold an active copyright to this work – or if you know who does –
please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

יוּגענד

פון

שלום אַש.

פערלאג ב. שימין, װאַרשױ.

1908.

Типографія „Гацефира“ Панская 40

יוּגענד

אינהאלט.

		זייטע
1)	פון דעם בוך „ערד" (אלס א הקדמה)	פון I—VIII
2)	די יאטישע טאָכטער	„ 1—21
3)	דאָס קוילער געסעל	„ 22—46
4)	דער יונג מיט'ן קינד	„ 47—53
5)	עס האָט זיך נישט געלוינט (א בילד)	„ 54—59
6)	א „דינה" (סקיצע)	„ 60—65
7)	א פּשוטה מעשה	„ 66—77
8)	דער חזן מיט די משוררים	„ 78—91
9)	א יודיש קינד (ערצעהלונג)	„ 92—99
10)	גוססדיגע שטערען (א בילד)	„ 100—105
11)	די מעשה מיט די „שעהנע מארי"	„ 106—116
12)	א ברוגז	„ 117—128
13)	די משוגענע מאמע	„ 129—137
14)	צווישען א וואנד	„ 138—149

די ערשטע זאך.

אלס א הקדמה.

פון דעם בוך „ערד".

עס איז געוועזען א טאג, און איך בין נאך דענסטמאל א יונג קינד געוועזען. ריין געוואשען זענען מיינע הענד געוועזען, אונשולדיג מיין נשמה, מיין הארץ האט נאך פון שלעכטס נישט געוואוסט. מיין טאטען האב איך נישט געקענט, מיין מאמע איז אוועק אין א פרעמדעס לאנד, און עס האט מיך אנגענומען א פערלאנג, צו קענען גאט מיין בעשעפער. איך בין אוועק אין פעלד, האב ביים טייך זיך געזעצט און געווארט ביז נאכט.

און דער טאג איז אוועק און עס איז נאכט געווארען. און פון הימעל איז ארויסגעפאלען א וואלקען און האט צוגעדעקט די עקען פון דער ערד. און א טוי־רויך האט פון וואסער זיך אויפגעהויבען און האט זיך איבער די פעלדער געלעגט. דאן האב איך מיינע אויגען צו דער אונענדליכקייט געווענדעט, און מיין הארץ האט א תפלה געבעטען אזוי:

„גאט פון דער וועלט, טאטע פון אלעם לעבעדיגען און טויטען, בעשעפער פון אלעם וואס איז דא און נישט דא, וואס אלעם איז אין דיר און דו אין אלעם, לאז מיך דיין געזיכט זעהן! איך בין פערלאזט, איך האב קיינעם נישט, נור דיך. מיין בעשעפער. פון דיר בין איך געקומען, צו דיר געה איך צוריק. מיין שיפעל איז מיר אבגעשוואומען אין טיעפען ים, און איך בין איבערגעבליבען אליין אויפ'ן ברעג און האב נישט מעהר, ווי

דיין הימעל, וואס דעקט מיך צו. און דיין ערד, וואס האלט מיך אויף. און איך בין נאך יונג און דארף א פאטער, וואס זאל מיך ביי דער האנד פיהרען, און דארף א מאמען, וואס זאל מיר די טרעהרען פון באק ווישען".

דאס אלעס האב איך אין מיין הארץ געזאגט, אבער מיינע ליפען האבען געשוויגען, און מיך האט איינגעהילט אין זיך דער סוד פון דער נאכט, און זיכער האב איך מיין קאפ אויף די ערד אנידערגעלעגט, און עס איז מיר געוועזען, ווי איך וואלט אויף דער מאמעס ברוסט איינגעשלאפען.

איך ליג נאך אין טרוים און איך דערהער פלוצלונג א שטים און איהר קלאנג איז ווי דאס געזאנג פון א הארפע, וואס ווערט געוואשען אין די וועלען פון די טייכען, און וואס איז אויסגעוועבט מיט דעם ריח פון די סאמעט-רויזען, און קומט צו ציהען פון טיעפען וואלד.

— מיין רחמנות אויף דיר, מיין רחמנות אויף דיר, מיין קינד! — און עס איז מיר געוועזען, ווי א מאמע וואלט מיר די האר געגלעט און ווי א שוועסטער וואלט מיר א ליעד פון דערהיים געזונגען.

און עס איז געוועזען, אז איך האב מיינע אויגען אויפגעעפענט, האב איך געזעהן, א פרויענצימער איז פאר מיר שטעהן געבליבען, און זי איז נאקעט און בארוועס.

איהרע ברוסטען זענען פול און בעהאלטען אין די זאנגען פון פעלד, און איהר קאפ איז בעפוצט מיט די פרוכטען פון דער ערד, און איהר שאנד איז צוגעדעקט מיט די בלעטער פון פייגען-בוים.

אין איהרע הענד האלט זי די ווינדען פון דער וועלט, און איהרע פיס זענען ווי איינגעפלאנצט אין דער ערד, און איהר געשטאלט איז געגליכען צו א בוים פון דער ערד, און אז זי האט א ריהר געטהון מיט איהרע הענד, זענען זיי געגליכען געוועזען ווי די ליליען אין וואסער, און אז דער ווינד האט אין איהרע האר געבלאזען, זענען זיי געגליכען געוועזען צו די בלעטערדיגע צווייגען פון דעם וויערזשבע-בוים.

און זי איז בלינד און קומט פערהילט אין שאטען פון דער נאכט.

און עס איז געווען אַז זי האָט זיך דערנעהנטערט צו מיר, האָב איך מיין פנים פֿערבאָרגען אין די אויבערפלעך פֿון דער ערד און האָב געפֿרעגט: „ווער ביזט דו?"

זי האָט מיר אָבגעענטפֿערט: „איך בין דער גאָט, נאָך וועלכען דו האָסט גערופֿען, איך בין די מוטער פֿון שעפּפֿונג, דאָס פֿרוכטבאַרע, וואָס שאַפֿט פֿון דער אונענדליכקייט צו דער אונענדליכקייט. קיינער האָט מיר ביי מיין אַרויסגאַנג קיין געזעץ נישט געגעבען, קיינער האָט מיר צו מיין ענדיגען קיין גרענעץ געשטעלט, קיינער ווייסט נישט, ווען איך בין געוואָרען, קיינער ווייסט נישט, ווען עס וועט ווערען אַ סוף צו מיין ווערען. איך בין דאָס שאַפֿען פֿון אַלעם לעבעדיגען, און מיין נאָמען איז „דאָס זיין". דיין תּפֿלה האָב איך געהערט, און בין געקומען צו דיר, הייל דו האָסט מיך גערופֿען!!

און עס איז געווען אין מיין ריידען מיט איהר, האָט אַ בלאָז געטהון אויף מיר אַ ווינד, וואָס אַ פֿריהלינגס-געשמאַק איז אין זיינע וועלען אויפֿבעהאַלטען, און אַ פֿייכטקייט איז אין איהם און אַ צערטליכקייט, און עס האָט זיך אַראָבגעלאָזען אויף מיר אַ וואָלקען פֿון טוי, ווי דער טוי אויף פֿעלדער, וועלכער שטייגט פֿון וואַסער אַרויס, איידער די זון געהט אויף, און ער האָט געשמעקט, ווי דער פֿריה-מאָרגען אין וואַלד אין פֿריהלינגס-צייט, ווי דאָס וואַסער, וואָס קומט צו גיסען פֿון שטיינערנע קוואַלען, ווי דער קוש פֿון אַ כּלה אין דער נאַכט פֿון איהר חתונה. און עס איז מיר, ווי אַ ניי בלוט וואָלט אין מיינע אָדערן גערונען, און אַ קרעפֿטיגקייט האָט ערפֿילט דעם מאַרך פֿון מיינע ביינער, און אַ ליכט איז געפֿאַלען אויף מיינע אויגען. איך האָב אויפֿגעעפֿענט מיינע אויגען און האָב געזעהן, די ערד איז ברייט און לאַנג ווי די אויסשפּרייטונג פֿון הימעל, און די וואָרצלען פֿון אַלץ וואָס וואַקסט, זענען אין איהרע טיעפֿענישען איינגעפֿלאַנצט, און יעדעם בלומעלע און יעדעם גרעזעלע טהוט דאָס מיילכעל עפֿענען, די חיונה אין זיך איינצוציהען. און יעדעם גרעזעלע, און יעדעם שפּראָצענדע און וואַקסענדע נאָגט זיין זאַפֿט פֿון דער ערד. און עס זענען געקומען צו פֿליהען די פֿויגעל פֿון לאַנד און האָבען זיך בעהעפֿט מיט די בלומען פֿון דער ערד. און איינס האָט געלעבט פֿון צווייטען. און זי האָט געזאָגט צו מיר אַזוי:

— צו אַנדערע געטער האָט איהר זיך געטהון קעהרען, און גאָט אייער בעשעפער האָט איהר נישט ערקענט.

ווארום וואָס איז דען דער מענש, אז נישט איינס פון מיינע באַצייכנונגען, וואָס ציהט זיך חיונה פון דער ערד און קומט פון איהר און געהט צוריק צו איהר, נאָך דער צייט פון זיינע יאָהרען.

איז ער דען נישט דער ברודער פון בוים? — און ווי דאָס גראָז אין פעלד איז ער דען נישט געגליכען, וואָס האָט זיינע ווארצלען אין די ערד איינגעפלאנצט, וואָס קומט פון איהר און געהט צו איהר?

און איהר האָט זיך געטהון צו די הימלען ווענדען. צו די שטערן האָט איהר די אויגען דערהויבען, צו דעם וואָס איז אין דער הויך פון אייך און איז פרעמד פון אייך. דיינע אויגען האָט געדייצט דער הימעלס-שיין, און דיין הארץ האָט געצויגען דאָס וואָס איז פון דער הויך פון דיר.

אַזוי טהוט גאָט זאָגען: דעם הימעל, דעם הימעל — צו גאָט, און די ערד, די ערד האָב איך צו די מענשען געגעבען.

און איהר האָט געטהון ריכטען מיין ערד מיט אַ פרעמד געריכט, און איהר האָט געטהון פיהרען מיין וועלט מיט אַ פרעמדען אמת.

ווארום נישט דעם הימעלס גערעכטיגקייט איז די גערעכטיגקייט פון דער ערד, און נישט דער אמת פון די הימלען איז דער אמת פון די קינדער פון דער ערד.

און איהר האָט זיך געטהון ווענדען צו אַ פרעמדען גאָט, צום גאָט פון הימעל, גאָט, וואָס האָט אייך נישט געקענט און אייער תּפלה נישט געהערט.

און עס איז געוועזען, אַז איהר האָט רעגען געדארפט, האָט ער אייך ווינד געשיקט. דעם גוטען האָט ער שלעכטס געטהון און דעם שלעכטען האָט ער גוטס געטהון. ווארום נישט דאָס גוטס פון הימעל איז די גוטסקייט פון דער ערד און נישט דאָס שלעכטע פון הימעל איז דאָס שלעכטע פון דער ערד. איהר האָט נביאות געזאָגט אין דעם נאָמען פון די געטער פון הימעל, און אייער נביאות איז נישט מקוים געוואָרען, ווארום פרעמד זענען זיי געוועזען דעם גאָט פון דער ערד און צו דעם מענשען פון דער ערד.

זײַ האָבען נביאות געזאָגט אין די נעמען פֿון די גאָטער פֿון הימעל. דיך זאָלב איך פֿאַר אַ נביא צום גאָט פֿון דער ערד!

דערהערענדיג אַזוינס, האָב איך מיך געווענדעט צו איהר און האָב אַזוי געזאָגט:

איך בין נאָך יונג, און קײנער קען מיך נישט, און קײנער האָט פֿון מײַן נאָמען נישט געהערט. און עס וועט זײַן, אַז איך וועל צו די ברידער פֿון מײַן לאַנד קומען און זאָגען צו זײ אין דעם נאָמען פֿון אַ גאָט, וואָס זײ האָבען פֿון איהם ביז איצט נישט געהערט, וועלען זײ זאָגען: נור ליגנער, ליגענד זאָגט דער יונג!"

„אַז עס איז טאַקע אמת. אַז גאָט האָט זיך צו איהם בעוויזען, זאָל ער אונז זײַן צײכען ווײַזען, כדי מיר זאָלען זעהן און גלויבען, אַזוי ווי אין די נביאים פֿון די געטער".

און עס האָט זיך דערהערט איהר שטים, און זי האָט געקלונגען ווי מיט'ן וואַסער געשוואומען און האָט געשמעקט, ווי מיט'ן בלומען־ריח געבלאָזען.

— נישט דער גאָט פֿון די הימלען איז דײַן גאָט פֿון דער ערד, און נישט ווי די נביאים פֿון די הימלישע געטער איז דער נביא פֿון דעם גאָט פֿון דער ערד.

נישט דער צײכען פֿון אונגעוועהנליכעס איז דער צײכען פֿון גאָט, דײַן גאָט, — דער צײכען פֿון דײַן גאָט איז דאָס געוועהנליכע.

נישט די מאַנדלען, וואָס וואַקסען אויף דעם שטעקען אין מענשענס האַנד, איז דער צײכען פֿון דײַן גאָט, נאָר די מאַנדלען וואָס וואַקסען אויפ'ן צווײַג, וואָס דער וואָרצעל פֿון זײַן בוים איז אין דער ערד אײַנגעפֿלאַנצט.

נישט ווען די זון געהט אונטער אין מיטען טאָג איז דער צײכען פֿון דײַן גאָט, נור דאָס, וואָס די זון געהט אונטער יעדען פֿאַרנאַכט און שײַנט אויף יעדען פֿריה־מאָרגען, איז דער צײכען פֿון דײַן גאָט. דאָס וואָס אין זומער שײַנט די זון, און ווינטער גיסט דער רעגען, איז דער צײכען פֿון דײַן גאָט.

וואָרום אַלעס, וואָס גאָט האָט בעשאַפֿען, האָט ער צום גוטען בעשאַפֿען: מײַן צײכען איז „דאָס זײַן!"

און עס איז געווען, אַז גאָט מײַן בעשעפֿער האָט געענדיגט

צו רייִדען, און אַ טהוֹי איז אויפֿגעגאַנגען פֿון די פֿעלדער פֿון לאַנד־
און האָט אָנגעטרונקען אַלעס בליהענדע און וואַקסענדע, איז גאָט
מיין גאָט פֿערהילט געוואָרען אין דעם טהוי־וואָלקען, וואָס האָט
גערוהט אין די עקען פֿון לאַנד.

און די זון איז אַרויסגעגאַנגען צו בעלויכטען די וועלט, און
די ערד האָט זיך ערוואַכט צו איהר אַרבייט

די יאַטישע טאָכטער.

אַ זומערדיגער פֿרײַטאָג נאָך מיטאָג. הײמליך איז אין געסיל, מען שפּיערט שוין דען שבת, וואָס קומט אָן פֿון פלאָצקער טראַקט.

ר׳ משה גאָמבינערס ווײַב, די ערשטע בעל־הבית׳טע אין געסיל, האָט שוין שבת געמאַכט. אָנגעטהון אין אַ ווײַסער שערץ, און אין דער שבת׳דיגער הויב פֿון שפּיצען, זיצט זי אויף דער באַנק פֿאַר איהר הויז. נעבען איהר זיצען צוויי מײדלעך, איהרע טעכטערלעך, אָבגעוואַשענע, אויפֿגעקעמטע, די זײַדען־שוואַרצע צעפּלעך פֿערשלײַפֿט מיט ווײַסע שלײַפֿלעך. אָנגעטהון אין קרעטאָנענע קלײדערלעך, ווײַסע שערצלעך. זיי זיצען בײַ דער מאַמען און קוקען רוהיג אין געסיל. געגען־איבער זיצט פֿאַר דער טהיר אויף דער באַנק ר׳ יוסף ראָזענקראַנץ׳ס ווײַב, די צווייטע בעל־הבית׳טע אין געסיל, מיט איהרע טעכטערלעך — אויך שוין שבת געמאַכט.

אין געסיל, צווישען די צוויי בענק, שטעהען די מענער, ר׳ משה און ר׳ יוסף. צוויי אַלטע בעלי־בתים, שותפים, אָקסען־הענדלער גרויסע. זײערע מלבושים זענען פֿערשטויבט פֿון וועג, די ווײַסע בערד — איבער די ברוסטען. זיי שמועסען און פֿערפֿולען די וואָך מיט געשעפֿטס־זאַכען. דורכ׳ן געסיל לויפֿט דורך מיט געאײַל מרדכי שוסטער, מיט אַ פּאָר שטיוועל אין אַ רויט שנופּ־טיכעל אונטער דעם אָרעם, — דאָס טראָגט ער אָב אַ בעל־בית אויף שבת. פֿערהאָרעוועטע ווײַבער, מיט פֿערמאַטערטע פּנימ׳ער און בעשמוצטע שערצען שטופּען זיך מיט אײַלעניש פֿאַר חנה־שרה׳לעס געוועלביל, האַפּען ליכט, אַ פּעקיל טהײ, אַ פֿונט צוקער און לויפֿען אין די שטובען. פֿערבײַ־לויפֿענדיג פֿאַר די שבת׳דיגע בעל־הבית־

טעם, וואָס זיצען פאַר די טהירען, פערשעמען זיי זיך: נאָך נישט שבת געמאַכט!...

וואו דאָס געסיל ענדיגט זיך, הויבט זיך אָן דער וועג, וואָס פערבלאָנדזעט זיך ווייט אין די וועלט אריין: דער טראַקט קיין פלאָצק. צוקומענדיג צום שטעדטיל, געהט דער וועג באַרג אויף; אָט ווייזט זיך אַ וואָלקען־שטויב, איינציגוויז הויבען אָן קריכען שעפסען אַרויס פון דעם וואָלקען. די געקרייזעלטע וואָל זייערע איז פערשטויבט. זיי געהען און קוקען זיך תמ'וואַטע אין גאַס אַרום, דרעהענדיג מיט די אָבגעגאָלטע קעפלעך. זיי בעגלייט אַ חברה קינדער: יונגעלעך קליינע, פנים'ליך פון פרייטאָג, מיט „סטאָניק" יאַגאָדעס פערשמירטע, די העמדעלעך ווייזען זיך פון די הויזען־שפאַלטען אַרויס, די ציצית שאָקלען זיך נאָך און פּאַטשען. מיט גדולה לויפען זיי נאָך די שעפסעלעך. די סטאַדע קומט אָן פאַר ר' יוסף ראָזענקראַנץ'ס הויז. די שותפים געהען צו, חאַפען אַ שעפס מיט'ן שטעקען און טאַפען איהם. זיי רעדען צווישען זיך אביסעל. באַלד לאָזט מען די סטאַדע איינציגווייז אין טהויער אַריין און ר' משה מיט'ן גראָבען שטעקען אין דער האַנד, צעהלט די שעפסען, וואָס שפאַרען זיך דורך דער קיים געעפענטער פורטקע אין הויף אַריין.

באַלד קומט אָן צו לויפען ערגעץ־וואו אַ יודיל, אַ מאָגערס, אַ קליינס. ער גיט אַ קלאַפּ מיט אַ האַמער אין טהיר און ענטלויפט, און ווערט פערשוואונדען ווי אַ שאָטען... דער טעמפיגער הילך פון האָלצערנעם האַמער לאָזט זיך הערען אין געסיל, עס ווערט שטיל, די געוועלבלעך פערמאַכען זיך, און די פענסטער ווייזען זיך ליכטלעך.

דער הימעל — אַ פעלד אַ ברייטס, מיט ליכטיג־פערשטויבטע בייטען. און די זון לאָזט זיך אַראָב צום פלאָצקער טראַקט צו... אין געסיל בעווייזט זיך שוין אַ אָבגעוואַשענער יוד אין אַ שבת'דיגער קאַפּאָטע. צוויי אָבגעוואַשענע, שבת'דיגע יונגעלעך, די סדורים'לעך אין די הענד, געהען איהם נאָך אין שוהל אַריין צו קבלת־שבת.

ווידער ווייזט זיך פון פלאָצקער טראַקט אַ גרויסער שטויב, וואָס קומט אָן מיט איילעניש, ווי ער וואָלט עפּיס אָנזאָגען דער גאַס.

באַלד הערט זיך אַ האַקען פון רעדער, אַ ריעש מיט עזות.

דער שטויב צוגעהט זיך אויף אַלע פיער זייטען, און עס בעווייזט זיך אַ וואָגען אין דריי פערד אין דער ברייט געשפּאַנט. ער קומט אָן אין געסיל מיט אַ רעש. נאָך איהם לאָזט זיך אַ צווייטער וואָגען, אין צוויי פערד געשפּאַנט, און אַ דריטער. מען קנאַלט מיט די בייטשען. די קנאַלען שלאָגען אין דער גאַס אָב, ווי אַ סיגנאַל, אַז מען איז אָנגעקומען אויף שבת. די וועגען שטעלען זיך אָב פאַר אַ לאַנג אָבגעווייסטען צוים, פאַר ר׳ יוספ׳ס הויז. פון ערשטען וואָגען שפּרינגט אַראָב פריהר פאַר אַלע מאַטיס, אַ הויכער, ברייט־ביינינער יונג, אָנגעטהון אין אַ ברייטען ווייסען זומער־מאַנטעל, אין גאַצען פערשטויבט. ער נעמט אָן די פערד פאַר דער צוים, און פיהרט זיי מיט דעם וואָגען אין דעם טהויער, וואָס האָט זיך, צוליעב זיי, ברייט אויפגעעפענט. די אַנדערע צוויי וועגען פאָהרען נאָך און עס ווערט שטיל.

נישט לאַנג איז, זייט מאַטיס איז געוועזען אַ שמייסער ביי פוקסען, וואָס פלעגט פיהרען פון דער קוטנער באַהן־סטאַציע נאַפּט און זאַלץ, ווי אויך צו־שטעלען רוסישע עמיגראַנטען צו דער גרענעץ. אַלע האָבען געוואוסט, אַז מאַטיס האָט שטעהן ביי ר׳ משה גאָמבינער אַפּאָר שענע הונדערט גולדען, וואָס ער האָט זיך איינציגווייז אָנגעזאַמעלט. מאַטיס האָט געזאַמעלט געלד, און איז אַלץ ווייטער געוועזען שמייסער; גע׳חבר׳ט זיך מיט חברים. אַמאָל אָבער, ווען ער איז מיט זיין בעל־הבית אויפ׳ן לוויטשער מאַרק געוועזען, האָט ער דערזעהען אַ פּאָר „חיות" ביי אַ פויער. זיי זענען איהם געפעלען. און מאַטיס טראַכט נישט קיין סך, לויפט צו ר׳ משה׳ן, חאַפּט אַ הונדערטער און קויפט די פערד. ער ברענגט די „חיות" קיין קוטנע, קויפט אַ וואָגען און ווערט אַ בעל־בית פאַר זיך.

צו ערשט קומט עס אָן שווערליך. חברה פוהרמאַנעס ווילען איהם נישט אין די קאָמפּאַניע אַריינגעהמען. מען סטראַשעט איהם, אַז זיי וועלען איהם די פערד פער׳סמ׳ען. מאַטיס לאָזט זיך נישט, נעהמט אָן אַליין בעשטעלונגען, — אַרבעט און בעהאַלט די פּאָר גולדען.

עס געהט אַוועק אַ יאָהר. מאַטיס איז שוין אַ סוחר פאַר זיך, האָפּט אַ 25־גער פון דער האַנד ביים ערשטען בעל־הבית. מאַטיס׳ן געטרויעט מען. אַ „יונג, וואָס וויל אַ גראָשען פערדינען", רעדט

מען וועגען איהם. דאס געשעפט געהט, די „ליטוואקעס שיטען זיך ווי מאן. מאטיס האט שוין נאך א וואגען, ער נעהמט צו א „גוטען ברודער", שלמה „מלאך" פאר א שמייסער. צו מאטיס'ן וויל מען גערן געהען, חברה האט איהם ליעב — א „גוטער ברודער".

עסען עסט מען צוזאמען ביי נטע נארקעבער, גאלדע'לע איז א וואויל ווייביל... אלע לעבען צוזאמען, ווי געטרייע שותפים פיהרט מען זיך. מאטיס טהוט נישט די האנד אין קאלטען וואסער צווישען אהן חברה. און טאמער טהוט ער עפיס א פעהלער, אז ער פאהרט אליין אויפ'ן מארק און שאפט זיך איין „א עקשענדיגען קאזאק" אדער א „בלינדען לייב" וואס איז שוין „לא קם", — בייזערט מען זיך אויף מאטיס'ן:

— קוקט נאר אן דעם „סוחר"! א גאנצער בעל־הבית נעווארען! פאהרט זיך אויף מערק און שאפט זיך „העלדען", — בייזערט זיך איבער איהם שלמה מלאך, א הויכער דארער יונג, וואס טראגט דעם נאמען נאך פון קינדהייט אן, ווייל ער פלעגט אויף פליגען זאגען: מלאכים.

— די שווארצע יאהר האבען געקענט וויסען! „פעווענוזעלטער מלאך", וואס עס ליגט איהם אונטער דער קאפאטע, — פערענטפערט זיך מאטיס אויף זיין לשון.

און מאטיס „מאכט איינציגווייז די פאר גולדען"; ער בעהאלט דאס נישט פאר זיינע חברים, מען ווייסט דאס. א יונג געהט צו, גיט איהם א טאפ פאר דער גראבער טאש: „רויטע קארפען־קעפ", הא?... ביי ר' משה'ן האט ער שטעהען די פאר גולדען אהן א וועקסעלע, אהן א קוויטעל. ער ווייסט נישט קיין חכמות, עס איז דאך עפיס ר' משה גאמבינער, וואס האנדעלט מיט די „דייטשען" אין די טויזענדער...

אין שטאדט רעדט מען פון איהם: ער „פערמאגט"... און חשוב'ע בעלי־בתים, „די אויפגעבלאזענע טיטען", ווי מ'פלעגט זיי רופען, קומען שוין צו איהם „חאפען 25־גערס" „אוים דער האנד" א וועקסעלע צו צאהלען" — מאטיס בארגט; ער חייזט, אז ער האט אויך די „קלינגערס", נאר ער בלאזט נישט פון זיך.

שבת נאך מיטאג. מאטיס זיצט מיט דער חברה אויף דער באנק פאר ר' משה גאמבינער'ס טהיר און ציעפיט מיט די אויסגעצוואגענע „טשאלענטער", די דיגסט־מיידען, וואס געהען פערביי.

די „אויפגעבלאָזענע טיטען“ דרעהען זיך אין דער גאַס. אָנגעטהון אין די שבת'דיגע פײַנע שניט־רעק, מיט די ווײַסע בעל־בתי'שע קרעגענדלעך, פערלעגט די הענד, — געהען זײַ פּאַמעליך איבער דער גאַס, קומען אָן פאַר דער „באַנק“, און גיבען אַ פּאַמעליכען שאָקעל מיט'ן קאָפּ צו מאַטיס'ן (מען דאַרף אַמאָל דעם הונד). מאַטיס שאָקעלט צוריק ערנסט און דרעהט דעם קאָפּ אין אַ זײַט אַוועק, גיט אַ ממזר'שען ווינק מיט די אויגען און זאָגט מיט אַ ערענסטען טאָן — זעהר אַ גראָב וואָרט...

די פערד אין די שטעלער געבראַכט, אָבראָק אין די קאָרעטעם אײַנגעשיט, און פריש שטרוי אויסגעשפרייט. — האָט מען זיך צום וואַסער, וואָס געהט נאָך דעם שטאַל, אַראָבגעלאָזט. צוריקקומענדיג פון וואַסער, האָט מען זיך אין בית־המדרש אַרײַן געאײַלט; אין די וואָכענדיגע מלבושים, ווי מען געהט און שטעהט, און פון בית־המדרש—צו נטע גאָרקעבער—„דאָס הארץ אונטערלענען זיך“.

און אַ פרײַטיג־צו־נאַכט איז דענסמאָל געווען—גאָט און לײַט ליעב. אַ זומערדיגע נאַכט. עס איז נאָך ליכטיג, די זון בענקט נאָך צוריקצוקומען, די שטערען, טיעף אין הימעל, הענגען נאָר אַראָב צו פאַלען, שבת'דיגע ליכטליך שײַנען פון די פענסטער, זמירות־געזאַנג הערט זיך אין געסיל, עס קנאַקט... פאַר טהירען און טהורען זיצען בעלי־בתים, בעלי ביתטעם. אין געסיל, אַראָב צו דער „בריק“, שפּאַצירען „יונגע קינדער“: מײַדליך, בחורים, דאָרט ווײַט אין די נאַכט... אַ ווינטל בלאָזט, לײַכט, ליעב אויף די הערצער...

אין געסיל אין אַ זײַט שפּאַצירען מאַטיס מיט ר' יוחנן שדכן, ר' יוחנן שדכן, אַ עלטערער מענש, אַ חסיד, אַ בעוואוסטער אײַנגעהער אין אַלע „בכבוד'ע הײַזער“, געהט פּאַמעליך, רעדט שטיל, מיט נחת, ווי קוועלענדיג פון זיך זעלבסט; און מאַטיס, שטיל, מיט אַראָבגעלאָזטען קאָפּ, ווי אַ קינד, ווען מען זאָגט איהם מוסר, געהט איהם נאָך און בעמיהט זיך, נישט צו מאַכען קײַן פלינקע טריט.

— עס איז נישט אַזוי, מאַטיס! נישט אַזוי פיהרט זיך די וועלט. אַ מענש האָט שען פרנסה, גאָט צו דאַנקען... האָט זײַנע פאַר הונדערט רובל... אײַן אַנדערער אויף דײַן אָרט, פערשטעהסט

דו, — וואָס טויג דיר די חברה? ווער זענען זיי? שמייכער־יונגען! דיין גלייכען? ביזט דאָך שוין. זאָל מען זיך נישט גענאַרען, אַ מענש אין די יאָהרען. דאָס גאַנצע לעבען אָבלעבען אין שטאַל? וואָס פֿאַר אַ ווערט האָט מען אין לייטענס אויגען?

— לייטען? איך שפּיי אויף זיי, וועמען דאַרף איך דען? זיי קומען צו מיר באָרגען געלד... איהר ווייסט...

טאַקי איבער דעם. מען איז נישט אַ לאַדע ווער פֿון דער גאַס אַראָב... אייגענע פֿאַר הונדערט רובעל... אַ יונג ווי דו, שען פּרנסה, אַ אָרענטליכער מענש, — וועמען האָסט דו שלעכטס געטהון? און ווי קומסט דו אין שטאַל, אָדער מיט דער חברה פֿאַר'ן שטאַל? אַזאַ יונגער מענש ווי דו, ווייס איך? סטאַרעט זיך, ווייס איך וואָס, אַריינצוקומען אין אַ אָרענטליך הויז, צו חבר'ען זיך מיט אָרענטליכע מענשען.

— איך האָב זיי אין דער ערד! וועמענס דאַרף איך דען, פֿרעג איך אייך, זאָגט מיר, וועמענס?

— זעהסט דו, — דערנידערט ר' יוחנן זיין טאָן, — נישט אַזוי פֿיהרט זיך די וועלט. אַ מענש ווי דו, קודם־כל, פֿערשטעהסט דו מיך, איך מיין דיר, חלילה, נישט מוסר צו זאָגען. איך בין נישט דיין טאַטע, נישט דיין גואל. נאָר גלאַט. מענשליך זאָג איך עס דיר, וואָס וועט דער סוף זיין פֿון דיר? אַ יונגער מענש ווי דו, האָט זיך זיין פּרנסה, שענע פֿאַר הונדערט רובל, נעבעכ־טינגט אין שטאַל! כל־הימים אין שטאַל קען מען נישט זיין, אַ מענש מוז קלערען אויף אַ תכלית, אַמאָל אַ קלעהר צו טהון, אַז מען דאַרף דאָך אַמאָל אַ שדוך צו טהון... וואָס? נישט צייט?

מאַטיס האָט שטיל געשוויגען.

— זעהסט דו, אַ יונגער מענש ווי דו, — איז ר' יוחנן ברייטער אַרויס, — האָט זיך זיין פּרנסה, זיינע פֿאַר הונדערט רובעל, קומט אַרויס פֿון אַ גאַנץ שענע משפּחה, אַזאַ יאָהר אויף מיר, איך האָב דאָך גוט דיין טאַטען, עליו־השלום, געקענט. ר' זעליג. אַ אָרענטליכער מענש, איז זיך געגאַנגען זיין וועג. געפֿאָהרען, געטראָפֿען אַ אָרימען, אויפ'ן וואָגען איהם אויפגענומען, ווי וויים געקענט — אַ אורח אויף שבת אַהיים גענומען, ווייס איך? איך בין דאָך אַ מענש, וואָס קומט אַריין אין פֿערשידענע הייזער, קען אַ וועלט מיט מענשען, פֿאַר וואָס דען נישט? טאָמער מאַכט זיך אַמאָל אַ גלייכער

שדוך, וואָס? נישט אַזאַ מענש ווי אַ אַנדערער? מיט אַ בעל־בתישע קינד... אַז מען פֿיהרט זיך אָרענטליך...

— איך האָב דען וועם גע'גנב'עט, גע'הרג'עט וואָס?

— נישט דאָס מיין איך. פֿערשטעהסט דו מיך, ביזט דאָך נישט קיין קינד! אַ מענש ווי דו, דאַרף זיך פֿיהרען אָרענטליך, חבר'ען זיך מיט אָרנטליכע מענשען, נישט מיט קיין שכּיסער־יונגען! ווער זענען זיי? לאָבּעצעס, מיט די גאַנצע וועלט צו טהון...

— איהר מיינט טאַקי, איך חבר מיך מיט זיי? גאָר נישט. וויים איך, גלאַט אַזוי...

— אָט האָב איך היינט ביים דאַווענען ערשט מיט ר׳ יעקב גאָלדמאַן גערעדט וועגען דיר: ר׳ יעקב זאָגט אויך דאָס אייגענע: אַ אָרענטליכער יונג, האָט זיך שען פּרנסה, ער וויל אַרבּייטען, זיינע פּאָר גולדען — — —

מאַטיס האָט שטיל געשוויגען.

— וויים איך וואָס עס קען זיך מאַכען? פֿאַר וואָס דען נישט? עס קען אַלץ מעגליך זיין. ר׳ יעקב זוכט נישט קיין וואויל־לערנער, קיין בעל־יחוס, ער זוכט זיך אַ איידעם... פֿאַר זיין רחל׳ה, אַ בעל־פּרנסה, און פֿאַר וואָס דען נישט? איך בין דאָרט אַ בן־בית! אַ גאַנצער דאָרטיגער.

אַ וואַרעמקייט האָט מאַטיסעס ברוסט ערפֿילט. און מיט שטילע טריט, מיט דרך־ארץ איז ער ר׳ יוחנן נאָכגעגאַנגען.

און אַהיים־קומענדיג אויף דער נאַכט האָט ער זיך רוהיג ביים פֿענסטער אַנידערגעזעצט און געקוקט אין הימעל אַריין.

ר׳ יוחנן׳ס שמועס איז געווען דער ערשטער סוד, וואָס ער האָט פֿון זיינע חברים פֿערבּאָרגען.

אונטער דעם געסיל ציהט זיך דאָס פֿעלד. אַ גאַנצע וואָך פּאַשען זיך דאָרט די שטאָט־בּהמות. שבת פֿיהרען די בעלי־עגלות די פֿערד אויפֿ׳ן פֿעלד. עס ליגט זיך אַ בעל־עגלה אויסגעצויגען אויפֿ׳ן בויך. נעבען איהם זיצט דאָס ווייב און די קינדערליך, און דאָס פֿערד פּאַשעט זיך פֿון דערווייטען, אָנגעבונדען מיט אַ לאַנגען שטריק צום שטיק האָלץ, וואָס איז אַריינגעהאַקט אין דער ערד. די שטאָדט־יונגען שפּיעלען „פּאַלענט": מען קלאַפּט מיט׳ן „פּאַלען" אין דעם „באַלען", און מען לויפֿט ביז צו די „מעטע". קלענערע

יונגען שפּילען אין זאַלנער. אויף אַ בערגיל זיצען אַ קופּע ווייבער, און איינע לעזט פאַר פון „צאינה-וראינה״. איהר וויינענדיג קול שלאָגט זיך אָב אין וואַסער פון דערווייטען.

ביים וואַסער ליעגען מאַטיסעס חברים. זיי האַלטען די פערד פאַר די שטריק, און שמועסען פון „טשאָלענטער״. אַביסעל ווייטער, נעבען דעם מילעכיל, ליגט מאַטיס איינער אַליין, און פּאַשעט זיך זיין „בולאַן״. ער ליגט און קוקט אין וואַסער אַריין, וואו די וועלען לויפען. פון דערווייטען הערט זיך, ווי דאָס וואַסער שאַרכט אויף דעם „ראָד״ פון מילעכיל. פון דאָרט זעהט זיך די בריק, וואָס ליגט איבערן וואַסער. אַ פוהר פאָהרט דורך אויף דער בריק. עס שפּאַצירען בעל-בתי׳שע טעכטער און בחורים... מאַטיס ליגט און האָרכט זיך איין צו דעם וואַסער-געריויש. דאָס וואַסער-מילעכיל פּאַטשט מיט די רעדער, ראַש, ראַש. דאָס וואַסער, שטראָמענדיג מיט אַ געבייזער, רינט פון דער הויך אין טאָהל אַראָב. פאַלט אויף די רעדער, די רעדער פּאַטשען מיט עזות צוריק... און מאַטיס ליגט און קוקט ווייט, דאָרט צו דער בריק אַריבער.

אָט שפּאַצירט זי, רחל׳ה, ר׳ יעקב גאָלדמאַן׳ס טאָכטער, מיט די חברטאָרענס. זיי געהען רוהיג, געלאַסען. און איהר לאַנג קלייד שלעפּט זיך איהר נאָך. אָט האָבען זיי זיך אָבגעשטעלט און קוקען אין וואַסער אַריין. ער זעהט איהר געזיכט, זי איז אַזוי שען און רוהיג, אַזוי עדעל. אַ בעל-בתי׳ש קינד. איהר פּנים מיט איהר לאַנג קלייד שפּיגלען זיך אודאי אָב אין וואַסער. און אָט האָט זי זיך אומגעדרעהט, און געהט ווייטער, און ווערט פערשוואונדען.

מאַטיס זיצט און קוקט אין וואַסער אַריין.

זי וועט זיין זיין כלה. יום-טוב וועט מען איהם פערבעטען צום מחותן צו גאַסט. ער וועט איהר אַ פּאָר גאָלדענע אייערינגליך געבען. זי וועט נעמען און דאַנקען, שאָקלענדיג מיט׳ן קאָפּ... ער וועט מיט׳ן מחותן אין שוהל געהען דאַווענען, דער מחותן וועט איהם מכבד זיין מיט מפטיר, ער וועט מיט׳ן מחותן פון שוהל, איבער די גאַנצע גאַס געהען. מען וועט זיי נאָכקוקען... ר׳ יעקב גאָלדמאַן מיט׳ן חתן געהען...

און ער קוקט אין וואַסער אַריין, דאָס ראָד פּאַטשט די וועלען, דאָס וואַסער רוישט.

באַלד פֿערשעמט ער זיך פֿאַר זיך זעלבסט. ער הויבט זיך
אויף, נעמט אָן דאָס פֿערד בײַם שטריק און פֿיהרט עס אהײם.
פֿאַרבײַ=געהענדיג פֿאַר די יונגען, זאָגט ער: קומט חברה! מען
נעמט די פֿערד פֿאַר די שטריק און מען געהט. מאַטיס מיט
זײַן בולאַן פֿאָראויס, חברה נאָך איהם. אין נעסיל איז שטיל.
פֿון אַ אָפֿען פֿענסטער הערט זיך „תורה": אַ יוד זיצט ערגיץ=וואו
און לערנט, און דאָס קול, דאָס ליעד פֿון שבת, שפּאַצירט מיט
רוהיגקײַט איבערן נעסיל. מאַטיס האַלט דעם שטריק און פֿער=
שעמט זיך פֿאַר זיך אַלײַן: אַ יוד זיצט און לערנט און ער פֿיהרט
אַ פֿערד אין גאַס.

מען האָט שוין די פֿערד אין די שטעלער געבראַכט, און
מען קומט צוריק. און מען זעצט זיך פֿאַר ר' משה גאָמבינערס
טהיר. אין נעסיל ווערט הײמליכער. מײדליך שפּאַצירען. פֿון די
אָפֿנע פֿענסטער הערען זיך קולות. יודען זענען מעבר די סדרה,
אַ גאַנצע חברה בעלי=עגלות זעצט זיך פֿאַר ר' משה'ס טהיר, די
באַנק איז עפּיס „מסוגל" צו דעם...

„קאַמיזע" (אַ געשטופּעלטער, אָבגעבּרענטער יונג, וואָס וואַל=
גערט זיך אין די שטאַלען אַרום) שטעהט פֿאַרן בײמעל. חברה
ציהען איהם דעם הוט איבער די אויגען און לאַכען. אַט שפּאַ=
צירט אַ מײדעל איבער דער גאַס; חברה שיקען צו „קאַמיזען".
ער נעמט זי אונטערן אָרעם. דאָס מײדעל רײַסט זיך פֿון איהם,
זי ווערט רויט, פֿערשעמט, און חברה=לײַט לאַכען, זאָגען גלײַך=
ווערטליך.

עס הערט זיך ר' משה גאָמבינערס קול. ער איז מעבר די
„סדרה", און זײַן זוהן, דעם בחור'ס, גמרא ניגון. די קולות קלינ=
גען אָב אין געסיל, און חברה=לײַט אויף דער באַנק זיצען און לאַכען.

רחל'ה מיט די חבר'טאָרענס, געהען צוריק פֿון דער בריק;
פֿאַמעליך, מיט דרך=ארץ געהען זײ איבער דער גאַס. רחל'ה —
אין מיטען. זי איז די העכסטע פֿון אַלע. געהט אָנגעטהון אין אַ
לאַנג קאַרטאָנען קלײד. אונטען צווײ בלאָנדע לאַנגע צעפּ, מיט
בלאָהע זײַדענע בענדער פֿערקניפּט. זי געהט זיך רוהיג און פֿער=
צײַלט עפּיס רוהיג די חבר'טאָרענס. די חברה ווינקען צו „קאַמי=
זען", ער זאָל צו געהען. „קאַמיזע" קוקט פֿון דערווײַטען, איבער=
לעגט זיך און קען נישט מעז=פּנים זײַן... דאָך, שטעהענדיג פֿון

דערוויטען. „בילט" ער עפּיס אהין צו די מיידליך. די מיידליך — נישט זיי מיינט מען, — געהען זיך רוהיג, מיט דרך-ארץ. רחל'ת שאקעלט לייכט מיט איהר שענעם קאפּ צו ר' משה'ס פענסטער. גוט שבת! באלד נעמט זי צוריק דען קאפּ און פערצוילט עפּיס ווייטער. גלייכגילטיג, פאמעליך און רוהיג.

— קוקט אן דעם „יאטיש" (די בעל בתישע טאכטער) — זאגט א יונג פון דער חברה.

זי הערט נישט, געהט זיך ווייטער רוהיג, מיט דרך-ארץ.

— א חאלערע אין אידרע ביינער! מיט וואס פאר א גאוה דאס געהט, ווי זי וואלט ראטשילדס טאכטער זיין! אויך מיר א מענש — יעקב גאלדמאנס טאכטער.

— „דער אויסגעבלאזענער טיט" — ענטפערט א צווייטער: ער וועט דאך באלד צו דיר קומען א 25-גער בארגען. — ווענדט ער צו מאטיס'ן, וואס איז געזעסען אין א זייט און גאר נישט גערעדט.

מאטיס ערהעבט זיך, לאזט די חברה זיצען, און געהט אהיים, טהוט זיך איבער דאס נייע פסח'דיגע פאר, און געהט צוריק אין גאס אריין.

אז ער איז דורך געגאנגען פאר דער „באנק", האט ער געווארפען א שעמענדיקען בליק אויף די חברה, וואס האבען איהם, אנגעטהון אין די וואכענדיגע מלבושים, נידריג און וואכענדיג אויסגעזעהען.

— „לא קם" — גיט שלמה מלאך א ווינק צו איהם מיט א אויג.

— די פיש פאנגען זיך! — זאגט א צווייטער יונג פון דער חברה.

מאטיס בייגט דעם קאפּ אראב, קוקט אויף זיין קאסטיום, וואס האט יעצט געפונען חן אין זיינע אויגען, און שאקעלט פערשעמט מיט'ן קאפּ.

איבער-געקומען די באנק, איז ער שוין פאמעליך, מיט דרך ארץ איבער די גאס געגאנגען, און צו יעדען ערנטליכען בעל-בית, וואס ער האט אין פענסטער געזעהען, אריין-געשאקעלט „גוט שבת".

באלד איז ער צו צו ר' יעקב גאלדמאנס הויז. פאר די טהיר, אויף שטוהלען, זענען געזעסען: ר' יעקב'ס ווייב, אין א

זײַדערנעם טוך אַרום געהילט, און האַלב צומאַכענדיג די אויגען, פֿון "דערהייך" אין דער גאַס אַראָב געקוקט. נעבען איהר — רחל'ה מיט איהרע חבר'טאָרענס. און אין פֿענסטער זענען געשטאַנען: ר' יעקב גאָלדמאַן אין קאַפּעל, און ר' יוחנן שדכן, און האָבען עפּיס שטיל גערעדט.

מיט האַרץ־קלאַפּען האָט מאַטיס אַ שאָקעל געטהון מיט'ן קאָפּ: גוט שבת! און געשראָקען זיך, צי ער האָט נישט עפּיס קאַליע געמאַכט...

— גוט שבת, גוט יאָהר! האָט איהם ר' יוחנן מיט זײַן הויך תקיפ'דיג קול אָבגעענטפֿערט.

נעווען איז עס אין אַ שענעם שבת נאָך מיטאָג. אין דער גרויסער שטוב בײַ ר' יעקב גאָלדמאַן איז אויפֿגערוימט יום־טוב'דיג. די גאַרדינען זענען מיט בלאָהע בענדער פֿערצויגען. אַזוי, אַז דער שפּיעגעל, פֿון צווישען די צוויי פֿענסטער, איז כמעט האַלב פֿער־שטעלט. די ווענד זענען בעהאַנגען מיט וואַלוטשקענע בילדער, אויף קאַנווע איסגענעהט — רחל'ס אַרבייט. פֿון שויבען־שענקעל פֿינקלען צוויי זילבערנע לײַכטער אַרויס. זילבערנע לעפּעל. גאָפּעל און מעסער, פּאָרצעלײַענע טעלער, גלעזערנע קלאָשען... און דאָס אַלץ וואַרפֿט איין אַריסטאָקראַטישען גלאַנץ איבער דער שטוב. אויבען־אָן — בײַ דעם ווײַס געדעקטען טיש, זיצט ר' יעקב אין שלאַפֿראָק און קאַפּעל, די ברילען אויף דער נאָז און די עט־ליכע ווײַסע האָהר פֿון באָרד ציטערען אַריסטאָקראַטיש אויף דער ברוסט, איבער דעם ווײַסען, בעל־בתי'שען קראַגען מיט דעם שוואַרצען שניפּסעל. אַרום טיש — ר' יעקב'ס זוהן מיט די אייִ־דימס. אַלע אין פֿײַנע, גלאַנצענדיגע שניט־רעק, ווײַסע בעל־בתי'שע קראַגען, קלײַנע, שוואַרץ־סאַמעטנע היטלעך, אויף די זײַדענע וויעסטען גלענצען די גילדענע קייטען. פֿון דער צווייטער זײַט טיש זיצען ר' יעקב'ס ווײַב מיט די טעכטער און די שנירען. אין זײַ־דענע קליידער. פֿון די ווײַסע העלזער גלאַנצט דאָס צירונג אַראָב. די אויגען קוקען מיט דרך־ארץ אויף דעם טאַטען און שווער, און מען וואַרט מיט רעספּעקט אויף דעם וואָרט, וואָס וועט פֿון זײַנע ליפּען אַרויס. יעדעם וואָרט, וואָס אַ קינד זאָגט, איז „אָבגעוואוי־גען און אָבגעמאָסטען", יעדע בעוועגונג — לײַכט און עדעל, ווי

„אויסשטודירט". אין מיטען די זיהן איז מאטיס געזעסען, אָנגעטהון אין אַ נייַען לאַנגען ראָק. אין זיין רויט אָבגעברענט געזיכט, וואָס מען האָט ערקענט, אַז עס איז נעוועען געוואַשען, — זיינע גראָבע רויטע הענד, וואָס זענען משונה מאָדנע אויף זיין ברוסט געוועען פערוואָרפען, — האָבען נישט געשטימט, נישט מיט דעם שענעם ראָק, וואָס ער האָט געטראָגען און נישט מיט דעם אַלעם, וואָס איז געוועען אַרום טיש... ער איז געזעסען שטיל. ער האָט מורא געהאַט אפילו עפּיס צו טראַכטען, צו בעוועגען מיט אַ אבר, און האָט מיט גרויס דרך־ארץ אויף איין פּונקט געקוקט. זיינע פּינקעלדיגע אויגען, וואָס האָבען מורא געהאַט זיך צו ריהרען, און פון איין זייט, זיין אימה אויסגעזאָגט, האָבען אויך צו וויסען געגעבען, אַז ער איז אימשטאַנד, יעצט דעם קלענסטען פון דאַנען, מיט דרך־ארץ צו פאָלגען; אַלץ, וואָס ער וועט איהם הייסען טהון.

רחל'ה איז געזעסען קעגען־איבער, אָנגעטהון אין אַ נייַ גרין קלייד. איהר קאָפּ האָט זי געהאַלטען אַראָב געלאָזט צו דער ברוסט, האַלב טרויעריג און האַלב שטאָלץ...

אַלע אַרום זענען שטיל געזעסען.

די „בעיאַהרטע פרוי", וואָס איז די גאַנצע צייַט בייַם טיש נעבען מאַן געזעסען און האָט איהם אין מויל געקוקט, האָט זיך פון איהר אָרט ערהויבען, און האָט דערלאַנגט, פון דער שאַנק אַרויס, אַ געשליפענע קאַראַפינקע מיט רויטען ווישניאַק. ערשט דאַן האָט זיך אויך רחל'ה פון איהר אָרט אויפגעהויבען. דאָס נייַע קלייד האָט איהר נאָך געשאָרכט, און זי האָט צום טיש דיניטשקע, ערעלע גלעזערליך דערלאַנגט. זי האָט די גלעזערליך אויס געשטעלט, אייַנגעגאָסען. ערעל, פאַמעליך. קיינער האָט נישט געטרונקען, אַלע האָבען געוואַרט אויפ'ן אַלטען. דער אַלטער האָט זיך פון אָרט ערהויבען, דעם עלטסטען זוהן דערלאַנגט די האַנד, זאָגענדיג „לחיים!" דערנאָך האָט ער דערלאַנגט מאַטיס'ן די האַנד. מאַטיס האָט זיך אויסגעגלייַכט. דער אַלטער האָט איהם פעסט די האַנד געדריקט, און דערנאָך מיט'ן קאָפּ צו די פרויען געשאָקעלט, און די דערלאַנגט פון גלעזיל אויסגעטרונקען.

די קינדער האָבען אויך אָבגעלעקט פון די גלעזליך.

מאַטיס איז זעהר רויט געוועען און האָט זיך געלאָזט שטאַרק בעטען. רחל'ה האָט צו איהם געשאָקעלט מיט'ן קאָפּ און געזאָגט

צואיהם. נעהנטער צורוקענדיג דאָס גלעזעל: טרינקט! מיט אַ טאָן, ווי איינער זאָגט: „מען וועט איהם שוין אויסלערנען". מאַטיס האָט שוואַך מיט זיין דיקער האַנד דאָס גלעזעל צו די ליפען גע־נומען. אַ שווייס האָט זיך אויף זיין שטערען בעוויזען, און קוקענדיג אַ מינוט ווי פערשעמט אין אַ זייט, האָט ער מאָדנע דין די ליפען פערקרימט און זיין שטערען האָט זיך געקנייטשט.

רחל'ה איז געזעסען די גאַנצע צייט און האָט מיט אַ האַלב טרויעריגע מינע אויף איהר גלעזעל ווישניאַק, וואָס איז פאַר איהר געשטאַנען, געקוקט און האָט קוים מיט איהרע דינע, ווייסע ליפען וואָס זי בעריהרט.

— וואָס הערט מען עפּעס נייעס? — האָט דער אַלטער דעם עלסטען זוהן געפרעגט.

און שטיל און יום־טוב'דיג האָבען אַלע אויסגעהאָרכט, ווי דער עלטערער זוהן, מאָטעלע, האָט מיט דרך־ארץ פערצעהלט די „פּאָליטיק" פון דער „הצפירה". און ר' יעקב גאָלדמאַנן, איז געזעסען אין קאַפּעל און, צומאַכענדיג איין אויג, מיט קאָפּ אויס־געהאָרכט, וואָס דער זוהן פערצעהלט. און געדאַכט האָט זיך אַז עס איז נענוג. אַז דער אַלטער זאָל דאָס צווייטע אויג צומאַכען, און דאָס ערשטע זאָל זיך אויפעפענען, די גאַנצע „פּאָליטיק" מיט די פיס אין דער הייך איבער קעהרען.

און אַ חתונה איז געווען, ווער מיר גוטס גינט. דאָס געסיל האָט געלעבט, קינד און קייט האָט זיך געפרייט; ר' משה גאָמ־בינער איז געווען דער „עומד" פון חתן'ס צד, און דער חתן אַליין איז עפּעס עדלער, פיינער געוואָרען.

— אַ וואונדער עפּיס, האָבען די ווייבער גערעדט.

— אַז מען קומט אַריין אין אַזאַ משפחה!

— נו, רחל'ה וועט איהם שוין פאַר אַ לייט מאַכען.

און איינגענומען האָט איהם רחל'ה מיט גוטען. פון דער הייך. האַלב ברוגז'דיג, האַלב מיט אַ גוט געלעכטעריל. אַז מאַטיס האָט מיט ווּעם גערעדט און זי איז דערביי געווען, האָט ער איהר אין די אויגען געקוקט, ווי פרעגענדיג, צו זאָגט ער נישט עפּיס נראָבס.

און טהיילמאָל, אַז מאַטיס האָט זיך אַרויס געחאַפּט מיט אַ

נישט־פּאַסענדיג װאָרט, האָט זי איהם אין דער צװײטער שטוב אַרײַנגערופֿען און, אָננעמענדיג איהם בײַם קנאָפּ פֿון פּאַלטאָ, אַזױ געזאָגט:

— זעהסט, מאַטיס, עס פּאַסט נישט! בײַ לײַטען אין „געזעלשאַפֿט” דאַרף מען זיך מעהר „אַנשטענדיג צו האַלטען. מען דאַרף בעטראַכטען יעדעס װאָרט, װאָס מען װיל זאָגען. װאָרום, זעהט דו, מאַטיס. עס איז דאָך נישט שעהן צו זאָגען עפּיס נישט פּאַסענדיגס אין געזעלשאַפֿט. פֿערשטעהסט דאָך אַלײן...

די הױך „דײַטשע” װערטער: „געזעלשאַפֿט „אַנשטענדיג”, װאָס האָבען זיך זעהר עדעל פֿון רחל'הס מױל אַרױסגעגליטשט, האָבען אױף איהם אַ ליעבע שרעק געװאָרפֿען, און װי אַ קלײן קינד האָט ער זײַן פֿעהלער דערקענט.

שױן איז געװעזען צו זעהן שבת נאָכ'ן דאַװנען. װען ר' יעקב גאָלדמאַן מיט מאַטיס'ן געהן פֿון שוהל אַ הײם: ר' יעקב'ס אַ אײניקעל טראָגט זײ די טלתים נאָך. פֿון פֿענסטער קוקט ר' ישכר װײַנשטײן אַרױס. דער שװער מיט'ן אײדעם שאָקלען אין פֿענסטער אַרײַן: גוט שבת.

— װאָס דען? אונזערע קינדער װערען לײַט? מישטײנס געזאָגט! — קרעכצט אײן יודענע צו דער צװײטער, שטעהענדיג פֿאַר דער טהיר און נאָך קוקענדיג דעם שװער מיט'ן אײדעם.

— דאָס האַרץ קװעלט פֿאַר נחת, אױ, אױ! נעחאָ, זײַן מאַמע, האָט געדאַרפֿט פֿון קבר אױפֿשטעהען און זעהען איהר מאַטיס'ן.

— אָרימע לײַט, נעבּיך, שטאַרבען אָב, און זענען אפילו נישט זוכה צו זעהן אַ שטיקל נחת בײַ אַ קינד.

און מאַטיס איז שױן געװאָרען אין די „משפּחה” אַרײַנגענומען, בײַם טיש זיצט ער שױן נישט מיט האַרץ קלאַפּען, װאַרפֿט אפילו אַמאָל אױך אַ װאָרט אין שמועס אַרײַן.

— אונזער מאַטיס װעט זיך אױסאַרבײַטען! נישט אַזױ שלעכט, װי געמײנט, — זאָגט ר' יעקב צום עלטערן זוהן מאָטעלע.

— ער האָט אָפּטמאָל גאַנץ גוטע אײַנפֿאַלען — העלפֿט דער זוהן דעם פֿאָטער צו.

שבת. ער זיצט בײַם שװער גלײַך מיט אַלע און שמועסט. רחל'ה דרעהט זיך אין זײַדענעם שלאָפֿראָק אַרום. די גאָלדענע קײט

מיט דער „קאָליע“ אויפ'ן האלז: דאָס בלייכע עדלע פּנים לייכט פון אונטער דעם האָהריגען שייטעל אַרויס, און אויף די דינינקעשקע ליפּען ליגט אויסגעגאָסען אַ ליעבער, זיסער שמייכעל.

פאַר דער טהיר, אויף דער באַנק, זיצען חברה, אמאָליגע מאַטיסעס חברים און וואָרפען אַרום. און רעדען „עזות'קייטען“. און יעדעס מאָל, ווען עמיצענס גראָב קול לאָזט זיך הערען אין שטוב, ווערט מאַטיס רויט, און דאָס האַרץ קלאַפּט איהם: ער האָט מורא, עס זאָל זיך אַ יונג נישט אַרויסכאַפּען מיט זעהר אַ גראָב וואָרט...

ער ווייסט נישט ווי און ווען דאָס איז געוואָרען, נור די אמאָליגע חברים האָבען איהם אויפגעהערט צו זאָגען „דו“.

— זאָל מאַטיס אַזוי גוט זיין, געבען אויף אַהאַלבע קערץ האָבער — זאָגט צו איהם שלמה מלאך, שטעהענדיג אין קיך ביי דער טהיר.

רחל'ה קומט פון דער צווייטער שטוב אַרויס און בעוועגט לייכט מיט'ן קאָפּ. שלמה מלאך וויל איהר גוט מאָרגען זאָגען, נאָר ער שרעקט זיך...

— ווען הייסט מאַטיס... דער בעל הב... איינשפּאַנען?

רחל'ה ענטפערט איהם פון דער ווייטען, ווי איהר וואָלט נישט געפּאַסט צו שטעהן נעבען איהם:

— דער בעל בית וועט שוין שפּעטער צו וויסען געבען.

מאַטיס קוקט אויף איהר. ווי לייכט די ווערטער שוועבען איהר פון מויל, און געהט איהר נאָך אין דער צווייטער שטוב אַריין.

שלמה מלאך געהט צו די חברים אין שטאַל אַריין.

די פערד שטעהען, בעהאַלטענדיג די קעפּ אין דער פינס־טער... אונטער יעדען איז פריש שטרוי אויסגעשפּרייט, אַ וואַרעמער פערד־געערדוך טראָגט זיך פון זייערע צוהיצטע קערפּער אַרויס. אויף גרויסע הויפען שטרוי ליגען חברה אויסגעצויגען און שמועסען.

— די יאַטישע טאָכטער האָט דאָך צו מיר גערעדט! — זאָגט שלמה מלאך צו די חברים אָנקומענדיג.

— אַ רוח איהר אין די זייטען! איך וואָלט איהר אין פּרצוף געשפּיגען, ווען זי וואָלט זיך צו מיר מיט אַ וואָרט אָנגערופען.

— איך לאָקער נאָך אויף איהר! וועל איך איהר אמאָל גע־

בען אין טאטען אריין, וועט איהר ליבטיג אין די אויגען ווערען!

— שווייגט אט רידערט זי מיט אבר. זי געהט. די „יאטישע".

פון הויף קומט רחל'ה אן. זי געהט זיך פאמעליך. אזוי ווי זי וואלט מורא האבען, איהר פוס אויף די הארטע שטיינער צו שטעלען, דאס לייכטע טיבעל ציטערט איבער איהרע אקסעל. א ווינטל בלאזט און פערוואַרפט איהר אייניגע טראלבען פון טיכעל איבער'ן פנים. זי בעוועגט לייכט מיט דער האנד און מאכט זיך גלייך די האהר פון קאפ.

זי קומט אן פאר'ן שטאל.

אהנע צו וויסען, האבען זיך חברה אויפגעחאפט, גלייך גע־שטעלט און „גוט מארגען" געזאגט.

זי האט לייכט מיט דעם קאפ אבגעענטפערט.

— מיינע ליעבע, ווער פון אייך פאהרט מיט מיט'ן הערר נאך ליענטשיץ אויפ'ן מארק?

— איך, בעל בית'טע! — האט שלמה מלאך אבגעענטפערט, זיך גלייך מאכענדיג דעם הוט אויפ'ן קאפ.

— מיין פריינד, וועסט אזוי גוט זיין, מיר פון מארק א גוטע אינדיטשקע מיט ברענגען. וועסט דערמאנען דעם הערר, וועט ער דיר געלד געבען...

— גוט, בעל־בית'טע! — האט ער אבגעענטפערט.

און ווען זי האט זיך אום געדרעהט אוועק צו געהן, האט זי לייכט איהר קאפ צוריק געווארפען און געזאגט:

— א פעטע זאלסט דו אויסקלויבען. הערסט, שלמה?

— יא, בעל בית'טע.

— ווי דאס רעדט! וואס פאר א פיסקיל דאס האט! זאגט שלמה מלאך צו דער חברה, ווען זי איז שוין אוועק געגאנגען — אזוי לייכט שיטען זיך איהר די ווערטער, אזוי ממזר'יש, — א רוח איהר אין איהר טאטען!

און עפים אהנע צו וויסען אליין, האט ער זיך געסטארעט, די בעסטע פאר פערד פון שטאל אוים צו קלויבען און פלינק די פוהר איינצושפאנען. און מיט א קנאל פון דער בייטש איז ער פאר דער טהיר אפויר געפאהרען.

נאך דעם שמועס מיט דער בעל בית'טע האט ער זיך גע־

פיהלט עפּיס מעהר היימיש, און איז אין דער קיך אַריינגעקומען, אָהן אַ תירוץ צו האָבען, וואָס ער האָט ביז יעצט נישט געקענט טהון . . .

דערזעהענדיג אָבער רחל'ן אין דער קיך, איז ער פּלוצלונג שטעהען געבליבען. „וואָס טהו איך דאָ?" האָט ער זיך געפרעגט, און שטעהענדיג פון דערווייטען ביי דער טהיר, האָט ער געשטאַמעלט: דער בעל בית וועט באַלד אַרויסקומען?

זי האָט איהם נישט געענטפערט. און שלמה מלאך איז באַלד אַרויס פון קיך.

פון דער התונה אָן האָט מאַטיס נישט געוואָלט פאָהרען מיט שלמה מלאך „סאַם נאַ סאַם". נישט געשעמט זיך, יאָ געשעמט זיך, עס איז דאָך נאַרישקייטען, נאָר גלאַט אַזוי... ער איז דאָך אַ גוטער ברודער פון לאַנג, אין איינעם ביי פוקסען שמייסער געוועןן „געשעפטליך" געהאַט, און יעצט — — — איבער דעם איז מאַטיס די גאַנצע צייט אויבען אָן געזעסען. און שטיל געשוויגען. שלמה מלאך אויפ'ן קאַרשעל האָט אויך שטיל געשוויגען.

ווען זיי זענען אַרויס געפאָהרען איז שוין געווען. נור אין מיטען וועג האָבען זיך איבערן הימעל קלינע, אָבגעריסענע וואָלקענדלעך פערקליבען. באַלד האָבען זיי זיך בעהאָפטען, איין שטיק געוואָרען, און עס האָט אָנגעהויבען לייכט צו טריפען.

שלמה מלאך איז געזעסען מיט'ן פנים צו די פערד און האָט זיך דאָס זייניגע געטהון: אָנגעטריבען.

דער רעגען האָט געקאַפּעט, נישט גערדיכטער נישט שיטערער, נאָר עפּיס אַזוי שוין מיט איין מאָס, אַהן אַ כונה, גלאַט אַזוי: עס רעגענט.

די פערד טראַפּטשען און טראַפּטשען, די רעדער שניידען אין די שטיינדעלעך, און דער רעגען קאַפּעט אויפ'ן פנים, און שלמה מלאך מאַכט זיך גאָר נישט דערפון, קיין וואָרט רופט ער זיך נישט אָן.

מאַטיס וויל אָנהויבען רעדען, נור שלמה מלאך זיצט פאָר דרייט, אויפ'ן רוקען אַ זאַק, עס פאַלט אַ טראָפּען און דער זאַק זאַפּט אין זיך די טראָפּען איין, גלייכגילטיג: נישט זיין געשעפט...

און דער רעגען קאַפּעט. דער הימעל איז שוין אין גאַנצען

פֿערוואָלקענט, די חמאָרע האָט זיך געלעגט איבער׳ן וואַלד. עס איז טונקעל, טרויריג...

מאַטיס וויל אָנהויבען רעדען — — —

נור שלמה מלאָך׳ס רוקען איז שטום, דער זאַק זאַפּט=אײַן די טראָפּען און שווײַגט.

זיי פֿאָהרען פֿערבײַ אַ קרעטשמע

— ווילסט האַפּען אַ לאַמפּערקע? (אַ טרונק בראַנפֿען).

— פֿאַר וואָס נישט?

זיי קריכען אַראָב פֿון וואָגען, אין קרעטשמע אַרײַן. מען האַפּט אַ טרונק בראָנפֿען און מען זעצט זיך צוריק אויפֿ׳ן וואָגען אַרויף...

— שלמה.

— וואָס?

— גאָר נישט, פֿאָהר אין דער זײַט, אויף די שטײַנער...

דער מאַרק איז אָנגעשטעלט מיט וועגען און פֿערד. מענשען לויפֿען, אַ געדרערײַ און גערודער, עס קלאַפּט...

מאַטיס איז אַראָב פֿון וואָגען און איז געגאַנגען צום פֿערד-מאַרק.

פֿאַר נאַכט קומט ער צוריק, און אַ יונג פֿיהרט איהם צוויי פֿערד.

— זעה די „חיות״, וואָס איך האָב מיר געשאַפֿט, — זאָגט מאַטיס צו שלמה׳ן.

שלמה מלאָך בעטראַכט די פֿערד, קוקט זיי אין די צײַהן און שווײַגט.

— נו, וואָס זאָגסט דו, שלמה?

— ווײס איך?

— טרעף, ווי פֿיעל זיי קאָסטען;

— זאָל איך אַזוי וויסען...

מאַטיס, אײַנוויקלענדיג זיך אין מאַנטעל, נעהט אַרײַן אין דער „רעסטאָראַציע״.

— די בעל-בית טע האָט געבעטען אַ אינדיטשקע פֿון מאַרק. דערמאָנט שלמה מאַטיס׳ן, ווען דער לעצטער איז פֿון דער „רעסטאָראַציע״ אַרויס, גרײַט צו פֿאָהרען.

געװעזען איז עס אין אַ שבת נאָכמיטאָג.

אויפ'ן בעט אין „שלאָף־צימער" ליגט מאַטיס אויסגעצויגען און קוקט אויף דעם ווייבס קאָפּעלוש מיט דער „קוויט", וואָס ליגען אויף דעם צווייטען אויפגעבעטען בעט. דאָס ווייב איז אין שוהל געוועזען — קלערט ער פּויל ... ריבט זיך די אויגען. די שבתים נאָך מיטאָג זענען עפּעס מיט מעהר גלאַנץ, שבת'דיגער, עס לאַכט מיט חן דורכ'ן פענסטער און שטראַהלט זיך אָב אויף דעם שויבען־שענקעל, וואָס שטעהט צווישען די צוויי בעטען. די זיל־בערנע לייכטער גלאַנצען ... פון דער צווייטער שטוב הערט זיך זיין שוואָגער מאַטעלס נגידיש קול, וואָס קלינגט איבער דער שטוב ווי אַ גלעקיל. „דער שוואָגער איז געקומען צו גאַסט, מען דאַרף זיך אויפהייבען" — פיהלט מאַטיס אַ חוב אויף זיך. פון דער באַנק, וואָס איז פאַר דער טהיר, הערט זיך אַ חברה'ס קול • יוסעלע טויבענהאַפער פערציילט מיט געלעכטער, ווי פייעל „קוילען" (קנײדליך) אַהרן פורמאַן עסט אין פּסח אויף.

מאַטיס, ליגענדיג אויפ'ן בעט, האָרכט זיך איין, וואָס חברה פערציילט און לאַכט מיט.

— נעם זי, נעם! שרייט אַ יונג, אַשר ביק'ס קול.

— אַט אַזוי, האַלט...

האַ, האַ, פּעסט האַלט, לאָז נישט אָב!

— פיהר זי אונטער די חופּה, הייסט זי מוחל זיין!

— האַ, האַ...

מאַטיס קריכט אַראָב פון בעט, ער געהט צו צום פענסטער און קוקט אַרויס. „קאַמיזע" האַלט אַ אויסגעפּוצטען טשאַלענט אונטערן אָרים און לאָזט זי נישט אָב, דאָס מיידעל רייסט זיך פון איהם מיט אַלע כּוחות, ער האַלט זי אָבער פּעסט, און חברה לאַכט.

מאַטיס קוקט און לאַכט מיט. געפיהלט האָט ער זיך אויסגעשלאָפען, פריש, אַביסעל אויפגערויסט, נישט ווייסענדיג אַליין פאַר וואָס, און איז אין דער צווייטער שטוב אַריין.

אויפ'ן געדעקטען טיש זענען צוויי פּאָמעראַנצען אין אַ קלאָש געלעגען, רחל'ה האָט געריידט מיט'ן ברודער, וואָס זיצט מיט'ן רוקען צו מאַטיס'ן און בעמערקט איהם נישט.

— וואָס מאַכסט דו עפּעס, מאָטע? — גערט מאָטיס צו און קלאַפּט איהם וואוילעריש אויף די פּלייצע.

דער שוואָגער דרעהט זיך אום און קוקט אויף מאָטיס'ן האַלב פערוואונדערט, האַלב מיט כעס.

באַלד איז רחל'ה אין דער צווייטער שטוב אריין און ווינקט צו מאָטיס'ן מיט'ן פינגער.

מאָטיס איז נאָכגעגאַנגען.

— זעהסט, מאָטיס — זאָגט זי צו איהם, אָננעמענדיג איהם פאַר דעם קנאָפּ פון פּאַלטאָ — עס איז נישט שעהן צו קלאַפּען איבער די פּלייצעס. דאָס פּאַסט פאַר זיי, נישט פאַר דיר.

זיי זענען צוריק אין שטוב אריין.

דער שוואָגער האַלב ברוגזדיג און אביסעל „פון דער הייך", טרינקט פון כוס און רעדט מיט רחל'ען, נישט קוקענדיג אויף מאָטיס'ן.

מאָטיס איז פון שטוב אַרויס.

די זון שיינט, המליך, אויפגערוימט איז אין געסעל, אויף דער באַנק זיצט חברה, מען לעבט. מען ציהט איינער דעם צווייטען דעם הוט איבער די אויערען, דיענסט־מיידלעך אין שבת'דיגע קליידערלעך דרעהען זיך איבער דער גאַס, און חברה — וועמען מען קען מעיז פּנים זיין — שיקט מען צו „קאַמיזען", און וועמען נישט — לאָזט מען פערביי מיט געלעכטער פון דערווייטען.

מאָטיס איז צוגעגאַנגען און האָט זיך געזעצט אויף דער באַנק.

— אַ רוח דיר אין דיין טרפה פּרצוף! האָט שלמה מלאך געזאָגט אַ צווייטען יונג, נישט בעמערקענדיג מאָטיס'ן.

באַלד האָט אַ יונג שלמה מלאך געגעבען אַ שטופּ, און געוויזען איהם מיט'ן פינגער. שלמה האָט זיך אומגעדרעהט, און איז, דערזעהענדיג מאָטיס'ן, פערשעהמט געוואָרען.

— גוט שבת! האָט ער געזאָגט, אביסעל אויפהייבענדיג זיך פון אָרט און אביסעל ווייטער זיצענדיג, און האָט זיך גלייך נעבאַכט דעם הוט אויפ'ן קאָפּ.

— גוט שבת!

חברה בלייבט זיצען שטיל.

מיידעלעך האָבען זיך געדרעהט אהין און צוריק און קיינער

האָט קיין וואָרט גערעדט. „קאַמיזע" האָט זיך בעהאַלטען אין אַ ווינקעל'ע ביי דער וואַנד. די זון שיינט, עס לעבט אַלץ. נור חברה — טויט שטום זענען זיי! שלמה מלאך בייגט דעם קאָפּ אַראָפּ אויף דער האַנד און קלערט עפּעס.

— נו מלאך, וואָס שווייגסט דו? גיט מאַטיס איהם פּלוצ־לינג אַ פּאַטש מיט דער האַנד איבער דער קניע.

— אָה, בעל־בית! — זאָגט דער יונג, און רוקט זיך אָב, רייבט זיך מיט דער האַנד איבער דער קניע און פערקרימט דאָס פּנים מיט אַ מאָדנע מין געלעכטער.

חברה האָט געשוויגען, און אַ שטילקייט האָט אַלץ אַרומ־געשטיקט... מען האָט דרך־ארץ.

מאַטיס האָט זיך אויפגעהויבען און צוריק אין טהיר אַריין.

— „קאַמיזע" די טעקסטע נעהם! — הערט ער אונטער זיך שלמה מלאָך'ס קול...

דאס קוילער געסיל.

I.

צווישען גרויס-פוילען און מאזעוויען ציהט זיך א דריי-עקעדיג שטיק לאנד. פון איין זייט גרעניצט עס זיך מיט די זאמדיגע ווייקסעל-בערג, וואס ציהען זיך הארט ביי דער זילבערנער ווייקסעל-סטענגע ארום פלאצק און וולאצלאוויק; צו דער צווייטער זייט, ביי ליענשיץ צו, האט עס אין שכנות די פראווינץ קאיאווע, וואס איז פול מיט מוראדיגע סודות, און לינקס פון דארט האט עס דאס רייכע אין פארבען און טענער „קשענסטווא" לאוויטש. דאס שטיק לאנד, אין וועלכען עס געהען אריין די שטעדט: קוטנא, זשאכלין, גאסטענין, גאמבין און נאך אייניגע קליינע שטעדטליך, איז פראסט און איינארטיג, ווי דער פויער, וואס וואוינט אין איהם. ארים אין וואסער, ארים אין וועלדער, ציהט זיך דארט אוים דער האריזאנט גאנץ ברייט און וויט, דאס אויג האט אויף גארנישט בעזונדערם אבצושטעלען זיך: לאנגע, איינארטיגע פעלדער, בעוואקסען מעהרסטענטייל מיט'ן ארימען ברויט, בלאנדזען זיך אויף מיילען אוועק. טיילמאל שניידט דורך די אונענדליכע, גלייכע, בעזייהטע פעלדער א ווייסע סטענגע פון א פוהר-וועג, בעזעצט שיטער מיט ווייענדיגע ווערבעס, וואס פיהרט פון איין שטעדטיל אין דאס צווייטע אריין. ניטשט דאס לאנד האט אין זיך די סודות פון איהר שכנה קאיאווע, וואס מען דערצעהלט פון איהר פערשידענע לעגענדען, אז טויטע נשמות שפאצירען איבער איהרע שווארצע וועגלעך, וועלכע בלאנדזען זיך אין די פעלדער ארום, און זיי פערנארען מענשען אין זומפען אריין; ניטשט עס האט אין זיך די רייכקייט פון פארבען און טענער פון איהר שכנה דער „פרינצע-

סין פון לאָוויטש", וועלכע האָט אויף איהר ערד אַרויסגעגעבען דעם גרעסטען פוילישען מוזיקער און בעשעפער פון דער פוילישער פאָלקס-מאַזורקע — ש אָ פּ ע נ'ן. נור פראָסט און אייגאַרטיג איז דאָס פעלד, און פשוט איז דער פויער, וואָס אַרבייט אויף דעם פעלד, ווי דער קאַרטאָפעל, וועלכען עס גיט פון זיך אַרויס. ניט עס פוצט זיך דאָ דער פויער אין די ווייסע חאַלאַטען און אין די קאָלירטע הייזען, און בעפוצט ניט זיין קאַפּעליוש מיט בענדער און ק אָ ר ע ל ע ן, ווי דער פויער פון לאָוויטש; און נישט ער פערנעהמט זיך מיט כשוף-מאַכעריי, ווי דער פויער פון די „הויכע ט אָ פּ אָ ל ע ן" וואָס איז אין „קאָיאַווע". דער פויער פון דעם פעלד איז ווי אַ שטיק ערד, וואָס גאָט האָט אין איהם אַ נשמה אַריינגעבלאָזען, ווי אַ געהענדיגע ליפּע, וואָס וואַקסט פאַר זיין הויז... ער האַלט זיך ביי זיין פייפעל פון וועלכער ער שפּילט ביז אין דער האַלבער נאַכט לאַנגע נגונים אָהן אַ מאָטיוו, וועלכע הויבען זיך נישט אָן און לאָזען זיך נישט אויס, ווי זיינע לאַנגע, ווייטע, גרין-בעוואַקסענע פעלדער... אַ מענש איז עס אָהן איבערשפּיצלעך, — „אַט אַזוי האָט מיך גאָט בעשאַפען". איז ער גוט, קאָן ער אַוועקגעבען דאָס העמד פון לייב; דערביי ווערט מען איהם אָבער — וועט ער מיט'ן לעבען בעצאָהלען, אַבי נור פון יענעם נקמה צו נעהמען. ער האָט ליעב פון דער נאַטור זיין פיה, וואָס עס וואוינט מיט איהם, און וועט עס קיינמאָל נישט שחט'ען פאַר זיין אייגען געברויך. נור מעהר פון אַלץ האָט ער ליעב זיין פערד, שאַנעוועט עס, און וועט עס קיינמאָל נישט בענוצען צו אַ וואָכענדיגע אַרבייט, צום אַקער וועט ער בעסער די קיה מיט'ן וויב איינשפּאַנען, נור נישט זיין פערד. דאָס פערד האַלט ער צום וואָגען אויף זונטאָג, צו פאָהרען אין קירך אַריין, אָדער אין אַ נאָהענט דאָרף צו אַ חבר, צו קאָנען ווייזען זיך מיט זיין פערד פאַר אַנדערע חברים.

דער יוד, וואָס איז געבאָרען געוואָרען אויף דער דאָרטיגער ערד, האָט אין זיך מעהר פעלד-געשמאַק און עפּעל-געשמאַק, ווי בית-המדרש און מקוה... דאָס לאַנד איז רייך אין פאַשע, האָדעוועט דאָרט דער פויער דאָס פיה, דעם אָקס מיט'ן שעפּס. יודען קויפען עס אויף און פיהרען דאָס פיה קיין לאָדז, אָדער איבער דער גרע-ניץ, וואָס איז פון דאָרט נישט ווייט. עס געפינען זיך דאָרט צווישען די יודען די בעריהמטע פישער פון די לאַנסקער סטאַ-

זוען. וואָס בעזאָרגען מיט פֿיש לאָדז און די אַרומיגע געגענד· אין קאַלישער און אין פּלאָצקער גובערניע. וואו עס געהט נאָך קיין באַהן נישט, געפֿינען זיך די גרויסע פֿוהרמאַנעס, וועלכע שטעלען צו די ליטוואַקעס צו דער גרעניץ. דער פֿויער האָדעוועט דאָס פֿערד און שאַנעוועט עס, געפֿינען זיך דאָרט די גרויסע יודישע פֿערד־הענדלער, וואָס שטעלען צו סחורה פֿאַרען „דייטש", וועלכער קומט אַראָב פֿון טהירען און בערלין. די אָרימע יודען דינגען ביים פֿויער איבער׳ן זומער דעם פּרובט־גאָרטען אָב. ווינטער וואַשען זיי פֿאַר איהם די פֿעלצלעך אין שטאָדט־סטאַוו, און פֿיהרען עס אויף די ירידין קיין לאָוויטש, אָדער קיין גאָמבין. דער יוד איז די גאַנצע וואָך אין דאָרף, וואוינט מיט׳ן פֿויער און לעבט מיט איהם צוזאַמען, אויף שבת קומט ער אין שטאָדט אַריין, צו דער חברה „דריי „פֿייען" (פֿישער, פֿליישער, פֿוהרמאַנעס) דאַווענען. דאָרט טיילט מען זיך כבודים, און מען דערצעהלט מעשיות פֿון אַ גאַנצער וואָך. שבת נאָכ׳ן עסען געהט מען אויפֿען פֿעלד, וואו מען פֿי־טערט די פֿערד און וואו יונגען שפּילען אין „פּאַלענט און באַלעס". און פֿאַרנאַכט זעצט מען זיך אויף די ביינק פֿאַר די הייזער, און מען קוקט אויף די דינסט־מיידלעך, וואָס געהען שפּאַצירען, און מען דערצעלט זיך ווייטער מעשיות·

אין איינעם פֿון די אויבען־דערמאָהנטע שטעדטלעך איז גע־וועז אַ געסיל, וועלכעס מען האָט גערופֿען דאָס „קוילער געסיל". קויל איז אַ שטעדט׳ל דערנעבען, און דאָס געסיל ליגט אויפֿ׳ן טראַקט, וואָס קומט אָן פֿון זשאָכלין און פֿיהרט דורך קראָ־שעוויץ קיין קויל. די חברה „דריי פֿייען" האָבען זיך געפֿונען אין קוילער געסיל. דאָס קוילער געסיל איז נישט געווען אין גלות. דאָרט האָט מען יודען נישט געשלאָגען; האָט זיך עפּעס געמאַכט אַ נאָך סוכות, ווען רעקרוטען זענען דורכגעגאַנגען דורכ׳ן שטעדט׳ל און האָבען אָנגעהויבען אָנצוגעבען, האָבען זיך געפֿונען חברה־לייט, — די דישלען האָט מען פֿון די וועגען אַרויסגענו־מען, פֿרענטען אייזען האָט מען פֿון די לאָדענס אָבגעריסען, בוי־מער, וואָס וואַקסען פֿאַר די טהירען, האָט מען פֿון דער ערד אַרויסגע־ריסען, און מיט דעם אין גאַס אַריין, ווייזען: „ווער איך בין!"

דאָס בית־המדרש־געסיל, וואו דער רב וואוינט מיט [illegible]

שוחטים און אַלע מלמדים, און וואו עס איז די מקוה מיט'ן שחט־הויז פֿאַר עופֿות, האָט זיך זעהר געשעמט מיט'ן קוילער געסיל: „גראָבע מענשען, קצבים, פֿישער־יונגען!" און חאַטש דאָס בית־המדרש־געסיל האָט אינגאַנצען נור געלעבט פֿון דעם „כבוד־יום־טוב"־געלד, וואָס דאָס קוילער געסיל פֿלעגט דאָרט אַהין אַריינשיקען, און חאַטש וואָס עס זאָל זיך נישט מאַכען אין שוהל־געסיל—דער שעפֿער רייצט דעם הונד אָן, אָדער אַ שכור'ער גוי שלאָגט, — פֿלעגען יודען, ווי גרויס, ווי קליין קומען צו לויפֿען אין קוילער געסיל אַריין: „געוואַלד אַ גוי שלאָגט!" דאָך אין האַרצען האָבען זיי עס אינגאַנצען מבטל געווען: גאָרנישט מעשה יוד, האָבען זיי זיך געזאָגט, און אַז משיח וועט קומען, וועלען זיי דאָך מוזען אָנקומען צו אונז... די „פֿיינע מענשען" פֿון דער ברייטער גאַס, אַ ר' ברכיה ליבוויארש, למשל, האָט גאָרנישט „געהאַלטען" פֿון זיי: „ווילדע ברואים, זאָגען אַלעמען „דו", נור מען דאַרף אַמאָל די שקצים מחמת שלום וועגען, ווען די רעקרוטען געהען דורך, אַז זיי זאָלען נישט די שויבען אויסהאַקען".

אמת איז, אַז אויך דאָס קוילער געסיל האָט זיך ניט שטאַרק גע'חבר'ט מיט די מיוחסים פֿון די אַנדערע געסלעך. זיי פֿלעגען זיי רופֿען: „אויסגעוויילקטע יודען". נור אַז עס האָט זיך געמאַכט, ווען מען האָט געדאַרפֿט עפּיס צום הימעל, ווי אַ קוויטעל שרייבען פֿאַר אַ קראַנק קינד צום רבי'ן, אָדער אַ קאַפּיטעל תהלים זאָגען (צו דעם קיין גרויסע בריות זענען זיי שוין נישט), האָבען זיי געמוזט אָנקומען צום בית־המדרש־געסיל. פֿלעגט קומען ראש חודש אלול, דענסטמאָל איז דאָס קוילער געסיל גאָר געוואָרען ווי אַ כושל פֿאַר'ן בית־המדרש געסיל. מען האָט דרך ארץ געהאַט פֿאַר'ן קלענסטען יוד פֿון בית־המדרש־געסיל: „פֿון משה רבינו'ס גוואַרדיע", האָבען זיי איהם גערופֿען: און ערב־יום־כפור איז פֿאַר דער טהיר פֿון דער שוהל געלעגען אויסגעצויגען אַ הויכער געזונדער יוד, אַ בעל עגלה, אָדער אַ פֿישער, און דאָס בית־המדרש־געסיל האָט פֿאַר גאָט און הימעל מיט אַ פּאַסיק מלקות געטיילט דעם קוילער געסיל...

אין קוילער געסיל איז געשטאַנען געבויט אַ הויז: פֿון האָלץ פֿון איין שטאַק מיט לאַנגע בייַנק פֿאַר דער טהיר, וואָס

טען האָט עס גערופֿען „אויף דער באַנק", וואָרום דאָרט זענען חברה זיך צוזאַמענגעקומען, און פֿאַר דער טהיר זיך געזעצט. אין דעם הויז האָט געוואוינט ר' ישׂראל זשאָבלינער.

ר' ישׂראל איז געווען דער עלטסטער און מכובד'סטער פֿון אַלע איינוואוינער אין קוילער געסיל. ער איז געווען אַ יוד אַ זקן — אַ זיעבציג-יעהריגער, דאָך איז ער געגאַנגען נאָך אָהן אַ שטעקיל און האָט נאָך קיין ברילען נישט געטראָגען, — אַ רעשטעל פֿון פֿאַרצייטיגע יאָהרען, ווען אַ קווערטיל אָקוויט האָט אַ פֿינפֿער געקאָסט. אַז ר' ישׂראל פֿלעגט זיך אַ צוויי שעה אַרומיאָגען נאָך אַן אָקס, וועלכער האָט זיך פֿון שטריק אָבגעריסען, און פֿלעגט איהם צום סוף ביי די הערנער אָנכאַפּען, אַזוי אַז דער אָקס האָט זיין שווערען אַקען געבויגען פֿאַר איהם, פֿלעגט ער קרעכצען מיט אַ געלערעכטעריל: „ע, נישטאָ די פֿאַרצייטיגע כּחות"! ער איז געווען אַ גרויסער פֿיה-הענדלער, וועלכער האַנדעלט מיט'ן „דייטש" אין די טויזענדער אַריין, און קויפֿט-אויף דאָס גאַנצע פֿיה אין דער אַרומיגער געגענד. ווי אַ מענשען, וואָס האָט פֿון זיך געלאָזט אַ גראָשען פֿערדינען, האָבען איהם אַלע, ווי יודען, ווי גוים, שטאַרק כבוד אָבגעגעבען. ביי איהם האָבען זיי געהאַט דאָס געלד שטעהן, ביי איהם האָבען זיי געלד געבאָרגט, ווען עס איז אויסגעקומען, און צו איהם זענען זיי געקומען שואל עצה זיין און אויסגלייכען זיך, און דאָס וואָס ר' ישׂראל האָט געזאָגט, איז, ברודער, געווען געזאָגט. ר' ישׂראל האָט געקאָנט טיילען פּעטש דעם גרעסטען, שטאַרקסטען „וואוילען יונג" (אַז עס איז אויסגעקומען). — ר' ישׂראל'ן וועט מען נישט אַנטקעגען רעדען. האָט עס אַ יונג געוואָגט, האָט ער געקאָנט נע'הרג'עט ווערען אויפ'ן אָרט פֿון קוילער געסיל. ביי ר' ישׂראל'ן אין הויז האַלטען זיך אויף אַלע יונגען און שקצים פֿון קוילער-געסיל—טרייבען די אָקסען קיין לאָדז, אָדער צו דער גרעניץ. אין די שטאַלען, וואו עס זענען געשטאַנען די פֿערד, אָקסען און שעפּסען, האָבען חברה גענעכטיגט. עסען איז ביי ר' ישׂראל'ן פֿריי און אָפֿען געווען פֿאַר אַלעמען. תמיד איז דאָס ברויט מיט פּוטער אויפ'ן טיש געשטאַנען, — אַריינגעקומען, אָבגעשניטען אַ „המוציא" און געגאַנגען זיך זיין וועג. דאָס הויז האָט זיך געבאָדען אין שפֿע: קיה, אָקסען, פֿערד, ציגען, שעפּסען, גענז און יונגע-

מיט שקצים. בײַ ר׳ ישראל׳ן איז אַלץ געשטאַנען אָפֿען. דאָ, וועט מען, ברודער, נישט גנב׳ענען: גע׳הרג׳עט איין אָרט וואָלט מען געוואָרען. האָט מען וועמען געטהון אין שטאָדט אַני־עוֹלָה, איז מען זיך געקומען קלאָגען פֿאַר ר׳ ישראל׳ן, און ר׳ ישראל איז אַרויסגעגאַנגען און געטיילט פּעטש. אַמאָל האָט דער יוד, דער חסיד, וואָס האַלט די פּראָפּינאַציע בײַם פֿרײַן פֿון שטאָדט, געמאַכט אַ רעוויזיע בײַ אַ יודענע אַנ׳אַלמנה אין אַ פֿרײַטאָג פֿאַרנאַכט, מ׳האָט געפֿונען בײַ איהר אָקוויט, און גע־לאָזט אַרײַנזעצען זי אין קאָזע, איז מען געקומען צולויפֿען צו ר׳ ישראל׳ן. ר׳ ישראל נעהמט דעם שטעקען אין דער האַנד און געהט אין גאַס אַרײַן, טרעפֿען זיך מיט׳ן יוד דעם חסיד:

— לאָז אַרויס די אַלמנה פֿון דער וואַך, — זאָג איך דיר!

— ר׳ ישראל זאָגט אַליין, זי נעהמט מיר אַוועק מײַן פּרנסה.

מעהר האָט ר׳ ישראל נישט גערעדט. אַהיים געקומען פֿון גאַס, און צוויי יונגען זענען שוין אַרײַן צום „פּראָפּינאַטאָר״ אין שײַנק מיט די שטעקענס אין די הענד, האָבען געגעבען אַ נעהם צוויי טונען מיט שפּירט, אַרויסגעדרעהט די קראַנען און אַרויס־געשטעלט זיי פֿאַר דער טהיר: שעפּט ווער עס וויל! האָבען יודען געהאַט אַ שבת מיט בראַנפֿען, אַז מען האָט זיך אין די גאַסען צרומגעוואַלגערט שכּור. און איהם, דער „פּראָפּינאַטאָר״ האָט מען נאָך די אויגען אונטערגעהאַקט און צוגעזאָגט איהם: אויף דער צווייטער וואָך צו פֿערבעסערען — און געה שרײַ חי וקים!

קומט אַרײַן אַ יונג אין שטוב בײַ ר׳ ישראל׳ן און שטעלט זיך אַנידער בײַ דער גרויסער שאַנק.

— וואָס ווילסט דו, שנײַדער־קאָפּ? געהט צו צו איהם ר׳ ישראל און קלאַפּט איהם איבער׳ן פּנים: שלאָגסט די מאַמען, זאָגט מען מיר, דו וואולער יונג אײַנער. — ווער האָט דיר ביז איצט צו פֿרעסען געגעבען? און אַז אַנ׳אַנדער זאָגט איהר אַ וואָרט, נעהמסט דו צו איהם אַ מעסער אַרויס!

— ר׳ ישראל, עס איז מײַן מאַמע, איך מעג, דאָס איז מײַן מאַמע, אָבער אַ פֿרעמדען — אַ מכּה. די ביינער וועל איך איהם אַרויסנעהמען, — נישט רעכט, ר׳ ישראל?

— און וואָס ווילסטו, צירעלע?

— דער „דרעה־קאָפּ, דער חסיד — וואָס, האָט דעם נאָפּט־סקלאַד. וויל מיר געבען אַ רויטען קאַרפּען־קאָפּ, אַז איך זאָל ביי־נאַכט אַריבער איבער׳ן פּלויט צו זיין קאָנקורענט, יאָסקעס אײדעם, און זאָל איהם אַ חתונה אָבשפּיעלען מיט די פּעסער נאָפּט.

— וועל איך דיר דעם קאָפּ צושפּאַלטען, דעם רויטען קאַרפּען־קאָפּ נעהם, און טראָ־שע איהם אַ ביין אונטער.

— וויל ער דאָך דעם קאַרפּען־קאָפּ פריהער נישט געבען.

— זאָג איהם, אַז ער זאָל איהם ביי מיר איינלעגען, און די געה אַהין צו יאָסקעס אײדעם, אַז ער זאָל צו־מאָרגענס מאַכען אַ גיואַלד, אַז מען האָט איהם די פּעסער אויפגעעפּענט. איך וועל דיר דעם „רויטען אַרויסגעבען, און, דערנאָך, אַז דער דרעה־קאָפּ וועט דיר עפּיס פאַרוואַרפען — האַק איהם נאָך די ציינער אויס.

אַהיים געקומען אַ יוד ווי ר׳ ישראל פרייטאָג פאַרנאַכט פון וועג, האָט ער זיך געגעבען אַ זעץ אַנידער פאַר דער טהיר אויף דער באַנק מיט אַ פולער קעשענע קליינגעלד, און גאָט געבעטען אין הארצען: „טאַטע, שיק מיר צו יודען, וואָס דאַרפען אויף שבת", און איז נישט אַריין אין שטוב, ביז ער האָט נישט די קעשענע קליינגעלד אויסגעטיילט אָרימע לייט. אָבגע־וואַשען זיך, אָנגעטהון די שבת׳דיגע קאַפּאָטע, און געגאַנגען אין דער חברה „דריי פּייען" צו קבלת־שבת. אורחים, וואָס זענען געגאַנגען אויף דער מדינה, זענען דוקא אין דער שטעדטיל אָבגעטרעטען איבער ר׳ ישראל׳ס שבת. דער טעם פון ר׳ ישראל׳ס קוגעל ליגט זיי אַ גאַנץ יאָהר אין מויל. די חברה איז תמיד פול געווען מיט אורחים. ר׳ ישראל האָט זיך געגעבען אַ שטעל אַנידער ביי דער טהיר מיט די אורחים ווארטען, וויפיעל עס וועט איבערבלייבען — קיין שום יודען ליעבען נישט אַזוי אורחים אַהיים צו נעהמען אויף שבת, ווי קצבים און פישער — און וויפיעל עס זענען איבערגעבליעבען, האָט ר׳ ישראל מיט זיך מיטגענומען. נישט איין מאָל איז אויסגעקומען, אַז דער שמש פון דער חברה „דריי פּייען" האָט אויסגערופען: „דריי גילדען אַנ׳אורחה", ווי מען פערקויפט די עליות אין דער שוהל. אַזוי פיעל בעלנים זענען געווען אין דער חברה „דריי פּייען" אויף

אורחים. צו־מאָרגענס אין דער־פֿריה נאָכ'ן דאַווענען האָט זיך דער רבי פֿון דער חברה אַנידערגעשטעלט און געלערנט מדרש פֿאַר דער חברה. ר' ישׂראל'ן האָבען זיך געוויזען טרעהרען אין די אויגען. דערנאָך האָט ער אַהיים געבעטען דעם עולם צו זיך אויף „קדוש". און בשעת „לחיים", האָט ר' ישׂראל געקלאַפּט מיט דער פֿויסט אין טיש:

— טרינקט, יודען, אונזער טאַטע יעקב! אונזער רבי משה!

די שטוב האָט געציטערט פֿון די זעץ מיט די פֿויסטען אין טיש אַריין...

ר' ישׂראל האָט־געקאָנט מעביר זיין די סדרה, און אין רש"י געווען היימיש דאָרט, וואו ער „טשעפּעט" נישט תרגום־ווערטער. רש"ין האָט ר' ישׂראל ליעב געהאַט ווי דאָס לעבען. איהם האָט זיך געדוכט, אַז דער רש"י איז עפּיס אַ נאָהנטער קרוב, וואָס קעהר זיך אָן מיט אַלע יודען אין משפּחה. און נאָך אַ יודען האָט ר' ישׂראל ליעב געהאַט: דאָס איז געווען דוד המלך, זיינע קאַפּיטלעך תהלים צוגעהען זיך דאָך אין די אברים פֿאַר זיסקייט, — און גלאַט אַ יוד דוד המלך. דיר דאַכט זיך. אַז דו געהסט אַרוים אויף דער גאַס, און דו טרעפֿסט דוד המלך'ן, גיבסט איהם אָב שלום־עליכם:

— שלום־עליכם אַ יוד, דוד המלך!

— ווי געהט עס?

און מען הויבט אָן צו שמועסען פֿון מאַרק...

אַז ביי ר' ישׂראל'ן איז אויפֿגעוואַקסען געוואָרען אַ טאָכטער, איז ער אַרונטערגעגאַנגען צום רב:

— רבי, קלויבט מיר אויס אַנ'איידעם פֿאַר מיין קינד פֿון אייערע בחורים.

גענומען דעם איידעם, אַיועקגעזעצט אין זיין הויז אויף כל ימיו: נאַ דיר דיין עסען, דיין טרינקען, דיין שבת־בגד און דיין טאַשען־געלד, און דו לערן מיר אין דער הייליגער תורה.

פֿאַר די איידעמס מיט די גרויסע גמרות פֿלעגט דער יוד אַזוי דרך־ארץ האָבען, אַז אויף די נעגעל איז ער פֿאַר זיי געגאַנגען. פֿון דעם מייערסטען און בעסטען האָט ער פֿאַר זיי בעהאַלטען. אַז ער פֿלעגט הערען, ווי דער קול־התורה קלינגט־אָב אין זיין שטוב, האָט זיך דער אַלטער יוד ווי אַ קינד צעוויינט פֿאַר שמחה.

זיִהנדלעך האָט ער נעהאַט ר׳ ישראל—ר׳יעזען. „זשאָבלינסקי׳ס גוואַרדיִע“ האָט מען זיי גערופֿען. זיי זענען שוין קיין „לערען-קינדער“ ניִשט געווען. זיי אַלע איִז איבערגעגאַנגען ר׳ ישראל׳ם בן-זקונים׳ל נאָטעלע. נאָטע איִז געווען אַ בחור, וואָס האָט געגעבען אַ געה אַרויס אין דער-פֿריה מיִט באָרעק׳ן זײַן הונד, מיִט באַשקען זײַן שעפּס, און מיִט׳ן פּײַפּער. אַ טויב, איִז איהם געשטאַנען אויפ׳ן אַקסעל, די גאַס האָט געציטערט פֿאַר איהם. מיִט׳ן שטרויענעם היִטעלע אויף דער שפּיִץ „גרשיִבע“ און מיִט דער בלײַנער בײַטש איִן דער האַנד, האָט ער זיִך געגעבען אַ שטעל אַניִדער פֿאַר דער טהיִר, און אָנגעהויבען צו פּײַפּען אויף זײַנע טויבען, וועלכע האָבען זיִך איִן אַ ראָד געהויבען איִבער זײַן קאָפּ. די יוזעפּע האָט איהם דעם בולאַן (זײַן פֿערד) פֿון שטאַל אַרויסגעפֿיִרט; איִז ער ניִשט געווען רײַן אויסגעפּוצט, אָדער אַז די האָהר פֿאַר דער „גרשיִבע“ זענען ניִשט געווען פֿאַרקעמט מיִט די טראַלטלעך, האָט ער איִהר נעגעבען אַ „פֿײַף“ מיִט דער בײַטש איִבער׳ן לײַב, אַז דאָס יונגע געזונדע בלוט האָט געגעבען אַ שפּריִץ אַרויס פֿון דער פולער רויטער האַנד.

די יוזעפּע איִז געווען אַ דיִענסט בײַ ר׳ ישראל׳ן, אַ שיִקסע, וואָס מען האָט זי געבראַכט פֿון דאָרף און איִז פֿערבליִבען בײַ ר׳ ישראל׳ן איִן הויז שוין לעולם ועד. געזונד—אײַזען: זי פּאַסט אַרײַן איִן דער משפּחה. איִן הויז איִז זי אַ גאַנצער „בן-ביִת“, מיִשט זיִך אַרײַן איִן געשפּרעך, גיִט עצות און בײַזערט זיִך, אַז עס געפֿעלט איִהר עפּיִס ניִשט. נאָטע קאַטעוועט זי, טײַלמאָל מורא׳דיִג, זי זועט זיִך קײַן ברוגז ניִשט מאַכען, גיִט זיִך אַ וואָרף אַריבער די לאָקען איִבער די אויערען און גיִט זיִך אַ שטעל אַניִדער:

— דו קאַטעווע, אַז עס וויִלט זיִך דיִר!

און איִן אַ האַלב שעה אַרום, אַז זי האָט איִהם אויפ׳ן פֿערד דערזעהן, האָט זי זיִך געגעבען אַ שטעל אַרויס פֿאַר דער טיִהר פֿערלעגט די הענד היִנטער די באָקעס, און די אויגען האָבען אַרויסגעשמײַכעלט פֿון היִנטער די רויטע, בלאָהע פֿלעקען, וואָס ער האָט איִהר אויפ׳ן פּניִם אָנגעמאַכט: ווי דאָס רײַט זיִך אויפֿפֿערד!

אַז ער איִז צוריִקגעקומען, האָט ער זי גערופֿען מיִט׳ן פֿיִנגער. זי האָט זיִך צוערשט ניִשט הערען געמאַכט. דערנאָך איִז

זי ברוגז־ליך צוגעגאַנגען און פיל גענומען די לייצעס אין די הענד אַריין.

ער האָט צו איהר אַ וואונק געגעבען, און איז אַרויף אויפ'ן בוידעם צום טויבען־שלאַק.

זי האָט פלינק דאָס פערד אין שטאַל געפיהרט. אויפ'ן שוועל פון שטאַל טרעפט זי די סטרושקע, וועלכע פרעגט זי:

— ווער האָט עס דיר געמאַכט אַזעלכע שענע פלעקען אויפ'ן פנים?

— דעס, וואָס האָט זיך געגלוסט, און דיר אַ מכּה! — דערביי האָט זי איהר געוויזען אַ פייג, און איז פלינק אַרויף צום טויבען־שלאַק נאָך נאָטען.

נאָטע האָט געהאַט אַ טויבען־שלאַק. דער בוידעם, אויף וועלכען עס ליגט דער האָבער פאַר די פערד, האָט שוין געהאַט אַ טראַדיציע פון אַ טויבען־שלאַק, אַז ווי מען זאָל ניֹשט די טויבען אַוועקפיהרען און אַבלאָזען זיי — קומען זיי צוריק צופליהען און שטעלען זיך דאָרט אויפ'ן דאַך. אויף דער צווייטער זייט שטאָדט האָט געוואוינט אַ גוישער בעקער, האָט ער אויך געהאַט אַ טויבען־שלאַק. נאָטע מיט'ן בעקער האָבען געפיהרט אַ בעשטענדיגע מלחמה. נאָטע האָט אַרויסגעלאָזט זיינע טויבען, דער בעקער — זיינע, פלעגט טרעפען, אַז איין פּאַרטיע האָט פון דער צווייטער אַ טויב אַוועקגענומען. עס איז געקומען אַ „זי" פון דער צווייטער פאַרטיע און האָט אָנגעהויבען קאָמפּלימענטען צו מאַכען, און אַנ־ דריידען דעם „ער", אַז ער זאָל מיט איהר מיטפליהען אין איהר טויבען־שלאַק.

צו דעם האָט געדיענט די „חברה". נאָטע האָט געהאַט זיין חברה יונגען און שקצים, וואָס האָבען געגאַכטיגט ביי איהם. דער בעקער האָט געהאַט זיין קאָמפּאַניע בעקער־שקצים. האָט איין פאַרטיע געבראַכט אַ טויב פון דער צווייטער, איז געוואָרען שמחה, אַזוי ווי מען וואָלט די וועלט איינגענומען, און די צווייטע פאַרטיע איז אַרומגעגאַנגען מיט די קעפּ אַראָבגעלאָזט, קלערענדיג ווי נקמה צו נעמען. דורכדעם פלעגען אַרויסקומען געשלעגען צווישען נאָטעס און דעם בעקער'ס קאָמפּאַניעס, אַז גאָט דער איינציגער זאָל אָבהיטען.

II.

עס איז געווען א זומערדיגער פרייטאג נאך מיטאג. ר' ישראל איז ערשט פון וועג אהיים געקומען. קאמיזע דער פיערד-יונג האט געפיהרט די פערד צום פלומפ אנטרינקען. די יוזעפע נעהמט די זאכען פון וואגען אראב. צווישען זיי שלעפט זי אראב פון דערפוהר א גאנז, א אינדיטשקע, אדער א זעקעל מיט פיש, וואס ר' ישראל האט געקויפט אויפ'ן וועג, אהיים צו ברענגען אויף שבת. פלוצלונג גיט א יונג א שפרונג אריין אין הויף. לעגט אריין צוויי פינגער צווישען די ליפען און א פייף האט א ציטער געטהון אין אויער: פים-ם.

— וואס איז, ממזר? האט נאטע געפרעגט, ארויסקומענדיג אויפ'ן הויף מיט דער באשקע.

— דער בעקער האט די טויבען זיינע ארויסגעלאזט. די גאלומביצע שטעהט אויפ'ן דאך ביים ראטהויז.

מיט צוויי שפרונגען איז נאטע ארויף אויפ'ן בוידעם, אויפגעעפענט דעם טויבען-שלאק און ארויסגעלאזט די טויבען.

מיט דער בייטש, און ארומגערינגעלט פון חברה-יונגען איז נאטע אין גאס ארויס. געגענאיבער אויף דער צווייטער זייט מארק איז געשטאנען דער בעקער מיט זיין חברה מיט שטעקענס אין די הענד און איבער'ן מארק טיעף אין די וואלקענס, האבען זיך טויבען געבאדען מיט זייערע לייכטע, פאכעדיגע פליגלען אין צוויי בעזונדערע סטאדעס. איין סטאדע איז טיילמאל אריינגפלויגען אין דער צווייטער, זיי האבען זיך אויף א מינוט צוזאמענגעמישט, באלד האבען זיי זיך פונאנדערגעשפרייט, אמאל אראבקומענדיג נעהנטער אין מארק אריין און אמאל נעהמענדיג זיך טיעף אין דער-הויך. מאכען איינינגע הקפות איבער'ן מארק. האבען זיך די טויבען אויף די דעכער צושטעלט. הויך אויף א דאך איז געשטאנען א טויב בעזונדער ווי אנ'ארויסגעשטויסענע פון דער מחנה. באלד איז צו איהר צוגעפלויגען א טויב פון נאטעס סטאדע און האט זיך אנגעהויבען מיט איהר ווי צו סוד'ן. אין נאטעס פארטיע האט מען אבגעווארט מיט הארץ-קלאפונג די מינוט, אז די טויבען זאלען זיך פערשטעהן און צוזאמען אריינפליהן אין נאטעס פארטיע אריין.

דא איז צוגעגאנגען א שייגעץ פון דעם בעקערס קאמפאני-

און האָט אַ שטיין געוואָרפען אויפ'ן דאַך אַרויף, און די טויבען זענען זיך צופלויגען.

מעהר האָט מען שוין נישט געדאַרפט.

אַ יונג איז צו פון נאָטעס קאָמפּאַניע און האָט דעם שייגעץ מיט'ן שטעקען איבער די פיס געגעבען. דער שייגעץ האָט זיך אויף דר'ערד אַנידערגעלעגט און אָנגעהויבען צו שרייען. עס זענען צו דעם בעקערס קאָמפּאַניע מיט די שטעקענס. און עס האָט זיך געמאַכט אַ מלחמה. אַז גאָט זאָל אָבהיטען. מען האָט מעהר נישט געזעהען נור שטעקענס איבער די קעפ פליהען; דאָ איז אַ שייגעץ. דאָ איז אַ יונג געלעגען אויף דער ערד, מיט אַ צובלוטיגט פנים. עס איז געקומען צולויפען פון שחט-הויז דער בלינדער לייב מיט אַ דישעל אין דער האַנד און האָט געפאָכט איבער די קעפ. נאָטע האָט געחאַפּט דעם בעקער פאַר די קלאַפּעס, מיט איין האַנד פאַר די קלאַפּעס צוגעהאַלטען. אַז ער זאָל נישט קאָנען אַוועקלויפען. און מיט דער צווייטער האַנד אין פנים געטיילט מיט דער הוילער פויסט הינטער די באָקעס, אין דער לעבער אַריין. — יעדער זעץ האָט אָבגעקלונגען אונטער דער האַנד, ביז דער בעקער האָט זיך אויף דער ערד אַנידערגעלעגט. און איבער די קעפ זענען אַלץ געפלויגען די קופּעס טויבען, איין קופּע איז אין דער צווייטער אַריין, ווי זיי וואָלטען געוואוסט, אַז איבער זיי הרג'עט מען זיך. האָבען זיי מיט די פליגלען צוגעקלאַפּט. איבער די קעפ פליהענ-דיג, און דאָ האָבען זיי זיך אין טיפען הימעל אַריינגעלאָזט...

פאַרטיג געמאַכט דעם בעקער, אַז ער האָט זיך שוין פון אָרט נישט געקאָנט ריהרען, זענען די יונגען זיך צוגאַנגען, זעהן וואָס עס וועט ווייטער זיין

גאָט האָט געהאָלפען, און די טויבען האָבען זיך אייננאַנדער פערשטאַנען, און די „זי" האָט אַריינגענאַרט דעם „ער" אין נאָטעס טויבען-שלאַק.

ביי נאָטען אין דער קאָמפּאַניע איז געוועזען אַזאַ שמחה, אַז עס געהט שוין נישט ווייטער. דערפאַר ביים בעקער האָט מען געקלערט נקמה צו נעהמען.

דעם פרייטיג-צו-נאַכט האָט זיך דער בעקער אַרויפגעגנב'עט פון שפייכלער אַרויף צו ר' ישראלין, וואו נאָטעס טויבען-שלאַק

איז, האָט צוגעכאַפּט זיך צו די טויבען און אָנגעהויבען צו שטיקען איינע נאָך דער צווייטער.

דאָס איז אָבער געווען אַ צו־גרויסע אײַנשטעלונג. די טויבען, דערפיהלענדיג אַ פרעמדע האַנד צווישען זיך, האָבען אָנגעהויבען צו קלאַפּען מיט די פליגלען און צו פליהען פון איין עק טויבען־שלאַק צום צווייטען, און צו מראָקען מיט די מײַלער. די יוזעפע, וואָס שלאָפט אין שטוב הינטער דעם טויבען־שלאַק, איז פלינק אַרײַן, אָנגעכאָפּט נאָטען ביי די האָהר:

— פּאַניִשאַ, עס איז ווער בײַם טויבען־שלאַק.

נאָטע האָט געכאָפּט אַ שטיק אײַזען, וואָס ליגט ביי איהם תמיד בײַם בעט, און איז אַרויף דערמיט אין שפּײַכלער אַרײַן.

אַרײַנלויפענדיג אין שפּײַכלער, האָט ער באַלד בעקומען אַ „פלעם״ מיט עפּיס איבער'ן קאָפּ. אַז פונקען זענען איהם פון די אויגען געגאַנגען, ער האָט אָבער אויף דעם נישט געקוקט, דערטאַפּט דעם בחור, האָט נאָטע איהם קודם כל דעם מויל פערשטאָפּט, אַז ער זאָל נישט קאָנען שרײַען, און אַזוי גע'הרג'עט איבער'ן קאָפּ, אונטער'ן האַרצען, אַז ער האָט שוין אַליין דערפיהלט, אַז עס איז גענוג. דאַן האָט נאָטע איהם אָנגענומען פאַר'ן קאָפּ, אַראָבגעשלעפּט איהם פון שפּייכלער און פאַר זיין טהיר איהם אַוועקגעטראָגען...

אין אַ פּאָר טעג אַרום האָט מען נאָטען גענומען און אַרײַנגעזעצט אין וואַך. נור אַזוי פלינק נעהמט מען שוין אַזאַ יונג? דעם סטאַרשי־סטראַזשניק, וועלכער איז געקומען נאָך איהם האָט די יוזעפע אַרײַנגענאַרט אין שטאַל (זי האָט איהם עפּיס צו זאָגען...) מיט דער יוזעפע איז דער סטאַרשי־סטראַזשניק זעהר גערן געגאַנגען. אין דעם פינסטערן שטאַל האָבען אָבער איהם, אָבגעוואַרט חברה־לײַט, און אַזוי מיט איהם בלק געלערנט, אַז ער האָט שוין דאָס צווייטע מאָל ניט געקאָנט קומען נאָך נאָטען. די שטאָדט האָט אָנגעהויבען מורא צו קריגען. מען האָט געזאָגט פערשידענע זאַכען... נאָטע דרעהט זיך אין גאַס אַרום מיט דער בלײַערנער בײַטש אין דער האַנד און מיט דער באַשקע, וואָס לויפט איהם נאָך. עס זענען אָבער איהם בעפאַלען

דרײַ װעכטער מיט די צװײ סטראַזשניקעס, װאָס זענען אין דער שטאָדט, און האָבען איהם אָבגעפֿיהרט אין װאַך.

דערװײַל איז דער בעקער געשטאָרבען פֿון די קלעפּ, װאָס ער האָט אונטער'ן האַרצען בעקומען. די שטאָדט האָט װאָס אַמאָל מעהר אָנגעהױבען לעבען אין אימה. פֿערשידענע מעשיות האָט מען דערצעהלט, אַז דאָ נעהמען זיך פּױערים צוזאַמען, דאָרט נעהמט מען זיך צוזאַמען. יחיאל דאָרפֿס-געהער האָט אין בית-מדרש דערצעהלט, אַז אַ פּױערטע אײפּ'ן דאָרף האָט איהם געהײסען אין אַ שפּיגעל'ע אַרײַנקוקען, האָט ער דאָרט דערזעהן דעם רב'ס קאָפּ, האָט איהם די פּױערטע געזאָגט, אַז זי האָט אַ כישוף אָנגעמאַכט. מען האָט אָנגעהױבען צו דערצעהלען מעשיות פֿון עלילת דם, פֿון די אַרומיגע דערפֿער האָט מען געהערט, אַז מען איז בײַ-נאַכט די מילכינגערס בעפֿאַלען, און אַלץ זײ אַװעקגערױבט. די שטאָדט איז זיך צוזאַמענגעקומען בײַם רב; מען האָט גוזר תענית געװען. די נגידים זענען זיך צופֿאָהרען. אין שוהל-געסיל האָט עס אױסגעזעהן, װי דער טױט װאָלט מיט שװאַרצע פֿליגלען איבער'ן געסיל דורכגעשפּאַצירט... אין בית-מדרש האָט אַ גאַנצען טאָג ליכט געברענט און יודען האָבען תהלים געזאָגט. מוטערס זענען אַרױפֿגעפֿאַלען אױף זײערע חדרים-קינדער אין מיטען שענעם טאָג און גענומען זײ קושען און װײנען איבער זײער יונג-לעבען... תנאים, חתונות האָט מען אָבגעלעגט אױף „דערנאָך", אַז עס װעט „אַריבערגעהן בשלום". יודען שומרים האָבען זיך בײַ-נאַכט אין די גאַסען אַרומגעדרעהט מיט גראָבע שטעקענס היטען; תהלים-זאָגער זענען אױף-געװעזען גאַנצע נעכט אין בית-מדרש און האָבען תהלים געזאָגט.

נאָטע האָט אַרױסגעקוקט פֿון די קלײנע שטאַכעטען, װאָס זענען אין דעם װאַך-פֿענסטער'ל, װעלכעס געהט אין מאַרק אַרױס. יעדען פֿריה-מאָרגען האָט איהם די װױעפּע דעם בולאַן פֿאַר דעם װאַך-פֿענסטער'ל דורכגעפֿיהרט, און געװיזען איהם, אַז ער איז רײן אױסגעפּוצט. באַשקע מיט'ן הונד באָרעק זענען אַ גאַנצען טאָג פֿאַר'ן פֿענסטער'ל געלעגען און זײער בעל-הבית האָט צו זײ דורך די שטאַכעטען גערעדט. און „קאָמפּאַניע" האָט איהם געמוזט יעדען טאָג די טױבען פֿאַר די שטאַכעטען

דורכטרייבען, און ער האט דורכ'ן וואך-פענסטער'ל קאמאנדירט, וואס מען דארף טהון.

אין דער שטאדט האט מען זיך וואס אמאל מעהר גע-שראקען. מענשען זענען ארומגעגאנגען ווי די שאטענס. די שטאדט גוים, וואס לעבען א גאנץ יאהר מיט יודען צוזאמען, האבען אנגעהויבען אויף יודען אנ'אימה ארויפצווארפען. דער וואסער-טרעגער, וואס טראגט א גאנץ יאהר וואסער אין יודישע הייזער, האט געזאלט זאגען צו א יודען, אז עס וועט קומען דער מארק "יאהאנע" וועט ער זיך נעהמען צו מאשקאווסקי'ס הויז. דער ליבטציינדער פון דער שוהל וועט ווערען דאזאר איבער יודען, און דער בית הקברות-גוי וועט נאטשאלניק ווערען, און יודען וועלען איהם מוזען מס צאהלען... יודען האבען די מעשיות אויסגעהערט און זענען אויסגעגאנגען פאר שרעק. מיידלעך האט מען פון דער-היים ארויסגעשיקט. מען האט אויס-געזוכט פערבארגענע מוהמעס און פעטערס אין דער-פרעמד, און דארט אהין די קינדער ארויסגעשיקט. און די שוהל-גאס האט זיך צוגעגרייט: גאט, מיר זענען הינטער דיין האנד, טהו מיט אונז אזוי ווי דו פערשטעהסט!...

דאס קוילער געסיל איז רוהיג געווען, עס האט זיך פון קיין שום זאך נישט וויסען געמאכט. האבען זיי געטראפען א יודען פון שוהל-געסיל דורכגעהענדיג דורכ'ן קוילער-געסיל מיט א "תשעה באב'דיגער" נאז, האבען זיי איהם געפרעגט: זאג נור, העכט איינער, האסט דיר שוין אנגעגרייט דעם מעבר יבוק אין דער-היים?

געזאגט האט מען, אז דער יום-הדין וועט זיין אין טאג פון יאהאנע-יריד.

יאהאנע איז איינער פון די גרעסטע ירידין אין שטעדטיל. נאכ'ן שניט קומען פויערים דאס ערשטע מאהל אין שטאדט אריין. די שייערס זענען פול מיט תבואה; דאס פעלד — פול מיט קארטאפעל און קרויט. דאן קומט דער פויער אין שטאדט אויפ'ן יריד מיט'ן ווייב און קינדער קויפען זיי מתנות, ער פער-קויפט די פיה, וואס האבען זיך שוין אויסגעהארעוועט, און קויפט "יונגוואר" איין צום פיטערן אויף די אבגעשניטענע פעלדער. מען טראגט זיך אויפ'ן יריד מיט "קומעס", מען פרעגט זיך אים

אויף דעם היינט־יאָהריגען שניט און מען געהט צוזאַמען מאַכען אַ שנעפּסיל.

און אויף דעם טאָג, וואָס יודען פּלעגען יעדעס יאָהר וואַרטען מיט אַזוי פיעל האָפנונג אויף פּרנסה, האָבען זיי דאָס יאָהר אָבגעוואַרט מיט טויט־האַרץ־שרעקען און געוואונשען זיך, אַז ער זאָל ווי צום גיכסטען אַריבער.

אַז עס איז אָנגעקומען דער טאָג, האָבען יודען זיך גע־אַיילט גאַנץ פריה אין בית־מדרש אַריין און געשטעלט זיך דאַוו־נען. דער רב איז געשטאַנען פאַר'ן עמוד, ווי צו נעילה און אין שוהל איז געוואָרען אַזאַ געוויין, ווי צו ונתנה תוקף. נאָכ'ן דאַוונען איז דער רב אַרויף צום אָרון, אויפגעעפענט דאָס אָרון און בצבור אָבגעזאָגט ודוי, ער אַ פּסוק, די עדה — אַ פּסוק. פאַר'ן אַהיים געהן האָט זיך איינער מיט'ן צווייטען געזעגענט און געוואונשען זיך, אַז מען זאָל זיך מאָרגען זעהן ווייטער...

דערווייל האָבען זיך פויערשע פוהרען געהערט פאָהרען איבער דער שטאָדט־בריק. פוהרען זענען אויפ'ן מאַרק אָנגע־קומען, יעדער פוהר־געריוש האָט אין יודישע הערצער מיט טויט אָבגעקלאַפּט. עס האָט זיך אויסגעוויזען, אַז דאָס פאָהרען פון די פוהרען איז היינט גאָר אַנדערש. דאָס געהן פון די פויערים און פויערטעס איז היינט גאָר אַנדערש...

דער טאָג איז דערווייל געגאַנגען אָט ווי גאָרנישט. די פּייערים האָבען דאָס זייעריגע פערקויפט, געדונגען זיך, צום סוף נאָכגעגעבען און האָבען געקויפט דאָס, וואָס זיי האָבען געדאַרפט.

אין אָנהויב זענען די יודישע געוועלבער געווען פערמאַכט. אַ פויער האָט הערינג געזוכט צו קויפען, האָט אַ הערינג־יודענע דאָס הערינג־געוועלביל אויף דערווייל אויפגעעפענט און דעם פוער די הערינג פערקויפט. דערנאָך איז אַ צווייטער פויער גע־קימען, און אַ דריטער. . אַז דער קרעמער פון אנטקעגען האָט געזעהן, אַז יענער האַלט אָפען, האָט ער אויך אויפגעעפענט זיין געוועלב. אַזוי האָבען זיך איינציגוויז די געוועלבער אויפ־געעפענט... דער טאָג האָט אָנגעהויבען דורכצוגעהן ווי אין די פריהערדיגע מערק. יודען זענען ביי זיך שטאַרקער געוואָרען,

און מעהר טוט געקראַנגען מיט די פּויערים צו דינגען זיך... פּלוצים איז אַ יונג אָנגעקומען צולויפען פון פערד־מאַרק: געהאַלר מען הרג׳עט יודען!...

אין איין מינוט זענען די געוועלבלעך געוואָרען פערמאַכט. די לאָדענס איבער די פענסטער פערהאַקט און די טהירען פון די הײַזער צוגעמאַכט. ווײַבער, יודען, האָבען געחאַפּט, וואָס זיי האָבען אונטער די הענד געטראָפען: אַ קינד, אַ לאָמפּ, אַ טיש, אַ דעק און זענען געלאָפען ווי פון אַ שרפה, נור באַלד זיך אָבגעשטעלט, נישט וואַרטענדיג וואוהין... הינטער די בעטען אַרונטערגעקראָכען... געלעגען אַ מינוט... ניין... אַרויסגעקראָכען, אָבגערוקט די שאַנק, און אַרונטער הינטער דער שאַנק... אַרויס... אַרויף אויפ׳ן בוידעם. ווער עס איז אַרײַנגעקראָכען אין קעלער, ווער עס האָט זיך אויף דעם אויווען אַרויפגעחאַפּט. קינדער האָבען געוויינט, מאַמעס האָבען זיי די מײַלער מיט די קישענס פערשטעלט, אַז מען זאָל נישט הערען זייער געוויין אין דרויסען... פון דרויסען האָט זיך ווער דאָס דערשלאָגען, ער איז אָנגעקומען צולויפען, און געהאַקט אין דער טהיר און געבעטען זיך, אַז מען זאָל איהם אַרײַנלאָזען. פרעמדע מענשען האָבען זיך אין פרעמדע שטיבער געפונען. ווער עס איז בײַ דער טהיר געשטאַנען, דער האָט זיך אַרײַנגעחאַפּט. פרעמדע טאַטעס האָבען געקרעכצט: וואו זײַנען זייערע קינדער איצט? און האָבען פרעמדע קינדער צו זייערע הערצער געדריקט...

אין קוילער געסיל האָט מען אויך דערהערט: מען הרג׳עט... איז אַרויס פון די יאַטקעס הערשעלע קאָזאַק, און האָט געחאַפּט אַ זאַק, אַרײַנגעוואָרפען אין איהם דרײַצעהן־פונטיגע געוויכטען, צוגעבונדען און אַרויפגעוואָרפען אויף די אַקסעל. קומט, ברידער! נאָך איהם האָט זיך גענעבען אַ לאָז דאָס קוילער געסיל — די קצבים מיט די העק און די קלינגען. די פוהרמאַנעס האָבען די דישלען פון די וועגען אַרויסגעריסען. די פישערס האָבען געחאַפּט די קאָסאַקעס, מיט וועלכע זיי שלעפען די קאַסטענס פיש פון וואַסער אַרויס. די פערד־הענדלער אויף די פערד מיט די שטאָהלענע בײַטשען זענען אַרויס אויפ׳ן פערד־מאַרק.

רער גרויסער ברייטער פּלאַץ, פון וועלכען עס שיידען זיך

צווײ וועגען אָב, איז פול געװען מיט פוהרען, פוהרען און פוהרען, וועלכע האָבען נעטיקט און פערלאָרען זיך אין פערד, אָקסען, מענשען און חזירים. דאָס אַלץ האָט זיך פערשידענפאַרביג געמאָלט און פערשידענע געשרייען געלאָזט פון זיך הערען. שכור'ע פויערים מיט שטעקענעס אין די הענד האָבען געיאָגט אַנטלאָפענע יודען אין לאַנגע קאַפּאָטעס, וועלכע זענען געשפרונגען ווי די פער'סמ'טע איבער וועגען, פערד און מענשען. דאָ האָט זיך געהערט אַ שרעקליך געשריי פון אַ מענשען, שפרינגענדיג אַריבער איבער אַ פוהר און רופענדיג ווילד נאָך רעטונג, אויסגעמישט מיט אַ ווילד-אויפגערייצטען שכור'יש געלעכטער. פערד האָבען זיך צובריקעוועט און הינטער זייערע פיס זענען געלעגען מענשען, האָבען געקוויטשעט חזירים. איבער די קעפ זענען שטעקענס געפלויגען, שטיינערנע טעפ, היטלען. דערשראָקענע גענז און היהנער זענען ביי די פוהרען געפלויגען פערשידען קוויטשענדיג, זייערע פעדערען האָבען זיך פון זייערע צופּלאַשעטע פליגלען אויסגעריסען און געפלויגען אין דער-לופט. אומעטום האָבען זיך געזעהען ווי עס לויפען יודען מיט שוואַרצע קאַפּאָטעס אויף אַלע פיער זייטען מיט שרעקליכע געוואַלדען...

דאָ האָט זיך אין דער מהומה געגעבען אַ לאָז אַריין דאָס קוילער געסיל, ווי אַ שטראָם גליהענדיג שטאָהל אין טיפען קאַלטען 'ים אַריין. מען האַלט זיך שוין ביי די קעפ. שטיקער שטאָהל, אייזען קנעטען זיך אין מענשען'ס לייבער אַריין, בלוט רינט איבער די אויגען, קאַפּאָטעס, פוהרען און רעדער... מען זעהט נישט וואָס, ווען. אַלץ האָט זיך אויסגעמישט. פערד אויף מענשען, מענשען אויף פערד. אַ פויערטע שלעפּט, בענאָסען מיט בלוט איהר צו'הרג'עטען מאַן, און ער שלאָגט איהר אין בויך אַריין און רייסט זיך פון איהרע הענד אַרויס. קליינע קינדער שלעפען מאַמעס ביי די פּאָלעס. די טאַטעס טרייבען פון זיך די קינדער און מיט פערביסענע ליפען און מיט בלוט-אַרויסגעזועצטע אויגען דריקען זיי זיך אין דער מהומה אַריין. און אין דער מהומה דאָ איז נישט געווען קיין מלחמה, איינער דעם צווייטען גובר צו זיין. אַלע האָבען זיך אויסגעמישט. אַ חאָלערא איז אַריינגעפאַלען אין זיי. איינער האָט דעם צווייטען די פויסט אין פיסק אַריינגעשטעקט און ביי דער צונג געריסען, די גרגרת ביי'ם גאָרגעל

אָנגעקומען און די נשמה איהם אַרויסגעריסען... צווײ האָבען זיך אָנגעקומען און האָבען זיך צוגעקוועטשט צו אַ וואָגען און אײנער האָט אין דעם צווײטענס ברוסט, בויך מיט די פויסטען זיך אײַנגעקנעטען, מיט די צײהן זיך אַרײַנגעביסען... דאָ האָט נישט געוואָלט אײנער דעם צווײטען גובר זײַן. די אײַנגעשלאָפענע חיה האָט זיך אין די מענשען ערוועקט. אַלע צוזאַמען אויסגעמישט האָבען זיך פאַר'ן הימעל און גאָט און אײנער דעם צווײטען לעבעדיגערהײד געגעסען...

III.

נאָטע האָט דעם גאַנצען טאָג פון וואַך-פענסטער'ל אַרויסגעקוקט. איהם האָט נישט חרטה געטהון אויף די חתונה. וואָס ער האָט דאָ אָנגעמאַכט, — ער איז נישט פון די מענשען, וואָס האָבען חרטה. ער האָט אָבגעוואַרט די מינוט, ווען עס זאָל זיך אָנהויבען. ער האָט זיך קײן פלאַן ניט געמאַכט ווי אַרום ער זאָל זיך אַרויסקריגען, נישט געקלערט פון דעם, — ער איז נישט פון די מענשען וואָס מאַכען זיך פלאַנען. אַז עס קומט — צו-פלאַמט עס זיך, צו-ברעכט און געהט אַרויס ווי אַ דונער!

אין דעם האָט ער דערזעהן, ווי מען הויבט אָן צו לויפען איבער'ן מאַרק פון פערד-פלאַץ. אַ יונג לויפט מיט אַ צובלוטיגטען קאָפּ, ווײַבער לויפען אַרום איבער'ן מאַרק און נעהמען די קינדער. די געוועלבער פערהאַקען זיך. ער האָט דערפיהלט, אַז עס מאַכט זיך עפּעס. אַ שטראָם בלוט איז איהם אַרונטער בײַם האַרצען און אָנגעפילט איהם די הענד, מיט די פּים. ער האָט פערביסען די ליפּען, די אויגען האָבען זיך איהם געגעבען אַ זעץ אַרויס מיט בלוט. ער האָט זיך געגעבען אַ וואָרף אויף דער טיהר. די טהיר — חאַטש פון אַ קלײן-שטערנער וואַד, — דאָך גענוג שטאַרק פאַר אַ מענשליכע האַנד. האָט ער געגעבען אַ חאַפּ פאַר די שטאַבעטען פון פענסטער — חאַטש זײ בויגען זיך הינטער זײַנע הענד, דאָך גענוג פעסט זענען זײ אײַנגעמויערט אין דער וואַנד. האָט ער געגעבען אַ נעהם פאַר'ן טאַפּטשאַן און אַ זעץ אין אײווען, האָבען זיך אין אײן מינוט ברעט מיט ציגעל צוזאַמענגעמישט. ווי אַ דונער, וואָס מען וואָלט אין אַ שטוב אײַנגעשלאָסען, האָט ער זיך געגעבען

אַ וואָרף אויף די ווענד. צום סוף די הענד אין די ציינער זיך גע־ביסען, דעם קאָפּ אין די קניה איינגעבויגען און אָנגעהויבען צו ברומען, אַז די ברומען האָבען זיך הינטער'ן באַלקען געטראָגען און אין די שטאַבעטען אָנגעקלאַפּט, אַרויסגעהענדיג דורכ'ן פענסטער.

אַזוי איז ער געלעגען אַ לענגערע צייט, ביז עס האָט איהם אַ קול פון הינטער'ן פענסטער גערופען:

— פאַנישאָ, פאַנישאָ!

ער האָט דורכ'ן פענסטער אַרויסגעקוקט, און דערזעהען די יוזעפע מיט צולאָזענע האָהר.

— ביאָן איצאַ — האָט זי איהם אַריינגעשריען, און איהם דורכ'ן פענסטער אַנ'אייזען אַריינדערלאַנגט.

ער האָט זיך געגעבען אַ וואָרף צו דער טהיר, אַ פּאַק אַריין דאָס אייזען צווישען די קלאַמקעס, מיט'ן האַרץ זיך אָנגעלענט און מיט דער גאַנצער נשמה געגעבען אַ שטופּ אָב: איינס, צוויי, דריי— און די טהיר האָט געגעבען מיט רעש אַ בראָך אויף. דעם סטראַזשניק, וואָס האָט איהם געפּרובט אין הויז צו פאַרחאַפּען, האָט ער געגעבען אַ „פלעם" אין פּיסק אַריין מיט דער פייסט, אַז ער האָט זיך באַלד איבערגעקוילערט און אין בלוט געבאָדען זיך. נאָטע האָט זיך אַהיים געלאָזט צום פאָטער.

די פויערים פון פערד־מאַרק האָבען זיך געגעבען אַ לאָז צו ר' ישראל'ן:

— דאָ זשאַבלינסקעגאָ, צאָ סין זאַביל חלאָפּאַ *), האָבען געשריען די פויערים און מיט די רודלעס און שפּאַדלעס אין די הענד זיך געלאָזט צו ר' ישראל'ן אין הויז אַריין.

אַריין אין הויף און געשטעלט זיך פאַר'ן הויז מיט די שפּאַדלעס אין די הענד. איז אין געסיל געוואָרען אַ געשריי: ביי ר' ישראל'ן זענען זיי! האָט דאָס קוילער געסיל געגעבען אַ געה אַרויס, גרויס און קליין. דער בלינדער לייב (אַ יונג וואָס האָט געקענט אייזען ברעכען) האָט דערטאַפּט פון שטאַל אַרויס אַ ווידלע מיט דריי שטאַרבעס און אַרויס. דאָס קוילער געסיל האָט געגעבען אַ רינגעל אַרום דעם הויף...

---

*) צו זשאַבלינסקי'ן וואָס דער זוהן האָט אַ פויער גע'הרגע'ט.

— סטײַטש! — האָט ר' ישראל געגעבען אַ געשרײ, און אַלײן אַרויסשטעלענדיג זיך, אײנער אַלײן צווישען די פּויערים, מיט'ן אײזערנעם שטעקיל אין דער האַנד, מיט וועלכען ער פּלעגט זיך אַמאָל בענוצען אויפ'ן לאַדזער וועג פון די לאַדזער גנבים, האָט ער געגעבען אַ זאָג צו די פּויערים:

— וועמען זענט איהר געקומען שלאָגען? מיך? וואָס איך האָב פאַר אײַך מײַן גאַנץ לעבען געאַרבײַט, פון אײַך, הינד. דאָס פּיה אָבגעקויפט; מיט געלד בעצאָהלט און פאַר אײַך ערגעץ־וואו עס קײַן אויסלאַנד געפיהרט! פערשוואַרצט געוואָרען פון אײַערע וועגען, זומער אָבגעברענט פון דער היץ, ווינטער פאַר קעלט און אײַך די קעשענעס מיט די הונדערטער אָנגעשטאָפּט. — קומט אַהער, הינד! אָט בין איך דאָ, ווײַזט מיר ווער עס וועט זיך פּרובען מיך אָנריהרען?!

די פּויערים האָבען שטיל־געשוויגען. אײנער פון דער חברה האָט זיך אָבגערופען:

— צו אײַך זשאַבלינסקי האָבען מיר גאָרנישט. — מיר האָבען נור צו דעם זוהן אײַערן, וואָס האָט דעם פּויער גע'הרג'עט.

— אָט בין איך, האָט נאָטע געגעבען אַ געשרײ אויס אויפ־פראַלענדיג דעם טויער פון הויף און אַ לויף אַרײַן. געחאַפּט דעם ערשטען־בעסטען שײַגעץ בײַ די באַקעס, אויפגעהויבען איהם אין דער־הויך און אַ זעץ אַ נידער אויף דער ערד, אַז עס האָט זיך דערהערט אַ קנאַק פון די פּיס, וואָס האָבען געבראָכען הינטער איהם... די פּויערים האָבען זיך געגעבען אַ וואָרף אויף איהם ווי אַ וויכער... נאָטע אָבער האָט געחאַפּט אַ צווײטען שײַגעץ בײַם קאָפּ, אויפגעהויבען איהם אין דער־הויך און מיט איהם גע'הרג'עט איבער די קעפּ... האָט זיך געגעבען אַ לאָז אַרויס דאָס קוילער געסיל מיט די ווידלעס, און אַרײַן צווישען די פּויערים, אין דעם האָט זיך געהערט ר' ישראל'ס קול, רופענדיג צום קוילער געסיל:

— שטעהט, זאָג איך אײַך: ער האָט אַ מענשען גע'הרג'עט, זאָל ער זיך אַלײן „בראָניען".

און נאָטע האָט זיך אַלײן „געבראָניעט. מיט'ן שײַגעץ אין דער האַנד, האָט ער מיט זײַנע צווײ מעכטיגע ריזיגע אָרעמס איבער די קעפּ געהאַקט. קעפּ האָבען זיך הינטער איהם געלעגט ווי זאַנגען הינטער אַ קאָסע. אָט האָט איהם שוין אַ פּויער געגע־

בען מיט אַ שפּאַדעל איבער׳ן מח, און אַ שטראָם רויט בלוט גיסט זיך איהם פון קאָפּ אונ רינט איבער׳ן פּנים. דער פּויער מיט וועלכען ער שלאָגט, לאָזט ער פון די הענד נישט ארויס. ארײַן וואָס אמאָל טיעפער — חאַפּט ער פון אַ שײַנגען דעם שפּאַדעל אַרויס, און וואַליעט, ווי עס וואָלט אַרײַן אַ נישט-גוטע קראַפט אין איהם, און בלאָזט איהם די העלדישע אָרעמס אָן מיט בלוט, אַז די אָדערן פּלאַצען פון די הויט אַרויס... האָט איהם שוין אַ צווייטער פּויער הינטען-אַרום מיט אַנ׳אײַזען אין זײַט געגעבען — ער גיט זיך אַ בויג אײַן, אויף איין מינוט בלײַבט ער שטעהן, — אָבער באַלד לאָזט ער זיך ווײַטער. מען חאַפּט איהם שוין פון הינטען בײַ די הענד אָן — ער קאָפּיעט נאָך מיט די פיס, בײַסט מיט׳ן מויל — אָט בויגט ער זיך שוין אײַן און חאַפּט זיך פאַר׳ן זײַט...

— אַך, ווי יאַקאָ פּשאַ קרעוו [1] — האָט זיך די יוזעפע ווי פון הינטער דער ערד בעוויזען מיט אַ רידעל אין דער האַנד: ווי פּאַנישאַ זײַבילי [2], און האָט מיט׳ן רידעל געגעבען איבער׳ן קאָפּ דעם פּויער וואָס האָט נאָטען פאַר אַ האַנד אָנגעחאַפּט, און דעם צווייטען אָנגעמאָסטען מיט׳ן רידעל: יאַ וואַם דאַם [3], און זי האָט אָבגעשטופּט מיטען רידעל אין דער האַנד די פּויערים פון נאָטען, וועלכער האָט זיך שוין געבויגען צו דער ערד, האַלטענדיג זיך מיט איין האַנד פאַר׳ן זײַט, און אין דער צווייטער — דעם שפּאַדעל און שעדיגט איבער די קעפּ די וואָס האָבען זיך געוואָלט צו איהם אונטערחאַפּען, ביז די יוזעפע האָט איהם אָבגעפיהרט אין הויז אַרײַן און איהם אויפן בעט אַנידערגעלעגט.

די פּויערים האָבען זיך געוואָלט ווײַטער ריהרען, נור דערזעהענדיג דאָס קוילער געסיל מיט די כלים אין די הענד, האָבען זיי אָבגעטראָטען, ווער מיט אַ צובלוטיגטען קאָפּ, ווער מיט אַ צוהאַקטער האַנד, איבערלאָזענדיג אַ פולען הויף מיט בלוט און אַ זיעבען-אַכט פון זייערע ברידער קרעכצענדיג אין די ווינקעלעך פון הויף. איינער האָט צום צווייטען געזאָגט:

---

1) אַך, איהר הינדיש בלוט.

2) איהר האָט דעם יונגען העך געה׳הרג׳עט.

3) איך וועל אײַך געבען.

— טא יאבא ווצאלע ניע זשידעם!... (די יאבא איז גארנישט קיין יודענע).

דורכגעקומען דעם מארק-טאג בשלום איז, דאס „בית-המדרש-נעסיל" ארויסגעקראכען פון הינטער די איווענעס, פון הינטער די שאפעס, בוידעמס און לעבער, וואו זיי זענען געווען בעהאלטען. געקומען אויף מארגען אין בית-המדרש אריין, האט איינער דעם צווייטען שלום עליכם אבגעגעבען. און הויך געזונגען „הודו לה'". נאכען דאוונען האט מען נאך לעקעך און בראנפען געשיקט, — און ביי דער „אנשי שלמנו" איז געווארען בעשטימט, אויף דער-נאכט צוזאמענצוקומען און צו מאכען א שטיקעל „משתה'לע". כתריאל און עוזר'ל, ר' ישראלים איידעם, האבען צוגעזאגט, ארויס-צוקריגען פון שווער דעם „זוהנדיל'ס" (נאטעלעם) טויבען. און אזוי ווי דאס זוהנדיל איז טויט-חרב, וועט ער אודאי נישט קענען מתרעם זיין. — און עס איז אודאי כדאי, אז יודען זאלען עסען אויף דער משתה די טויבען, איבער וועלכע די גאנצע עדה יודען איז געווען אין סכנה. און אונטערברייננגען דעם ענין טויבען, כדי עס זאל שוין מעהר נישט זיין קיין „פרחי יונה" ביי יודען, וואס איבער זיי קומען אלע גזרות אויף יודען.

אזוי איז געווען. די צוויי יונגע-לייט זענען אהיים געקומען פון דאוונען, האבען זיי איבערגערעדט מיט'ן שווער. זיי זענען ארויף אויפ'ן בוידעם און צוגענומען אלע טויבען, און געשיקט זיי צום שוחט שחט'ען.

נאטע איז געלעגען אויפ'ן בעט טויט-בלאס. דער קאפ, וועלכער איז געווען פערוויקעלט אין איין גרויסען באנד, איז גע-לעגען הינטער א פענכער מיט אייז, די ליפען נאך פערביסען, און האט שיוער אבגעעטעמט מיט'ן הארץ. נעבען איהם איז געזעסען די יוזעפע און האט איהם דערלאנגט דאס, וואס ער האט גע-וואלט. ער האט דערהערט אויפ'ן בוידעם ריהרען זיך. ער האט דערפיהלט, אז די טויבען קלאפען מיט די פליגלען — עס האט איהם געהויבען פון בעט, ער האט זיך אבער נישט געקאנט ריה-רען. ער האט אראפגעקאפיעט פון זיך די קאלדרע און געלעגען און אויסגעהארכט.

די טויבען קלאַפּען מיט די פליגלען. ער האָט געקוקט אויף די יוזעפּע און געוויזען מיט'ן פינגער אויפ'ן באַלקען.

די יוזעפּע איז אַרויף אויפ'ן בוידעם און האָט איהם אַראָבגעבראַכט אין אָרעם אַ פּאָר יונגע, קליינע, ערשט קוים-קוים מיט עטוואָס פעדערן בעוואַקסענע טייבעלעך, וואָס מען האָט ערשט פון זיי די מוטערס אַראָבגענומען, און געשיקט זיי שחט'ען.

די טייבעלעך זענען נאָך געוועזן יונגינקע. די קוים-בעפעדערטע פליגעלעך האָבען געקלאַפּט און עפּיס געזוכט... די דינינקע העלזעלעך, איבער וועלכע אַ דין, וואַרים הייטעל איז געווען אַריבערגעצויגען איבער אַנ'איידעל ביינדעל, וואָס האָט זיך געבראָכען אין די פינגער, האָבען זיך איינגעקאָרטשעט, די קעפּלעך האָבען זיי פערבאָרגען אין די פליגעלעך, און מיט די פליגעלעך געזוכט...

ער האָט זיי אין דער האַנד גענומען, די ליפּען פערביסען און מיט אַ פוס דעם שטוהל, וואָס איז געשטאַנען ביי'ם בעט, פון זיך אָבגעשטויסען; די טייבעלעך האָבען צערטליך געציטערט אין זיין האַנד, און אַזוי רחמנות'דיג עפּיס געזוכט... ער האָט זיי אונטער'ן העמד אַרונטערגענומען און אויף זיין ברוסט זיי צוגעטוליעט און געוואַרימט זיי...

די טייבעלעך האָבען רחמנות'דיג אויף זיין ברוסט געציטערט. און עפּיס געזוכט, געבעטען זיך, קלאַפּענדיג מיט די פליגעלעך...

ער איז בלאַסער געוואָרען אויפ'ן פנים. די אויגען האָבען זיך איהם פערגלייסט און טיעף בעהאַלטען זיך איהם הינטער'ן שטערן, די נאָז האָט זיך איהם אויסגעצויגען, בלייכער געוואָרען און דינער, און די ליפּען — ווי זיי וואָלטען פערקרעמפּעלט געוואָרען איינע אויף די צווייטע...

אין שטוב איז שטילער געוואָרען. אַ לייכטער ווינד האָט אויף די שויבען געציטערט. אַלע האָבען זיך אַרויסגערוקט פון דער שטוב און איבערגעלאָזט דאָס הויז אַליין פאַר דעם דונער וואָס וועט אַרויסברעכען און אַלץ צולעגען און פערטיליגען...

ער איז געלעגען און האָט געפיהלט ווי די יונגע, שוואַכע טייבעלעך ציטערען אויף זיין ברוסט... די אויגען האָבען זיך איהם אַרויסגעזעצט פון פנים ווי די פויכטען און פערגאָסען גע-

זואָרען אינגאַנצען מיט בלוט. און ער האָט שטיל־געשוויגען.
ער האָט זיך אויפגעזעצט אויפ'ן בעט און אַרומגעקוקט זיך. דערזעהן פאַר זיך ווייצלעך, האָט ער זיי צוקייט מיט'ן מויל אויף מעהל, דעם טייבעל'ס פּיסקעל אין זיין מויל אַריינגעשטעקט און מיט דער צונג עס צו עסען געגעבען. דאָס דינע טייבעל'ס העלזיל האָט צווישען זיינע פינגער רחמנות'דיג געמיאַנטשעט און מיט די פליגעלעך געבעטען זיך...
— גאָט! האָט ער געגעבען אַ געשריי אויס — געחאַפּט דאָס טייבעל, אַ דרעה אַראָב דאָס קעפּיל (דאָס טייבעל האָט איין קוויטש געטהון און אַ דינער שפּריץ בלוט האָט איהם אין פּנים געשפּריצט) און אַוועקגעוואָרפען. דאָס צווייטע טייבעל אַ דרעה אַראָב דאָס קעפּיל, אַוועקגעוואָרפען. דאָס דריטע טייבעל.. נאָכדעם איז ער אַראָב פון בעט, געחאַפּט דעם שפּיגעל, אַ זעץ אַראָב אויף דער ערד. ער איז צו צו דער שאַנק, איין „וואַלע" צושפּאָלטען און געוואָרפען אויף דער ערד. צום בעט — מיט די צייהן געגעבען אַ ריס־אויף דאָס בעטגעוואַנד, און די פעדערן זענען אַרויס. אַ זעגק — און אַריינגעוואָרפען דעם טיש... געחאַפּט אַ שטוהל און אַ האַק אָן אייוועז — דער אייוועז האָט זיך געגעבען אַ לאָז אַראָב אויף דער ערד; צוריסען דאָס העמד אויף זיך. און די הענד זיך געביסען... צום סוף האָט ער געגעבען אַ פאַל אַנידער אויף דער ערד, צווישען די חרב'דיגע זאַכען איינגעגנורעט דאָס פּנים אין די פּאָדלאָגע און איז איינגעשלאָפען און געשלאָפען לאַנג... לאַנג...
קיינער האָט נישט געוואַגט אין דער שטוב אַריינצוגעהן און צו וועקען דעם איינגעשלאָפענעם דונער...

דער יונג מיט'ן קינד.

אַז ברוך קאַלאַק האָט זיך אויפגעכאַפּט אין דערפריה, האָט ער דערהערט דאָס קינד וויינען נעבען איהם. פערשלאָפענערהייד נאָך מיט פערמאַכטע אויגען, האָט ער איינינע מאָל גערופען: „גאָלדע, דער ממזר וויינט!"

גאָלדע האָט זיך נישט אָבגערופען. אַז ער האָט זיך גוט אָנגעהויבען אַרומצוקוקען, האָט ער ערשט בעמערקט, אַז גאָלדע איז נישטאָ.

צוערשט האָט עס איהם אַביסעל געוואונדערט, געטראַכט: זי איז אודאי צום וואַסער געגאַנגען זיך וואַשען. ער האָט אויסגעזוכט אַ שטיקעל לייוועגט און דעם קינד אין מויל געשטעקט, אַז עס זאָל אויפהערען צו וויינען.

ער האָט זיך דערווייל אָנגעטהון. טראַכטענדיג — וויפיעל מען וועט קאָנען פאַקען פאַר די זילבערנע לייכטער, וואָס זיי האָבען ביינאַכט פון זשאַבלינער'ס שאַנק געצויגען. ער איז אַרויף מיט איין פוס אויפ'ן בוידעם, בעטראַכטען די חפצים — זיי זענען נישטאָ! ער שאַרט אַהין, שאַרט אַהער, — נישטאָ. ער איז אַראָב פלינק פון בוידעם, אַראָבגעריסען דאָס ליילעך פון וואַנד — איהרע זאַכען זענען נישטאָ! דעמאָלט איז איהם קלאָר געוואָרען אין מוח: זי איז אַנטלאָפען פון איהם.

— מיט וועמען?

מיט שלמה שלאָסער, אָדער מיט חיים'ל גנב?

— אַנטלאָפען, גוּה ברעך הענד און פּיס! אויף טויזענדער כפּרות... צו אַלדע שווארצע יאָהר!... האָט ער מיט אַ געמאַכטען שמייכעל געזאָגט און אויף די הענד געשפּיגען. אַ געשעפט האָסט דו?... הע... הע... הע...

ער האָט געוואָרפֿען אַ בליק אויפֿ'ן קינד.

— אָבער מיט'ן ממזר וואָס מאַכט מען, מיט'ן ביינקאַרט?

ער האָט אַ מינוט געקלערט, רײדענדיג צו זיך:

— וואָלט איך געוואוסט וואו זי איז, וואַרף איך דאָס קינד הינטער די טהיר אַרונטער. נאַ, האָסט דו דאָס דײַניגע!...

אַ שלעכטער געדאַנק איז איהם איצט אין קאָפּ אַרײַנגעפֿאַלען. די נאָז איז איהם בלײך געוואָרען, ער האָט די אויבערשטע ליפּ פֿעסט מיט די צײַהן פֿערביסען, און די הענד האָבען אָנגעהויבען בײַ איהם צו טרייסלען... ער איז צו צום קינד, עס איז געלעגען, אַראָב־וואַרפֿענדיג מיט איין פֿיסעל די ברודיגע שמאַטע פֿון זיך, און די הענדטעלעך האָט עס אין מײַלכעל אַרײַנגעפּאַקט. מיט די אויגעלעך האָט עס ערגעץ וואו אַהין געשמײַכעלט, און די פֿאַלדען בײַם מײַלעכעל האָבען איהם אַן עמיצען דערמאָהנט, אַן אַ גאַנץ אַלטען און אַ בעקאַנטען מענשען, וואָס ער האָט איהם אַמאָל געזעהן, און ער געדענקט נישט — ווען און וואו...

ער האָט זיך פֿון דעם קינד אָװעקגעדרעהט, געוואָרפֿען דעם הוט אויפֿ'ן קאָפּ און איז אַרויס אין גאַס אַרײַן צושליסענדיג די טהיר נאָך זיך.

ער איז אַבגעגאַנגען איינינע טריט, האָט עס בײַ איהם אין האַרצען נישט געקאָנט רוהען. אין די אויערען האָט ער געהערט דעם קינד'ס געװײן, און געזעהן האָט ער, ווי עס וואַרפֿט מיט די פֿיסעלעך און עס רופֿט עפּעס... ער האָט װײַטער נישט געקאָנט געהן, אויסגעשפּיגען.

— אַך, וואָלט איך זי געפּאַקט, אָט אַזוי, וואָלט איך זי בײַם גאָרגעל אָנגענומען און געשטיקט, גוט געשטיקט, ביז זי וואָלט די צונג אַרויסגעשטעקט, די צונג... די צונג!...

ער איז אַרײַן אין אַ געוועלבעל, געקויפֿט אַ זעמעל און איז צוריק אויפֿ'ן בוידעם־שטיבעל אַרויף.

דאָס קינד איז געלעגען, ווי פֿריהער, אַראָבגעוואָרפֿען פֿון זיך די שמאַטע, מיט דעם נאָך פֿון פֿריהער לויכטענדען שמײַכעלע אויף די ליפּען, וואָס האָט איהם אָן דער מוטער דערמאָהנט...

— אַ, אויסגעראָט זאָלסט דו ווערען?... עס וועט איהם גאָר נישט זײַן דעם ביינקאַרט איהרען!...

ער איז נאָכאַמאָל פון דער שטוב אַרויס. אָבער ער האָט נישט ווייט געקאָנט געהן, ער האָט אַלץ כסדר געהערט דעם קינד'ס געוויין הינטער זיך. פיעל מאָל האָט ער זיך געזאָגט: „עס וועט איהם גאָר נישט זיין, דעם ביינקאַרט איהרען!" — אָבער ער האָט נישט קיין פוס געקאָנט שטעלען ווייטער, ביים האַרץ האָט עס איהם גענאָגט... גענאָגט... ער האָט צונויפגעקוועטשט די הענד אין אַ קולאַק און איז נאָכאַמאָל אין שטוב אַריין.

איצט האָט שוין דאָס קינד הויך געוויינט מיט אַ לאַנגען קינדערישען געוויין: מאַמ-מ-מ-מאַ, מאַמ-מ-מ-מאַ:

— די מאַמע רופט עס נאָך! געה, זוך דיר דיין מאַמען, די אויסגעלאָסענע!... אַ חאָלערע זאָל זי דאָרט פאַקען, וואו זי איז! זוך זי דיר...

ער האָט דאָס קינד אויף די הענד גענומען

דאָס קינד האָט זיך וואָרים צו איהם צוגעטוליעט. מיט'ן מיילעכעל עפּעס ביי איהם געזוכט... דאָס פּנים, די הענד איהם געזוינגט און אַזוי זיך וואַרים געטוליעט צו איהם...

— אַ חאָלערע זאָל זי דאָרט פאַקען, וואו זי איז!... האָט ער געשאָלטען, און דאָס קינד געגלעט מיט דער האַנד איבער'ן בעקעל, איבער'ן לייבעל:

— שוויג, שלמה'לע, שוויג... שוויג... איך בעט דיך, שוויג... איך בעט דיך!

נור דאָס קינד האָט געזוכט מיט'ן מיילעכעל, געוואָרפען מיט די הענדטעלעך און נעמאַכט מיט'ן קעפּעל, ווי עס וואָלט עפּעס ריידען געוואָלט... ער האָט עס וואַרימער צו זיך צוגעטו- ליעט, אויפגעזוכט אַביסעל קאַלטע מילך אויפ'ן אייווען, אַריי- נעבראַכט די זעמעל און האָט דעם קינד מיט אַ לעפעלע צו עסען געגעבען. דאָס קינד האָט געגעסען פון זיין האַנד, און ער האָט שטיל גערעדט צו איהם:

— עס געזונטערהייד, איך בעט דיך... דיין מאַמע, אויסגעראַט זאָל זי ווערען, אַנטלאָפען — איבערגעלאָזט דיך. אַ הונד לאָזט נישט איבער די הינטעלעך, איז זי ערגער פאַר אַ הונד. אַ קאַץ לאָזט נישט איבער איהרע קעצלעך, איז זי ער- גער פאַר אַ קאַץ... שוויג... איך וועל דיך נישט איבערלאָזען... זאָל איך שוין אַזוי לעבען!..

אַז דאָס קינד האָט זיך איינגעשטילט, האָט ער עס אין אַ טוך איינגעוויקעלט און איז דערמיט אין גאַס געגאַנגען.

געקומען אין מאַרק אַריין צו קראַדניק'ס „שטעל", ווערט אַ געריודער! „קאָלאַק" געהט מיט אַ קינד! קראַדניק רופט צו איהם פון דער „שטעל":

— וואו האָסט דו דאָס „יאַט"ל" געפּאַקט?

די קראַדניקאָווע הויבט זיך אויף מיט אַ גרויסער גדולה, לויפט צו צו איהם מיט אויפגעעפענטע הענד, ווישט זיך איבער איינינגע מאָל דאָס פּנים מיט'ן פאַרטוך פאַר גרויס פרייד, לאַכט און קלאַפּט דעם קינד אין געזעסעל אַריין:

— קאָלאַק, עס איז דיינס!... זאָלסט מיר לעבען, זעה, ס'אַר אַנ'אויגעלעך עס האָט, איך וואָלט געשוואוירען, עס איז פון דער — פון דער מאַרינע מיט דער גראָבער נאָז: פּונקט איהר נאָז, זאָלסט מיר אַזוי לעבען! אַ קינד אַ קרוין, גיב עס נור, גיב עס נור אַהער!

און זי נעהמט פון איהם דאָס קינד, וואַרפט עס מיט'ן האַנד: אַזוי, דו פּופּיק איינער, אַ פּשישאָק!...

דער אַלטער קראַדניק מיט דער איינער האַנד, דער „רבי" פון די גנבים, דערהויבט זיך זעהר פּאַמעליך פון זיין שטעל, געהט צו, בעטראַכט דאָס קינד און קלאַפּט דערנאָך קאָלאַק'ן אין פּלייצע:

— נישקשה, נישקשה פון אַ „יאַט'ל". וועט געשיקט דורך אַליפּטשיק קריכען? ווער איז די מוטער?

— זאָל איהר דאָרט אַ פייער אין איהרע אייגען זיך אָנצינדען, וואו זי איז — אַנטלאָפען ביי נאַכט, די לייכטער מיטגענומען!...

— און דאָס קינד האָט זי איבערגעלאָזט?

— איבערגעלאָזט.

— איז נישט גוט... איז נישט גוט! קראַצט זיך דער אַלטער קראַדניק אין קאָפּ. דער יונגער קראַדניק קומט צו, און מאַכט צו קאָלאַק'ן אַזוי:

— נישקשה, וועסט איצט מעגען די „פּרנסה" אַוועקלעגען, אַ ניאַנקע ווערען: אַ שטיקעל דיר אָבגעטהון, וואָס?

— זאָל דיר דײַן קאָפּ פאַר מיר נישט דאַרען! גאָט איז אַ פאָטער, און קאָלאַק איז קאָלאַק!

גענומען דאָס קינד אויף דער האַנד, האָט ער זיך געלאָזט איבער דער שטאָדט.

איהם האָט זיך געדאַכט, אַז מענשען קוקען איהם נאָך, טײַטען מיט די פינגער און לאַכען איהם אויס.

ער האָט זיך פאַר אַ געוועלב אָבגעשטעלט און אַרײַנגעשאָלטען:

— וואָס לאַכט איהר! אַ מענש האָט אַ קינד. איהר מעגט האָבען קינדער, די חאָלערע זאָל אײַך פּאַקען, און איך נישט?!

ער איז אויסען שטאָדט אַרויס, אָנגעקומען צום וואַלד און זיך בײַם סטאַוו געזעצט.

אַרום אין דער געגענד איז קיינעם נישט געווען צו זעהן; נור די צווײַגען פון די בוימער האָבען טרויעריג גערוישט, אַראָבוואַרפענדיג פון זיך די געלע בלעטלעך. און פון גאַנץ ווײַט האָט זיך אַ וואַסער צווישען שטיינער געגאָסען. ער האָט דאָס קינד בײַ זיך אַנידערגעלייגט און מיט אַ ביטערקייט געקוקט אויף איהם. דאָס קינד האָט איהם שווײַגענד אָנגעקוקט, דאָס הענדטעל אין מײַלעכעל געצויגען און פון עפּעס געקלערט, — ווי עס וואָלט זיך אָן זײַן וועלט דערמאָהנט, אָן דער וועלט, פון וועלכער עס איז געקומען צו געהן.

קאָלאַק האָט נישט געוואוסט, וואָס אָנצוהויבען מאַכען מיט'ן קינד. ער האָט אין איין מינוט געקלערט, ווי אַזוי פון דעם קינד פּטור צו ווערען... נור באַלד האָט איהם אַרומגענומען אַזאַ רחמנות אויף זײַן אייגען קינד, אויף זײַן אייגען בלוט און פלייש... ער האָט דאָס קינד אין אָרעם גענומען, פּעסט צו זיך צוגעדריקט און געקוקט דערויף, אַזוי אומעטיג, מיט אַזאַ ליעבע, אַז דאָס קינד האָט דערפיהלט זײַן וואַרימען בליק און עס האָט צו איהם אַקעגען געשמייכעלט.

— ווער ביסט דו? שלמה'לע, ווער ביסט דו? — וואו איז דײַן מאַמע? די מאַמע, ווילסט צו דער מאַמע? יאָ, דו ווילסט?

דאָס קינד האָט צו איהם אַקעגען מיט די פיסעלעך געטאַנצט און געשמייכעלט אַזוי ליעבליך, אַזוי גוט.

ער האָט אין דעם קינד'ס געזיכט זײַן פּנים דערקענט, איהם

איז ווארים אין די גליעדער געווארען, און ער האט אנגעהויבען צו שמייכלען, ער — האט זיך געפרעהט, אז עס איז נאך ווער דא, וואס זעהט אויס ווי ער.

— קליינער קאלאק, מאכט ער צום קינד: — יא, דו ביסט א קליינער קאלאק, און דו ווערסט זיין א יד, קריכען דורכ'ן לאפ־טשיק. אויף בוידעמ'ס, שלעסער אבדרעהען און קאלב־לעדער גנב'ענען! און דו וועסט האבען קינדער, און די מאמע וועט פון זיי אנטלויפען — יא, און וועסט מיט דיינע קינדער איבער די היי־זער געהן? — יא, ווער ביסט דו, דו קליינער קאלאק? ווער ביסט דו? א קאלאק, איך קאלאק, — דו — איך, יא?. — מיין... מיין!...

ער האט דאס קינד אריינגענומען צו זיך הינטער די וועסט און געווארימט זיין ברודיג לייב מיט'ן קינד'ס ווייך לייבעל. דאס קינד האט דאס קעפעל איינגעבויגען און ביי איהם עפעס געזוכט, געלעקט זיינע פינגער, געזויגט.

— ניין, איך האב נישט קיין ברוסט, גאט האט מיר נישט געגעבען פאר דיינטוועגען צו קארמען, וואלט איך געהאט פאר דיינטוועגען בריסט, וואלט איך זיי קיינעם נישט פערקויפט... קיינעם נישט אוועקגעגעבען... איך וואלט נישט אנטלאפען פון דיר....

ער האט דאס קינד אוועקגעלעגט ביים ברעג פון סטאוו זיך געשטעלט הינטער א בוים און געקוקט אויפ'ן קינד, וואס וועט עס טהון.

דאס קינד איז ווי פריהער געלעגען און געזויגט די הענטע־לעך אין מיילעכעל, געגראבען מיט די פיסלעך און געוויינט שטיל ווי שפילענדיג זיך: מאמ־מ־מא — מא־מ־מא.

ער האט זיך אבגערוקט א בוים וויטער, ווי אוועקגנב'ענענ־דיג זיך פון זיך אליין... און זיינע אויערען האבען נאך קוים פערנומען דאס קינד'ס געוויין... אזוי האט ער זיך אבגעגנב'עט פון קינד פון בוים צו בוים, ביז ער האט עס שוין מעהר נישט געזעהן און נישט געהערט דאן האט ער אנגעהויבען פלינק צו אנטלויפען.

ער איז געלאפען איבער פעלדער, וויט אוועק, און אין די אויערען האט איהם געקלונגען דאס קינד'ס געוויין: „מאמ־מא

מאַמ-מאַ!" און איהם האָט זיך אָבגעדראַכט אַלץ, ווי דאָס קינד קײַקעלט זיך אין סטאַוו אַרײַן... בײַם האַרץ האָט עס איהם גענאָגט... גענאָגט... און דער ראַנד פון קאָפּ האָט בײַ איהם אָנגעהויבען ווערה צו טהון... די הענד האָבען איהם געציטערט — און ער איז ווײַט, ווײַט אַנטלאָפען.

פלוציִם האָט ער זיך אין מיטען לויפען אָבגעשטעלט. אַרומגעקוקט זיך און אָנגעהויבען זיך פלינק צוריקצוגעהן צום קינד, בײַם ברעג סטאַוו...

דאָס קינד האָט ער געפונען ווײַנענדיג הויך: מאַמ-מאַ, פאַ-פאַ, מאַמ-מאַ, פאַ-פאַ!...

ער האָט עס אויף די האַנד גענומען און איז געגאַנגען דערמיט צו די נאָהנטע הײַזלעך, וואָס זענען הינטער דעם וואַלד; געגאַנגען פון טהיר צו טהיר און געבעטעלט מיט אַ געבראָכענעם שטים:

— גיט פאַר אַ קינד, אַ יתום, אַ לעפעל מילך... גיט פאַר אַ קינד, אַ יתום, אַ לעפעל מילך!..

עס האָט זיך ניט געלוינט.

אַ בילד.

דער פֿאַרנאַכט האָט זיך לייכט, ווי מיט צערטליכע טריט איבערגעצויגען איבער דעם ווייטען ווייכסעל ברעג דאָס וואַסער האָט זיך רוהיג ווי צום איינשלאָפֿען געוויעגט אין זיין ברייטען ראַנד. און ווייט אין דער וועלט אַריין אַ שטומע בערלינקע פֿערפֿיהרט... ביים עק הימעל, דאָרט ווייט וואו עס האָט זיך שוין געריסעוועט די אייזערנע בריק הענגענדיג אין דער לופֿטען, האָט זיך דער הימעל אין איין רויט פֿייער געפֿלאַמט. דער ברענענדיגער הימעל האָט אַרויסגעקוקט פֿון צווישען די געמויערטע זיילען אויף וועלכע עס ליגט די אייזערנע בריק, און אין דעם רויטען הימעל האָט זיך געריסעוועט הויכע שפּיטצען פֿון קירכען, קירכען און קירכען, עס האָט זיך געדאַכט אַז די גרויסע נשמה פֿון דער גרויסער שטאָדט וואַרשע ברענט זיך און בראָט זיך דאָרט אין גיהנום איבער איהרע פֿיעלע זינד, וואָס וועדט אין איהר אָבגעטהון דורך דעם לאַנגען הייסען זומער טאָג...

אויף דעם וואַסער, פֿון קאַזמער צו איז געשווימען אַ בערלינקע מיט אויבס אין דער גרויסע שטאָדט אַריין. באַשע, אַהרן „כל־מיר׳ס״ אויבס־הענדלערס טאָכטער האָט זי געפֿיהרט. אַ געזונד רויטע מויד, וואָס נור אין דער פּראָווינץ אַליין, אין די סעדער קען נאָך אַזעלכעס אויפֿוואַקסען, און אַהרן אַליין האָט מיט דעם שיפֿלער נאָך געשטופּט. עס איז שוין געוועזן סוכות־צייט. אַהרן סאַדאָווניק האָט דאָס אויבס פֿון די ביימער אַראָבגענומען, און געפֿיהרט עס נאָך וואַרשע מיט דער בערלינקע. דער ווינד האָט אַהרנ׳ען די לאַנגע שוואַרצע באָרד צובלאָזען, די שפּאַלטען פֿון זיין קאַפּאָטע פֿערעפּרייט, עס האָבען זיך אַרויסגעוויזען די ציצית,

דער ווינד האט דאס טיכעל פון באשעס קאפ אראבגעריסען, צעלאזט איהר די שווארצע געדיכטע צעפ. וועלכע האבען איהר געפאטשט אין די רויטע, געזונדע באקען, און אזוי צופאהרענדיג צום שילעץ צו, האט זיך געדאכט, אז אהרן מיט זיין בערלינקע שפאלטען און שניידען דעם הימעל פון וואסער אב, וועלכע א לייכט, ציטערענדיג נעפעלע האט זיי קוים צוזאמענגעוועבט דארט אין עק וועלט דעם הימעל מיט וואסער, און עס האט זיך געדאכט, אז עס זענען צוויי הימלען...

אנקומענדיג צום שילעץ צו, צווישען די פיעל אנדערע קליינע שיפלעך, וועלכע זענען אנגעבונדען ביים ברעג, האט באשע בעמערקט פון דערווייטענ'ס „פשאריק'ען" א אבגעריסענעם ווייבסעל יונג, וועלכער היט נור אב די בערלינקעס מיט אויבס, אז ער זאל קענען עפעס בעקומען.

באשע האט זיך אבגערופען צום פאטער:

— זעה, פשאריק, ווארט אונז שוין אב.

— דער דראנג איז דא, האט אהרן געזאגט, קוקענדיג אויפ'ן דראנג, וואס איז ביי איהם געלעגען.

זיי זענען אנגעקומען צום ברעג, אהרן האט אראבגעלאזט דאס אייזען אין וואסער אריין, ארויסגעקראכען, אנגעבונדען די שטריק ביי דעם נאהנסטען בוים. פשאריק איז צוגעקומען, נעמט אן די שטריק און געהט העלפען.

— איך דארף דיך נישט, נור מאך דיר נישט קיין פוסעל — האט איהם אהרן אבגעשטופט.

— זעהט נור, וואס האט איהר מורא, איך וועל אייך א שטיקעל אב־בייסען?

— מען וועט זיך קענען אהן דיר אויך בעגעהן, האט איהם באשע פון דער בערלינקע אראבגעווארפען.

— העע, א רוח איהר אין די אויגען — האט פשאריק צו איהר א שעלמישען ווינק אהין געווארפען.

— דו פשאריק גער, געהסט דו אוועק - האט באשע געחאפט דאס דרענגעל.

עס איז דערווייל צוגעקומען דער סטראזשניק וואס שטעהט דארט. גאנץ שיין זיך געוויטעוועט מיט אהרן'ען, אהרן האט זיך

דאס היטעל אראב גענומען. פשאריק פון דערווייטען האט אויך מיט'ן הוט געגריסט.

— א גוטער יונג, האט דער סטראזשניק געקלאפט פשאריקע'ן אויפ'ן רוקען, און מיט די צווייטע האנד איהם דעם הוט איבער די אויערען געצווינגען, — אבער זעה, גוטער ברודער, אז דו זאלסט מיר נישט צווישען מיינע פינגערלעך ארייגפאלען.

— צייט געווען, צייט געווען — האט אהרן מסכים געוועזען.

— ניטשעווא — האט פשאריק זיך פון סטראזשניקס האנד ארויסגעדרעהט.

אז מען האט שוין די בערלינקע ביים ברעג פערפעסטיגט, איז באשע געגאנגען אין נאהנטען געוועלבעל ארייז, איינקויפען די נויטיגסטע זאכען.

עס איז שוין געווען האלב טונקעל. די נאכט האט געשוועבט אין די לופטען, און צווישען די קופעס שטיינער וואס ליגען פאר'ן ברעג צוריק געהענדיג מיט די זאכען פון געוועלבעל צו דער בערלינקע — האט זי פשאריקען בעגעגענט. זי האט געוואלט פלינק פערביי לויפען, פשאריק האט אבער איהר דעם וועג פערהאלטען, און זי ביי די האנד אנגענומען, שעלמיש איהר געקוקט אין די אויגען.

די מויד האט זיך געוואלט פון איהם ארויסרייסען, ער האט זי אבער צופעסט געהאלטען, און זי האט מורא געהאט, אז דער צוקער מיט דעם טהעע זאלען זיך איהר ניט אויסשיטען, האט זי זיך שטום געוועהרט; ער האט זי אבער פעסטער ארומגענומען און צו זיך געדריקט.

די פראווינציאנאלע מויד, וואס קיין אויג האט זי קיינמאל ניט ביי זיי אין שטעדטעל אנגעריהרט, — איז רויט געווארען. עס האט אין איהר עפעס אנגעהויבען צו קאכען... און ניט וויסענדיג אליין האט זי דעם יונג מיט אזא קראפט פון זיך געגעבען א שטויס אב, אז דער יונג האט זיך איבערגעקויקעלט, און פלינק צו דער בערלינקע צו.

עס איז געווען נאכט, נור ניט די נאכט האט געהאנגען איבערן וואסער, — די נאכט אין וואסער, דאס וואסער אין די

נאַכט, פערזונקען אין די אָרעמ'ס זענען זיי ביידע ערגעץ־וואו געוועזן פערוואָרפען. זעלטען וואו האָט אין די נאַכט אַ אויסגעהעהענדיג שטערענדעל געבלאַנדזשעט, און דאָס וואַסער איז אַזוי שטיל געוועזן, אַז דאָס פליסקערן פון אַ וואַל גאַנץ טיעף, האָט זיך געדאַכט ווי אַ שטילע לאַנגע מעשה פערציילט פון אַ שטילער נשמה. טיעף אין דער נאַכט האָבען זיך דאָ און דאָרט געטוקט ליכטלעך, און עס האָט זיך געדאַכט, ווי אונענדליכע, שוואַרצע חיות זענען מיט זייערע לאַפּעס אין וואַסער איינגעזונקען, און דאָס שטערענדעל, דאָס אויג, שיינט זיך אין זייער שטערן.

פשאָריק, איז אין דער שטיל צוגעקראָכען, אויף אַלע פיער צו דער בערלינקע. און ליגענדיג מיט'ן קערפער אויפ'ן ברעט, וואָס ליגט פון ברעג צו דער בערלינקע, האָט ער זיין האַנד אין די בערלינקע אַריינגעשטעקט צו גנב'ענען אויבס —

ער איז געלעגען אויפ'ן ברעט, און מיט דער האַנד אין דער שטיל געטאַפּט אין דער בערלינקע. פלוצלונג, איז ער שטיל רוהיג געבליבען. דאָס האַרץ האָט אין איהם הויך אויפגעהערט צו קלאַפּען ווי ביז יעצט, נור אין דער שטיל זיך בעוועגען. זיין האַנד האָט זיך אַריינגעקנעטען אין עפּעס רונדיגעס, ווייכעס און וואַרימעס. דער יונג איז געלעגען. ער האָט מורא געהאַט צו קלעהרען, אַז מען זאָל זיינע געדאַנקען ניט הערען, מיט'ן האַרץ מורא געהאַט צו פיהלען, און די האַנד אַזוי ווי זי האָט זיך אַריינגעקנעטען פון אַויר מיט אַמאָל, אַזוי האָט זי זיך אין וואַרימעס געהאַלטען, דאָך, נאָכ'ן ערשטען בעראַשונג — האָט דער יונג געפּריווט די האַנד ווייטער צו שיקען... עס האָט זיך געלאָזט — דאָס ווייכע, האָט ער געפיהלט, ווי עס ערוואַרימט זיך, עס זידט הינטער זיין האַנד. און איין געפיהל האָט איהם אָנגענומען: ער האָט הינטער זיין האַנד עפּעס לעבעדיגעס מיט אַ רצון... און דעם יונג האָט עס געצויגען... עס האָט זיך אין דער מחשבה געמאַכט פערגעסען פאַר זיך אַליין וואו ער איז, וואָס עס איז. נור ער האָט זיך געגליטשט נעהנטער, נעהנטער... און ער האָט דערפיהלט וואַרימעס און ווייכעס...

ער איז געבליבען ליגען איינגעזונקען, ווי מען וואָלט איהם אַרויף געוואָרפען, ער האָט דערפיהלט אַ וואַרימען אָטהעם, וואָס האָט איהם אַרומגענומען ווי הינטער אַ וואַרימער דעק... און ער

איז געבליבען ליגען אָהנע זיך צו בעװעגען, נור גענאַרעט מיט זײַן פּנים אין אַ װײַבען, װאַרימען האַלז, װאָס האָט זײַן פּנים אין זיך אַזוי װײך אַרײַנגענומען װי אין אַ װאַרימען פּוך.

דאָס „װאַרימע", דאָס „װײַבע" האָט זיך הינטער איהם געלאָזט ליגען אַזוי שטיל, אַזוי אָהנע זיך צו בעװעגען, װי עס װאָלט גאָר קײַן לעבענדיגעס ניט געװען. נור דער הײסער אָטהעם, װאָס האָט זיך געטראָגען פון די נאָז־לעכער, האָבען אויף זײַן נאַקעטען האַרץ געקלאַפּט, אין האַרץ זיך אַרײַנגעצויגען און געװאַרעמט...

דער יונג איז געלעגען שטיל, געשװיגען אין האַרץ און אין קאָפּ.

און די נאַכט איז געװען אין װאַסער און דאָס װאַסער אין דער נאַכט, און בײדע אין די אָרים פערזונקען זענען ערגעץ־װאו געװען פערװאָרפען, און שטיל איז געװען אַרום און אַרום, װי די װעלט װאָלט דעם אָטהעם אויפגעהאַלטען, װאַרטענדיג מיט שרעק אויף עפּעס...

נור צײַטען־װײַס האָט די לאָדקע אין װאַסער זיך בעװעגט. און דאָס װאַסער האָט אין דער שטיל און אין דער פינסטער דעם ברעג געקושט, געגלעט און געקיצעלט...

אין דער װעלט איז עפּעס געשעהען. פערנעפּעלט נאָך אין טונקלען שלײער, און דאָך װײסט מען ניט װי אַזוי — אין דעם נעפּעל הײבען זיך שוין אָן אָבצושײדען דער הימעל פון װאַסער, עפּעס זעהר אַ גרויעס, װי װאַסער פון אַ גרויען ים האָבען זיך אַרײַן פערבלאָנדזשעט אין פינסטערן נאַכט ים אַרײַן, און האָבען פערגרויעט די װעלט. אַרום און אַרום איז אַלעס געװען פערהאַנגען נאָך אין דעם גרויען נעפּעל, און די בערלינקעס, די הײַזלעך אַרום בײַם װאַסער, װאָס זײערע סילוועטקעס האָבען זיך געריסעװעט פון נעפּעל, האָבען דעם אײַנדרוק געמאַכט פון אַ „ניבטערן", װאָס איז ערשט אויפגעשטאַנען פון שלאָף, און נאָך פאַר „מה־טובו"... נור װאָס אַמאָל מעהר, זענען די בערלינקעס בולט'ער אַרויסגעקומען פון נעפּעל. די אײַזערנע בריק האָט זיך פון דערװײַטען געװיזען, און צװישען די זײַלען אויף װעלכע זי

לִיגְט הָאבֶּען סִילוּועֶטקֶעס פוּן דעֶבֶּער, דעֶבֶּער, אוּן דעֶבֶּער, גֶערִי־
סֶעוִיעֶט זִיךְ אוֹיף אַ גְרוֹיעֶן גְרוּנְד . . .

פְשָׁארִיק אִיז גֶעשְׁטַאנֶען בַּיי׳ם בְּרעֶג פוּן דעֶר ווַייכְסעֶל, גֶע־
קוּקְט אָהנֶע צוּ ווִיסֶען אַלֵיין, ווַייט אִין הָארִיזָאנְט, אוּן הָאט דָאס
מוֹיל בְּרֵייט אוֹיפְגֶעפֶּעגְט, דִי הֶענְד מְשׁוּנֶה פֶערְבְּרָאכֶען, אוּן בְּרֵייט
גֶעגֶענֶעצְט — עֶס הָאט זִיךְ נִיט גֶעלְוִינְט.

דִי גְרוֹיעֶ ווֶעלְט אַרוּם אוּן אַרוּם, הָאט פְשָׁארִיקֶען נָאכְגֶעגֶע־
בֶּעצְט: עֶס הָאט זִיךְ נִיט גֶעלְוִינְט.

אִין דעֶם גְרוֹיעֶן טָאג שֵׁיין — צְווִישֶׁען אַנדֶערעֶ בֶּערלִינְקֶעס,
אִיז אוֹיךְ עֶנְטְפְלֶעקְט גֶעווָארֶען אַהרן כל־מירם פוּן קַאזְמֶער׳ס בֶּער־
לִינְקֶע. דעֶר גְרוֹיעֶר טָאג־שֵׁיין הָאט בֶּעגְרוֹיט בַּאשֶׁען, ווֶעלְכֶע אִיז
גֶעלֶעגֶען אוֹיף אִיהר שֶׁענִיק. אַרָאבְּגֶעווָארְפֶען פוּן זִיךְ דעֶם פָאטֶער׳ס
פֶּעלְץ, עֶס הָאט זִיךְ גֶעווִיזֶען דִי נַאקֶעטֶע פִים אַרוֹיסְשְׁטַארֶענְדִיג פוּן
דִי רוֹיטֶע הַאלְקֶע אוּן דִי גֶעדִיכְט שְׁווַארְצֶע צֶעפּ זֶענֶען גֶעווֶען צוּ־
זַאמֶענְגֶעדְרִיכְט, אוֹיף אִיהרֶע רוֹיטֶע אָבְּגֶעלֶעגֶענֶע בַּאקֶען . . .

אַ „דינה".

אַ סקיצע

אין דער שטאָדט האָט זיך געפונען אַ יונגער מענש, וועלכען מען האָט גערופען גדליה קלאַרנעט. דער גדליה קלאַרנעט איז געוועזען אַ גרויסער בקי אין אַלע העכסט־אינטערעסאַנטע ראָמאַנען, וואָס געפינען זיך נאָר אין דער זשאַרגאָנישער ליטעראַטור. דעריבער טאַקע האָט ער זיך געמאַכט נאָך דער חתונה אַ „שטיבעל", ד. ה. ער האָט אויסגעבאָרגט ביכער צום לעזען. דאָס איז נאָך נישט געוועזען זיין עיקר פרנסה. פון די ראָמאַנען האָט ער זיך אויסגעלערנט שעהנע ליעבעס־בריעף שרייבען; זענען געקומען צו איהם פערליעבטע מיידלעך און פערליעבטע בחורים, ליעבעס־בריעף לאָזען שרייבען. אַ פּראָסטער ליעבעס־בריעף האָט געקאָסט צוואַנציג גראָשען, נאָר גאָר אַ העכסט טראַגישער ליעבעס־בריעף, למשל, אַז דער פערליעבטער זאָגט אָב ודוי פאַר זיין „אַנגעל" איידער ער געהט זיך הענגען, וואַרפען זיך אין וואַסער אַריין, האָט געקאָסט אַ גילדען. ווייטער האָט זיך געפונען ביי איהם אַ פאָנאָגראַף, וואָס האָט געהאַט צוועלף רעהרען, און פאַר אַ צווייער האָט מען געקריגען צוויי רעהרען און מען האָט געהערט דאָס ליעד: „וואָס וועט זיין אַז משיח וועט קומען". אויסער דעם האָט גדליה קלאַרנעט געלערנט בחורים „נאָטען" אויף פיעדעל שפּיעלען.

דער גדליה קלאַרנעט האָט געהאַט אַ טבע, אויף אַלעם, וואָס האָט זיך פערלאָפען אין שטאָדט, צו פערפאַסען אַ ליעד אויף צו זינגען: האָט אַ חתן די כלה אַוועקגעוואָרפען; האָט מען די מקוה פערחתמעט און די ווייבער זענען געקראָכען איבער'ן דאַך — איז שוין געוואָרען פערפאַסט אַ ליעד. יעדעס ליעד האָט זיך אַזוי אָנגעהויבען:

„הערט אוים מענשען פון דער גאנצער וועלט
וואס האט זיך געטהון פערלויפען...״

ביי איהם זענען זיך צוזאמענגעקומען אלע קאמאשען-מאכערס און שניידער-געזעלען, וואס האבען געגומען ביבער צום לעזען, — פלעגען זיי זיך דאס ליעד אויסלערנען, און דאס ליעד פלעגט שוין באלד אין שטאדט פערשפרייט ווערען: קינדער האט מען דער־מיט איינגעשלעפערט, דאס קלאפעריי פון נעה-מאשינען האט עס פערשטימט. און נישט איין מאל האט זיך געטראפען, אז מען האט גדליה'ן טאקע די ביינער אונטערגעהאקט פאר אזעלכע ליע־דער, נאר עס האט גאר נישט געהאלפען, ער האט שוין געהאט אזא טבע...

איז אראבגעקומען פון לאדז צופאהרען אין שטעדטעל אריין לייבעל היטעל-מאכער, אנ'אכטצעהן-יעהריגער בחור פון גדליה קלארנעט'ס חברה. ער האט מיטגעבראכט פון לאדז א היטעל מיט א קליינער דענגע; א פאר געקנייטשטע שטיוועלעך לויט די נייעסטע מאדע, וועלכע האבען געטהון אויך סקריפען, און א נייעם ליעד, וועלכעס הייסט „אויף דער בריק״. אין דעם ליעדעל ווערט „פויערגעזונגען״, ווי א מיידעל געזעגענט זיך אב „מיט איהר נייע־געבוירען קינד״, „וועלכעס איז געקומען איבער אונשולדיגע זינד״ און די יונגע מוטער לאזט עס איבער איינס אליין ביי דער בריק. דאס ליעד האט א גרויסען רושם אנגעמאכט אין דער שטאדט; מיידלעך האבען פיעל טרעהרען דעריבער פערגאסען, און בחורים האבען זיך א גרויסען מוסר אראב-גענומען...

„און די זון איז שוין אונטערגעגאנגען אין א רויט געשטאלט״ „און דער הימעל האט זיך געהילט אין א פינסטער קלייד״. „דאס שטעדטעל איז זיך שוין געגאנגען שלאפען לעגען״ און פאר גדליה קלארנעט'ס טהיר זענען געזעסען חברה קאמאשען-מאכערס מיט נייטארענס, גדליה קלארנעט'ס ביבער-לייענער'ס, און איבער דעם שלאפענדיגען שטעדטעל האט געקלונגען אזא ליעד:

„געהט דער גראף אין וואלד אליין,
„טרעפט ער א מיידעל ביים בוים שטעהן
„— מיידעל'יע, מיידעלשי.
„וואס טהוסט דו אין וואלד אריין?
„— איך בין געגאנגען אין וואלד אריין

.און װײס נישט װאו א הײם צו גײן...

צװישען דער חברה איז אויך געװען לײבעל הײטעל־מאכער, ער האט זײ פערצעהלט פון לאדזער יודישען טהעאטער, אז ער איז דארט א גאנצער מאכער; ער קען זיך מיט די ארטיסטקעס און מיט די ארטיסטען. און װי מען הויבט נאר אן שפילען, איז ער שוין הינטער די סצענע... און אזוי װי מען האט געשמועסט פון יודישען טהעאטער, האט א יונג פארגעשלאגען, אז מען זאל אליין מאכען אין שטעדטעל א „טרופע" און מען זאל אבשפילען דאס שטיק „בר־כוכבא". דעם עולם איז דער פראיעקט זעהר געפעלען, און עס איז געװארען בעשטימט, אז מען זאל מאכען „קװיטלעך"; יעדעס „קװיטעל" זאל קאסטען פינף קאפעקען, און יעדערער יונג, און יעדע מויד, װאס װיל אריינטרעטען אין די „טרופע", מוז קויפען יעדע װאך א „קװיטיל" פאר פינף קאפעקען און דאס געלד װעט גײן אויף די טרופע.

יעדען שבת נאכ'ן עסען זענען זיך חברה צוזאמענגעקומען אין שטאדט'ס װאלד אריין. די קאפעל־מײסטער זענען טאקע געװען לײבעל הײטעל־מאכער מיט גדליה קלארנעט, װעלכע האבען אויסגעלערנט דעם עולם די „שטיקלעך", װאס דער „חאר" דארף זינגען. לײבעל אלײן האט געװאלט זײן בר־כוכבא". גדליה'ן, װײל ער פינטעלט מיט די אויגען און שאקעלט צו מיט דער נאמבע, האט מען צוגעמאכט א געל בערדעל און ער איז געװארען „פאפוס". דעם העכסטען און שטארקסטען יונג האט מען אויסגעזוכט פון דער חברה און געמאכט פאר'ן „צעזער".

געפעהלט האט נאך „א דינה". האט לײבעל פארגעשלאגען שבת אין װאלד, אז יעדער יונג זאל זיך מתחײב זײן עפעס צו געבען אויף א „דינה" און מען זאל אויסשרײבען „א דינה" פון לאדז...

צו מארגענס איז גדליה קלארנעט מיט לײבעל הײטעל־מאכער ארומגעגאנגען אין אלע װערקשטעלען און האבען צוזאמענגענומען אויף „א דינה". און אז עס האבען זיך צוזאמענגענומען א פאר גילדען, האט לײבעל מיט לײזער שפידיטער מיטגעשיקט א בריװעל מיט א פאר גילדען קײן לאדז, און פרײטאג אויף שבת איז אראבגעקומען אין שטעדטעל אריין „א דינה".

האט זיך מיט אמאל געװיזען אין שטעדטעל „א מײדעל מיט

א קירץ קלײדעל", װעלכע "אט געטראגען א פאר ראזע שטרימף, װאס זענען געװען װי א ױפגעגאסען אויף איהרע דינע, נאר זעהר געשיקטע פיסלעך, אויף די פיסלעך א פאר רויטע פאנטאפעלעך מיט הויכע קלאטצען; און געטראגען האט זי א רונדיגעם שטרויהענעם מענישעם קאפעלושעל אויף איהרע קורץ געשוירענע האר. דערצו נאך אזעלכע בראשקעלעך, מיט בראנזעלעטעלעך... און א גאנצע חברה מײדלעך מיט יונגלעך זענען איהר נאכגעלאפען און געטײטעט אויף איהר מיט די פינגער: א דינה! א דינה!

אײנגעשטאנען איז „די דינה" בײ גדליה קלארנעט אין צװײטען שטיבעל. חברה פון דער טרופע זענען געקומען צו איהר מיט א „װיזיט". און מיטגעבראכט מיט זיך פאר „די דינה" פרעזענטען: װער א שטיקעל שמעקעדיגע זײף, „א פלעשעל פעראפאמע", אדער פיער לויט "לאנדארין-צוקערלעך". „די דינה" איז זיך געזעסען אויף א קאנאפעלע און זי האט ארויסגעװיזען די ראזע „שטרימף" פון קורצען קלײדעל"... בײ איהר איז געשטאנען א רונדעס טהײ-טישעל און אויף דעם טישעל איז געלעגען א „העכסט אינטערעסאנטער ראמאן". אין האנד האט זי געהאלטען דאס קלאפערעל און צוגעקלאפט זינגענדיג דאס ליעד פון „די דינה" אין „בר-כוכבא":

„אזוי לאנג װי די זאנג איז יונגער
„איז דער קארען מאגער, גרינגער;
„אזױ לאנג װי די זאנג איז יונגער
„לאזט מען זי צו רוה...

איז ארײנגעקומען א יונג, האט ער זיך געגעבען א פערנײג און ער האט זיך אזוי פארגעשטעלט:

— האבע די עהרע מיך פארצושטעלען נטע שאבשאװעטץ.

— זעהר מיר אנגענעהם — האט זי געזאגט און האט די האנד צו איהם אויסגעשטעקט.

דער יונג איז רויט געװארען און האט זײן פרעזענט אנידערגעלעגט אויפ'ן טהײ-טישעל, זיך אנידערגעזעצט און אנגעהויבען „שפרעכען" װעגען דרײפוסען...

און אין שטעדטעל האט זיך אנגעהויבען א גערודער, זאל גאט אבהיטען. פון אלע שופלאדען האט מען געלד געגנב'עט צו קויפען פרעזענטען פאר „די דינה"; חתנים האבען כלות איועק-

געוואָרפֿען און געקומען מיט „וויזיטען" צו „די דינה", קינדער האָבען פֿון די מאַמעס פֿאַרטיכער געלד אַרויסגעגנב׳עט און געקליבען אויף בילעטען. און די גאַנצע שטאָדט יונגען, אַזוי גרויס ווי קליין, האָבען זיך אַלע איינגעליעבט אין „די דינה". אַוועקגעוואָרפֿען די אַרבייט און גדליה קלאַרנעט׳ס שטוב בעלעגט, און געזונגען ליעדער...

די שטאָדט איז געוואָרען אונרוהיג, ביז עס האָבען זיך געפֿונען צוויי בעלי־בתים און האָבען איינגערוימט אַ סוד אין אויער דעם שטאָדט־סטראַזשניק, אַז עס איז געקומען צו פֿאָהרען „אַ דינה", יונגען געהמען געלד צוזאַמען, און שבת וועלען זיי אין וואַלדעפֿעס אַ יונג פֿאַר אַ קעניג מאַכען...

דערווייל האָבען זיך די חברה פֿאָרגעבריוט צו מאַכען דעם קינפֿטיגען שבת די גענעראַל־פּראָבע אין „פעלנאָ פֿאָרם". באַלד נאָכ׳ן מיטאָג איז מען זיך צוזאַמען־געקומען. אויף אַ בערגעל אין וואַלד איז געווען די סצענע. אַרום האָט זיך אויסגעשטעלט דער „כאָר" און האָט געגעבען אַ זאָג אָב אַ שטיקעל מיט׳ן „קנאַק"; דערנאָך איז אַ גע אַרויס דער הויכער יונג מיט דער קאַסקעט אויפ׳ן קאָפּ און אַ רויטען לאַמפּאַס איבער די קאַפּאָטע. די יונגען האָבען איהם געגעבען אַ זעץ אַנידער אויף דעם טראָהן, וועלכער איז געמאַכט געוואָרען פֿאַר׳ן „קעניג צעזאַר". פֿאַר דעם קעניג האָט זיך געגעבען אַ שטעל אַנידער „בר־כוכבאָ" מיט אַ גרויסען שווערד אין דער האַנד. אין אַ צווייטען ווינקעל איז דערווייל געשטאַנען גדליה קלאַרנעט מיט אַ געל אָבגעפֿאַרבט פּנים און האָט חנ׳דלעך געמאַכט צו „דער דינה", וועלכע איז געווען אָנגעטהון אין אַ קורץ קליידעל מיט אַ קרוין אויפ׳ן קאָפּ...

עס האָט זיך אָנגעהויבען דאָס ריכטיגע שפּיעל. בר־כוכבאָ האָט געגעבען אַ טרעט אַרויס פֿאַר׳ן קעניג און געגעבען אַ מאַך אַזוי:

„איך בין בר־כוכבאָ, דער יודישער העלד,
פֿאַר מיר טהוט ציטערן די גאַנצע וועלט".

דאָ איז אָנגעקומען צו לויפֿען דער סטראַזשניק אין וואַלד אַריין. לייבעל היטעל־מאַכער, אונזער בר־כוכבאָ, האָט אַוועקגעוואָרפֿען די שווערד און געמאַכט פּליטה, נאָך איהם די חברה מיט׳ן קעניג, מיט די מיניסטאָרען און מיט דעם גאַנצען קלאַפּער-

געצייג. זיי האָבען נאָך זיך איבערגעלאָזט „די דינה". דער סטראַזשניק האָט זי געחאַפּט מיט דער שווערד אין דער האַנד, און האָט זי געפֿיהרט אין וואַך אַריין.

„דינה איז געזעסען אין וואַך, און יונגען האָבען זיך פֿאַר'ן פֿענסטעריל געדרעהט און אַהין אַריינגעוואָרפֿען צוקערלעך מיט שאָקאָלאַדקעס, און זי האָט פֿון וואַך-פֿענסטעריל אַרויסגעזונגען „דאָס ליעד פֿון די געפֿאַנגענע"...

דערנאָך, אז מען האָט „די דינה" מיט'ן עטאַפּ אָבגעשיקט קיין לאָדז, האָט גדליה קלאַרנעט פֿערפֿאַסט א ליעד אויף דעם, וועלכעס האָט געהייסען דאָס ליעד פֿון „די דינה", און עס האָט זיך אָנגעהויבען ווי אַלע אַנדערע ליעדער:

„הערט אוים איהר מענשען פֿון דער וועלט
וואָס האָט זיך געטהון פֿערלויפֿען...."

מיט דעם ליעד האָט מען קינדער איינגעשלעפערט אין יענע קאַנטען א צייט מיט יאָהרען, ביז עס האָט זיך ניט געמאַכט די סבה פֿון דער „דערטרונקענער כלה", פֿון וועלכער גדליה קלאַרנעט האָט פֿערפֿאַסט א הערליך ליעד, וואָס האָט געהייסען „דאָס ליעד פֿון געשטאָרבענעם אַנגעל".

אַ פּשוטה מעשה.

פייגעלע האָט ליעב ווי אַלע יונגע מיידלעך זיך צו סטרויען און צו פּוצען.

אין דער וואָכען האָט זי קיין צייט ניט צו אַזוינע נאַרישקייטען, אַרבייט איז דאָ אָהן עין־הרע און נייהען מוז מען. דירה־געלד קאָסט טייער און די צייט איז שלעכט. דער טאַטע פערדיענט ווענינ און צו די דריי הונדערט רובעל נדן פעהלט נאָך גאָר אַ סך, דערצו נעמט די מאַמע פון נדן צו ביסלעך אויף שבת, ווען עס פעהלט איהר אויס.

— חתנים זענען דאָ ווי די הינד, אָבער יעדער הונד וויל אַ פעטען ביין, — פיקט אַ געדאַנק אין איהר קאָפּ.

קלערען פיעל האָט זי פיינט. אַ יונג מיידעל, און שעהן. אמת מען טאָר זיך נישט איינרעדען, אָבער דאָך. ווען זי שטעהט ביים שפּיגעל, זעהט זי פאַר זיך איהר ליכטיג פנים מיט איהרע ראָזע באַקען, און ווי די שוואַרצע האָר לאָזען זיך אַראָב. נאָר באַלד פערגעסט זי אין דעם, ווי גלייך זי וואָלט מורא האָבען, אַז זי זאָל זיך קיין עין־הרע נישט געבען.

שבת איז שוין גאָר איין אַנדער זאַך, דענסטמאָל איז דאָ צייט צו דעם, און דאָס פוצען, דאָס סטרויען — נעמט קיין ענדע נישט. די מאַמע שרייט: פייגעלע, שוין גענוג זיך געפוצט, ביזט אַזוי אויך שעהן. נאָר וואָס ווייסען אַלטע ווייבער? פאַר זיי איז אַזוי אויך גוט. אָהן אַ קאַפּעלוש און אָהן אַ זשאַקעט איז אויך רעכט.

אָבער אַ יונג מעדעל ווייסט וואָס דאָס בעדייט, דאָרטען אויף דער באַנק זיצט ער — אליעזר מיט נאָך אַ חברה קאָלעגעס און וואַרפט אויגען, ער מיינט אַז מען ווייסט נישט, קוקט מיט

זײַנע גנבה'שע אויגען. שטופּט דעם צווייטען קאָלענע: „זעהסט, פֿײַער און פֿלאַם", און זי, פֿײגעלע, מאַכט זיך ווי גאָר נישט. זי געהט אַדורך, גלײַך, קאַלטבלוטיג נישט ווי זי וואָלט מען גע־מײנט, פֿון הינטען קוק, קוק נאָך, און נעהם דיר דאָס לעבען, הענג דיך אויף...

אָבער אַמאָל ווי גרויס איז דיר דאָס פֿערדרוס, דאָס עָגְמַת־נֶפֶש, ווען דו געהסט אַדורך, און ער בעמערקט דיך נישט, נאָר קוקט אויף יענע, אויף מלכּה'ן, וואָס געהט אָנגעטהון דעם נײַעם זשאַקעט מיט דעם קאַפּעלוש, און עס פּאַסט איהר ווי אַ הונד אַ שלײער, און ער קוקט דאָך אויף איהר, און דו דרעהסט זיך נאָך אַמאָל, און נאָך אַמאָל, מאַכסט דיך נישט וויסענדיג (עס פּאַסט דאָך נישט), נאָר פֿון הינטערווײַלעכ'ס וואַרף אויגען און דו זעהסט, ווי ער קוקט נור אויף מלכּה'ן און זײַן גאַנץ פּנים לײַכט פֿאַר פֿרייד, ער שטופּט זײַן קאָלענע, ווי זאָגענדיג: „דו זעהסט?", האָב דענסטמאָל אַנ'אײַזערן האַרץ, אַ שטאָלענע גאַל, אַז זי זאָל דיר נישט פּלאַטצען פֿאַר קרענקונג.

טאַקע, דערנאָך, אַז ער בעמערקט זי, נו מוז זיך שוין מלכּה אָבטראָגען אין אַ זײַט, אַט דערהויבט ער זיך שוין אויף פֿון באַנק, שלעפּט־מיט דעם קאָלענע און געהען נאָך נאָך, ווי אַ שוואַרצער שאָטען. אײן מאָל דורך, קוקט: גוט שבת! שאָקעל איהם צוריק מיט דעם קאָפּ שטאָלץ. עס הײסט גאָר נישט.... עס איז מיר אַלעס אײנס. וועל איך נאָר אַרײַנגעהן אין אײן אַנ־דערע אַלעיע, אָט איז ער אויך דאָ, ער געהט נאָך, ער געהט נאָך ווי אַ בײזער שילדער.

און דענסמאָל איז אַזוי גוט, אַזוי פֿײַן. דו מאַך זיך גאָר נישט קוקען, גאָר איהם נישט בעמערקען, נאָר געה דיר שטײף, פֿעסט, דעם קאָפּ אין דער הויך, און ער קוקט און געהט נאָך, האָטש אין עק וועלט, אין פּוסטע מדבריות געהט ער דיר נאָך, האַ, חאַ, אַזוי גוט, אַזוי פֿײַן.

נאָר אײנמאָל, אין אַ שבת פֿאַר נאַכט, אין גאָרטען, אַזוי געהענדיג מיט איהרס אַ חבר'טע, און ער געהט פֿון הינטען נאָך. איז זי זיך פֿערקראָכען אין אַ פֿינסטערע אַלעיע, זיך אַנידערגעזעצט אויף אַ באַנק, וואָס שטעהט הינטער אַ פֿולען געדיכטען צווײַגענבוים.

ער קומט אָן און זעצט זיך אויך אַנידער, אויף דעם צווייטען עק באַנק.

פאַר נאַכט, די הויכע פולע צווייגען־בוימער פערשאָטענען, פערפינסטערן און דונקעל ווערט, מען ווערט פערשטעלט, באַהאלטען פון מענשען׳ס אויגען.

אַ ווינטעל בלאָזט, גרינג און ליעבליך, עס ווערט אביסעל קיהל.

און דאָ איז אַזוי גוט, די הערצער קלאַפּען אין דער שטיל.

ווער וועט פריהער אָנהייבען?

ער גיט אַ היס, עס הייסט איך בין דאָ, זי גאָר נישט, איך ווייס נישט ווער דו ביסט, און וואָס דו ווילסט? וואָס געהט עס מיך אָן.

זיי שווייגען ביידע, און דאָס ווינטעל וואָס בלאָזט, דערצעהלט פון אלעם וואָס ביי זיי ביידע אין די הערצער טהוט זיך.

— איך בעט אייך, איהר ווייסט נישט ווי שפּעט עס איז?

— ניין, איך ווייס נישט, ענטפערט זי איהם שטייף: עס הייסט, איך ווייס גאַנץ גוט וואָס דו מיינסט; נאָר איך דיך נישט אַזוי, עס וועט דיר נישט אַזוי גיך אָנקומען.

און איהר חבר׳טע, וואָס זיצט ביי איהר שטופּט זי: דו הערסט?

זי פערדריסט אביסעל אויף די חבר׳טע, זי חאַטש, קלערט ביי זיך, אַז ער מיינט זי? און באַלד וויל זי זיך אויפהויבען פון דער באַנק, אָבער זי זיצט ווי איינגעקלעבט

— אַ שעהנע נאַכט, וואָס ניין?

— יאָ, אַ שעהנע נאַכט.

אַט אַזוי פערלענגערט זיך דאָס געשפּרעך, ער אַ פראַגע, זי אַ אַנטוואָרט, מען רעדט פון פערשידענע זאַכען, צום ערשט מיט שרעק, מיט האַרץ־קלאַפּעניש, דערנאָך רוקט מען זיך נעהנטער איינער צום צווייטען און מען ווערט גאָר היימישער.

זי געהט אַהיים, ער פיהרט זי אָב. מען דערלאַנגט זיך די הענד, און מען זאָגט זיך: אויף ווידערזעהען.

און אַ צווייט מאָל, און אַ דריט מאָל, טרעפט מען זיך צוזאַמען, יונגע הערצער ציהען איינס צום צווייטען ווי מאַגנעט. אין אָנהויב, פערשטעהט זיך, דורך אַ צופאַל, דורך אַ טרעפעניש

האָט מען זיך פונקט געזעהן, געטראָפען אין געזעלשאַפט פון נאָך צוויי פון איהר חבר'טעס, און זיין קאָלעגע, און צו ביסלעכווייז. פיהלט מען עפּעס, אַז מען דאַרף זיך אַליין זעהען, הינטער צוויי אויגען... און מען שמועסט זיך טאַקע אָב, אין דער שטיל זיך אַליין צו בעגעגנען.

און ביידע האָבען זיך געטראָפען.

פערגאַנגען זענען זיי זיך אַרוים אַ הינטער דער שטאָדט, צווישען הימעל און פעלד, מען געהט און מען רעדט, אָבער פונקט ווי זיי וואָלטען וויסען, אַז דאָס געשפּרעך איז נור געמאַכט, שווייגען זיי ליעבער.

פאַר נאַכט, די לעצטע שטראַהלען פון דער זון בעגאָלדענען און בעליכטען די קעפּלעך פון די זאַנגען, וואָס ציהען זיך פון ביידע זייטען וועג.

אַ ווינדטעל בלאָזט, בייגט איין די קעפּלעך פון די הויכע זאַנגען, און זיי שושקען זיך בסוד, און זיי געהען אויפ'ן לאַנגען וועג ווייט אַוועק.

עס הויבט אָן נאַכט צו ווערען.

און וואָס אַמאָל ווערט מעהר פינסטערער, טרויעריגער און ליעבער.

— שוין לאַנג האָב איך מיך געוואָלט דערקענען מיט דיר— פייגעלע.

— איך ווייס עס, דו ביסט מיר נאָכגעגאַנגען ווי אַ שאָטען.

זיי שווייגען.

— וואָס קלערסט דו פייגעלע?

— וואָס קלערסט דו אֶליעזר?

און פּלוצלונג לאָזט מען זיך גאָר אַריין אין אַ טיעפען געשפּרעך פון פערשידענע זאַכען, מען שמועסט פון דעם, און יענעם, וואָס נאָר די וועלט האָט איין עק,

און טונקלער ווערט וואָס אַמאָל מעהר, וואָס אַמאָל מעהר.

זיי האָבען זיך נעהנטער צוזאַמענגערוקט.

אָט, נעהמט ער זי אָן ביי דער האַנד, זי גיט אַ ציטער, און וואָס אַמאָל מעהר גנב'עט זיך זיין האַנד אין איהר האַנד.

פּלוצלונג, ווי פון הימעל אַראָבגעפלויגען, בויגט ער צו זיינע ליפּען צו איהר באַק און גיט איהר אַ קוש.

א פויגעל איז פארביי געפלויגען...

זי גיט א לייכטען ציטער, נעמט ארויס אידר האנד פון זיינע און ווערט אביסעל ברוגז'דיג.

ער ווייסט, אז עס איז נור אזוי געמאכט.

אָבער באלד ווערט ווייטער גוט, אזוי ווי זי וואלט געהאט פון אלעם פערגעסען.

און אזוי פערברענגט מען א פאר שעה, יעדען טאג גנב'עט מען זיך ארויס הינטער דער שטאדט...

און אליעזר הויבט אָן אריין צו געהן צו איהרע עלטערן אין הויז. דאס ערשטע מאל מיט איין אויסרייד, ער האט ארבייט פאר פייגעלען, און דערנאך קומט מען ווי דער שטייגער איז, גע־וואהר ווערען ווען די ארבייט וועט פערטיג זיין, און פייגעלע מאכט זיך ווי זי וואלט איהם גאר נישט געקענט ביז אהער, נישט געוואוסט ווער ער איז, און בעט איהם זיצען מיט דרך־ארץ.

אזוי לאנג, אזוי ברייט, אליעזר קומט שוין תמיד ארייז־פראנק און פריי צו פייגעלע'ס עלטערן, שוין נישט מיט קיין אויסרייד.

פייגעלע'ס עלטערן האבען דערקענט אין איהם, אז ער איז איין ארענטליכער יונגער מאן, א בעל־מלאכה, און פערדיענט שען געלד, זיי ווייסען גאנץ גוט צו וואס א יונגער מאן קומט צו א יונג מיידעל... מאכען זיי זיך ניט וויסענדיג, טראכטענדיג זיך: לאזען זיך די קינדער בעסער דערקענען וועט מען דערנאך שמועסען.

ביי נאכט, א קליין שטיבעל, שאטען בעוועגען זיך אויף די ווענד. א נייער טיש, אויף וועלכען עס ברענט זיך א גרויסער בליטץ־לאמפ — דערביי זיצט פייגעלע און נייהט, ביי איהר זיצט אליעזר און לעזט שמר'ס א ראמאן.

די טאטע מאמע אנגעהארעוועט פון א גאנצען טאג ארבייט, — שלאפען אויף זייערע געלעגערס דארט אונטער די פארהאנג, וואס פערשטעלט א האלבע שטוב.

און זיי זיצען ביידע — נאר טיילמאל מאכט ער זיך א גע־לעכטער, נעמט זי אן פאר דער האנד אויסרופענדיג מיט א שמייכעלע: פייגעלע!

— וואס ווילסט דו נארע'לע?

— גאר נישט, גאר נישט.

און זי נייהט ווייטער, טראכט ביי זיך: ביסט אין די לאפּקע געפּאקט דיך, נאר מיין נישט, אז דו נעמסט איינע פון דער גאס אראב, ווי זי שטעהט און געהט, נאך אכטציג רובעל פעהלט אין גאנצען צו די דריי הונדערט רובעל אין באנק...

און זי ווייזט איהם — איהר אויסשטייער, די העמדער, און דאס בעטגעוואנד — וואס זי האט שוין די האלבע ליעגען פערטיג אין קאסטען.

און נעהנטער זענען זיי געווארען איינער צום צווייטען, וואס אמאל, וואס אמאל מעהר, אזוי, אז אלע האבען זיי שוין בע־טראכט פאר חתן כלה, וואס מען וועט א לאדע טאג תנאים שרייבען...

אזא נחת, אזא שמחה, אזא גליק, האט איהר טאכטער געטראפען, אזא יונגער מאן, אזא גאלדענער יונגער מאן!

ר׳ יעקב איהר פאטער, איז שוין א יוד אין די יאהרען, א אויסגעהארעוועטער דארפסגעהער, געהט קוים מיט דעם זאק אלטווארג וואס איז שטענדיג אויף זיינע פלייצעס.

א שטיקעל שמחה, א שטיקעל נחת דערלעבט אין זיין לע־בען, געלויבט צו גאט. —

אלע פרעהען זיך, צו מייסטען פייגעלע, די באקען זענען פרישער און רויטער געווארען, די אויגען טונקלער און פייערדיגער.

און אט זיצט זי ביי דער מאשין און נייהט; און אין דער גאנצער שטוב הילעכט איהר קול:

„און וואס איך האב געוואלט האב איך אויסגעפיהרט.
„זאל איך אזוי לעבען.
„איך האב געוואלט א שעהנעם חתן.
„האט מיר גאט געגעבען",
און פייגעלע זיצט און נייהט, נייהט און זינגט.
אויף דער נאכט קומט אליעזר.

— נו וואס מאכסט דו?

— וואס זאל מען מאכען?

— ווארט, וועל איך דיר עפּעס ווייזען.

— וואס אזוינס?

און זי דערהויבט זיך פון איהר אָרט, געהט צו צום קאַסטען, וואָס שטעהט ביים ווינקעלע פון אויווען, נעמט עפּעס ארויס און בעהאַלט עס הינטער דעם פאַרטוך.

— וואָס האָסט דו דאָרט? זאָגט ער מיט אַ געלעכטעריל.

— וואָס איילסט דו דיך אַזוי, זאָגט זי און זעצט זיך אַנידער נעבען איהם, נעמט ארויס פון הינטער דעם פאַרטוך אַ בילד אויסגענייט מיט וואָליטשקע „אָדם און חוה", און ווייזט איהם דאָס, זאָגענדיג:

— נו, זעהסט, דאָס האָט מיר אַ מיידעל, אַ חבר'טע געמאַכט פאַר מיר, פאַר אונז...

— אין אונזער שטיבעל וועל איך דאָס אויפהענגען אויף דער וואַנד, פאַר די בעטען.

— פאַר מיין בעט, צו פאַר דיינם?

— וואַרט נור אליעזר — וועסט זעהען וועל איך דיר אויספוטצען אַ שטיבעל אַ גן־עדן זאָג איך דיר, אַ פשוט עס, נאָר אַלץ וועט מוזען שפּיגלען, אַ מחיה וועט זיין ארײַן דרינען צו געהן.

— און אַלע נאַכט נאָך דער ארבייט, וועלען מיר ביידע זיצען, איינער נעבען אנדערן, אָט ווי איצט — און ער נעמט זי ארום.

— און דו וועסט מיר פון אַלעם דערצעהלען — דערצעהלען פון אַלעם, זאָגט זי, ארויפלייגענדיג איהר האַנד אויף זיין אַקסעל. און מיט די צווייטע איהם אָננעמענדיג פאַר'ן גאָמבע, און קוקען איהם טיעף אין פנים אריין.

און זיי איז אַזוי גוט, אַזוי פריילין אויפ'ן הארצען.

און אַלץ ארום אין שטוב איז עפּעס איבערגעצויגען מיט אַ גוטסקייט, עפּעס אַ ווייכע ליעבליבע זאַך — ליגט אויסגעגאָסען אויף אַלעם אין חדר'ל, אויף די ווענד — אויף דעם טישעל, אַזוי ווי אַלץ וואָלט איהר צוגעווינקען, געערעדט איהר צום הארצען ליעבע טרייע ווערטער...

און ביידע שווייגען שטיל — און פערטיעפען זיך ביידע אין זייערע געדאַנקען.

— זעהסט, זאָגט זי צו איהם, ארויסנעמענדיג פון דעם קאַסטען דאָס ביכעל פון פּאָסט. — צוויי הונדערט און פערציג רובל שוין, עס וועט נאָך זיין ביז דריי הונדערט רובעל. זאָלסט

דערנאָך נישט האָבען אויסצורעדען: „געֶנומען דיך בחנם, אזוי ווי דו ביסט געשטאַנען און געגאַנגען“.

— געה, ביזט א שלעכטע, איך בין מיט דיר ברוגז, פייגעלע, בייזערט ער זיך.

— פאַר וואָס? ווייל איך זאָג דיר דעם אמת אין די אויגען, זאָגט זי, קוקענדיג איהם אין פנים אַריין, מיט א געלעכטעריל.

און ער בייגט אוועק דעם קאָפּ, מאַכט זיך ברוגז.

— געה שוין נאַרעלע, דו האָסט עגמת-נפש, איך האָב דאָך מיר נור געמאַכט אויף א געלעכטער, דו פערשטעהסט נישט?

אזוי רעדען זיי ביז עס ווייזט זיך דאָס אַלטע געזיבּט פון דער פאָרהאַנג אַרויס, עס איז שוין צייט שלאָפען געהן, און די יונגע פאָר געזעגענען זיך.

*

ר' יעקב, פייגעלעס פאָטער, ווערט קראַנק.

אין אָנהויב ווינטער איז עס געווען, דער ווינטער האָלט מלחמה מיט'ן זומער: דער שיקט א שניי, דער צווייטער — א זון. צוגעהט דער שניי, עס ווערט א בלאָטע, און צו מייסטען גיסען רעגען ווי מיט צעבערס.

אין אַזעלכע וועטערס איז דער אַלטער קראַנק. ער ווערט שלאַפער אויף די פיס, און ער לייגט זיך אין בעט אַריין.

אויף קיין ברויט איז נישט דאָ, אויף קיין קוילען אודאי נישט, באָרגט דערוויילע פייגעלע.

און דער אַלטער ליגט אין בעט און הוסט, דאָס אַלטע בלייכע צוזאַמענגעצויגענע פנים ווערט רויטלעך, די ציין באַווייזען זיך צווישען די צוויי צוזאַמענגעצויגענע ליפען און די בלאָהע אָדערן שטאַרען זיך אַרויס פון די שלעפען.

מען שיקט נאָך דעם רופא. דער פערשרייבט א מעדעצין.

די מאַמע וויל דאָס לעצטע קישען פערזעצען, לאָזט פייגעלע נישט. נעמט זי אָב פון שכירות — קרעקט דאָס נישט — פערזעצט זי איהר זאַקעט, פון נדן וועט זי דאָך חלילה נישט דיהרען.

און ער, אליעזר קומט אַריין יעדע נאַכט.

ביי דעם בעקאַנטען טישעל, ביי דער שיין פון דער בעקאַנטער בליטץ-לאָמפּ זיצען זיי ביידע.

— וואָס ביסט דו אַזוי טרויעריג, פייגעלע?

— און וואָס האָב איך פרעהליך צו זיין, דער טאַטע איז נעבעך אַזוי קראַנק.

— גאָט וועט העלפען, פייגעלע, ער וועט געזונד ווערען.

— שוין נישט קיין פיער וואָכען קיין פרוטה אין פאַסט אריינגעגעבען.

— וואָס טויג דיר געלד?

— וואָס הייסט וואָס טויג מיר געלד? פרעגט זי דערשראָקען, אַזוי ווי זי וואָלט פאַר עפּעס געציטערט — בחנם וועסט דו מיך נעמען?

— ווי הייסט בחנם. דו ביסט ביי מיר אַלעס געלד ווערט. מיין גאַנץ לעבען, וואָס טויג מיר געלד. אָט דו זעהסט די פינף פינגער, זיי קענען אַלעס פערדיענען. צוויי הונדערט רובעל האָב איך ליגען אין פאַסט, אָנגעזאַמעלט מיר פון מיין ארבייט. וואָס דאַרף איך מעהר?

זי שווייגט אַ ביסעל און לאָזט אַראָב די אויגען — און די מאַמע דיינע? זאָגט זי שטיל.

איך בעט דיך, דו האָסט עפּעס חתונה מיט מיין מאַמען, צו מיט מיר האָסט דו חתונה, און וואָס געהט עס דיך אָן מיין מאַמע?

זי שווייגט.

— איך זאָג דיר נאָך אַמאָל, איך נעם דיך אַזוי ווי דו שטעהסט און געהסט — אָט אַזוי — און דו נעמסט מיך אויך אַזוי — ווילסט דו?

זי נעמט דעם עק פאַרטוך צו די אויגען און וויינט אין דער שטיל.

שטיל איז אַרום. דער לאָמפּ פערשפּרייט זיין העלע ליכטיגקייט אין דעם שטיבעל — און זייער שאָטען פערשפּרייט זיך אויף די וואַנד.

פון הינטער די פאָרהאַנג ווערט געהערט דאָס שווערע שלאָפען פון די אַלטע לייט.

און איהר קאָפּ איז אָנגעשפּאַרט אויף זיינע אַקסלען און איהר נעדיבטע שוואַרצע האָר פערשטעלען זיין געזיכט.

זי וויינט אין דער שטיל: ווי גוט ביסט דו אליעזר!
און זי עפּענט איהר גאנץ הארץ פאר איהם. און דער־צעהלט איהם פון אלעם ווי עס געהט זיי היינט, ווי שלעכט עס איז זיי היינט, אלץ האבען זיי שוין פערזעצט — און אויף צו מאר־גענס איז קיין גראשען נישט דא.
ער נעמט זי ליעבליך ארום, און מיט דעם עק פון איהר פארטוך ווישט ער איהר די טרעהרען אב פון די באקען — זאגענדיג.
— וויין נישט, פייגעלע, וויין נישט, עס וועט אלץ גוט ווערען.
— און איך זאג דיר, אז דו זאלסט מארגען געהן אין פאסט אבנעמען עפּעס געלד און געבען אויף אלעם, ביז גאט וועט העלפען, דער טאטע וועט געזונד ווערען און קענען פערדינענען־דענסטמאל...
— דענסטמאל, חזר'ט זי איבער אין דער שטיל.
— דענסטמאל וועט שוין גוט זיין, גיט ער איהר א ווינק מיט די אויגען.
— אזוי ווי דו שטעהסט און געהסט — שעפּטשען זיינע ליפּען אין דער שטיל.
און זי קוקט אויף איהם — א שמייכעל לויפט איבער איהר פנים.
און איהר איז אזוי גוט, אזוי גוט...

צו מארגענס איז פייגעלע דאס ערשטע מאל אריין אין פאסט מיט ן ביכעל, אבגענומען א פאר רובעל און אהיים געטרא־גען דער מוטער.
די מוטער האט שטארק אבגעזיפצט, געמאכט א זויערע מינע — פערקנייטשט דאס פנים און אראבגעצויגען דאס קאפּ טיכעל ביז איבער די אויערען.
דער אלטער ר' יעקב וואס ליגט אין בעט, האט זיך מיט דעם פנים אומגעקערט צום וואנד.
דער אלטער יוד ווייסט וואס פאר א געלד דאס איז! זיין איינציג קינדס אויסגעהארעוועטע כ"ר רובעל. אנדערע טאטעס געבען קינדער און ער נעמט...

און ביי איהם זעהט עס אויס ווי ער בעגזל'ט זיי, די יונגע מענשען, איהם קומט שוין ניט צו לעבען און פאר'ן טויט בערויבט ער זיי...

און קלעהרענדיג דאס, פערגלייזען זיך זיינע אויגען, די בלאהע אדערן פון די שלעפען קריכען מעהר ארויס און דאס בלאסע פנים ווערט אנגעלאפען מיט בלוט.

און דאס פנים איינגעגראבען צו דער וואנד ליגט ער און קלערט אזעלכע געדאנקען.

ער ווייס, אז ער איז דער גאנצער שולדיגער פון די קינדערס גליק... און ער בעט אויפ'ן טויט...

און זי, פייגעלע, וואלט געוואלט עפעס מיט אמאל בעגליקט ווערען, א סך געלד צו האבען, רייך צו ווערען, צו זיין די גרעסטע גביר'טע.

און אט, למשל, ווען זי האט חאטש איצט טויזענד רובעל און ער קומט אריין: נא, נא דיר דאס גאנצע אוועק, זעה פייגעלע איז געטריי — נא דיר, און זאג נישט, בחנם נעמסט דו מיך אהן נדן, ווי איך שטעה און געה...

*

ביים טאטענס בעט זיצען זיי ביידע, זי מיט איהר אליעזר.

און דאס הארץ ווערט איהר פול מיט נחת — עפיס פיהלט זי ביי זיך א פערגעניגען, וואס זי האט עס נאך קיינמאל נישט געפיהלט — און א פולע טרעהר בעוויזט זיך איהר אויף די באקען.

זי זיצט און וויינט, פארשטעלט זיך דאס פנים מיט'ן פארטוך.

און ער נעמט זי ליעבליך אן ביים האנד — זאגענדיג אליין מיט זיין ליעב זיס קול: פייגעלע, העהר שוין אויף, פייגעלע, איך בעט דיך.

און דער טאטע ליגט אויסגעדרעהט מיט'ן פנים צום וואנד און דאס בעוועגען פון זיין הארץ העהרט זיך אין דער שטיל.

און זיי זיצען. זי פיהלט צו איהם א געטריישאפט, זי פיהלט, אז זי קען זיך אויף איהם פערלאזען.

זי זיצט און שלינגט זיינע ווערטער — זי פיהלט ווי ער קייקעלט איהר אראב אלע שווערע שטיינער פון הארצען.

דער טאטע האט זיך אומגעדרעהט, געווארפען א בליק

אייף זיי. אויפ'ן טאַטענס בלאַסע פנים איז עפּעס אויסגעגאָסען אזא ליעבער שמייכעל, ווי עס וואָלט זאָגען: האָט נישט קיין מורא, קינדערלעך, איך בין מסכים דערויף, מסכים מיט מיין גאַנץ הארץ.

און פייגעלע פיהלט זיך אַזוי גוט. אַזוי גוט...

*

דער טאַטע איז נאָך קראַנק, און פייגעלע נעמט אָב איין רוביזל נאָכ'ן אַנדערן, איין פינף-רובעל דיגען נאָכ'ן צווייטען.

דער אַלטער ר' יעקב ליגט אין בעט און קלערט, קוקט אויף די קינדער און שווייגט.

דאָס פנים זיינס ווערט בלאַסער, איינגעקנייטשטער, שוואַכייר און שוואַכער. ער פיהלט ווי די כוחות געהען איהם אויס.

פייגעלע נעמט אָב פון דער פאָסט דאָס געלד, די מאַרקעס אין ביכעל ווערען ווינציגער, ווינציגער, פייגעלע ווייסט, אַז עס וועט שוין באַלד נישט זיין.

דער אַלטער ר' יעקב ווינשט זיך אין דער שטיל: ער וואָלט שוין נישט אַזוי פיעל געברויכט... ער וואָלט שוין נישט קיינעם געשטערט..

און ער שפייט, דער אַלטער ר' יעקב, טראָפּען בלוט, טראָפּען בלוט. עס שעפּט זיך אויס — און די מאַרקעס -- קלעבען זיך פון ביכעל אָב... אַ טראָפּען בלוט פון מויל — אַ מאַרקע פון ביכעל.

דער אַלטער ר' יעקב האָט דעם לעצטען טראָפּען בלוט פון זיך אַרויסגעגעבען, און פייגעלע דעם לעצטען רובעל פון פאָסט...

אין יענעם טאָג איז דער אַלטער געשטאָרבען... און אין דעם זעלבען טאָג איז אויף דעם ביכעל אין פאָסט קיין גראָשען ניט געבליעבען... פייגעלע האָט אין איין טאָג פערלאָרען איהר טאַטען מיט איהר נדן...

*

פייגעלע זיצט ווידער ביי איהר בליטץ-לאָמפּ און נייהט און נייהט ביז שפּעט אין דער נאַכט, און פון ערדען שטאָך מיט דער נאָדעל קומט עפּעס צו אין איהר נייע ביכעל אין פאָסט.

דער נדן מוז איצט זיין גרעסער ווי פריהער, ווייל צוזאַמען מיט דעם ביכעל, וואו עס קומט צו מעהר מאַרקעס, קומט אויך אַלע מאָל צו גרויע האָר אויף איהר שוואַרצען קאָפּ...

דער חזן מיט די משוררים.

איבער'ן געסעל, פון וועג אן, האט זיך געשלעפט א גרויבער, שווערער פראכט־וואגען. בעוואלקענט אין שטויב, זענען געווען אויף איהם אנגעפאקט א חברה משוררים. דער בן מיט צוויי קליינע „קוויטשערלעך“ פון ביידע זייטען זענען געזעסען אויף זיין געזעס. דער באס מיט'ן אונטער־באס און סאפראן זענען געזעסען אויפ'ן צווייטען געזעס, און נאך זיי א שוואך־טענאר'ל און אנ'א'לט מיט פעקלעך און קעסטלעך. די שטאדט־מיידלעך, פערטהון אין שבת־מאכען, האבען געלאזט שטעהן אין מיטען די קוגלען, און אין די זומערדיגע בלוזקעס מיט די בעשמוצטע שירצען האבען זיי זיך בעוויזען אין די טהירען. מיט די פינגער האבען זיי אריבערגעווארפען די צעפ, וואס האבען זיך פערווארפען איבער די רויט־געווארענע באקען, און איינע האט צו דער צווייטע אויף יענער זייט שוועל אריבער־געוואונקען: קוק אן די העכט, דו זאלסט מיר לעבען!

די טענארען האבען אין איילעניש ארויסגענומען די רונדע שפיגעלעך מיט די בערשטלעך פון די וועסטען־קעשענעס, ארונטערגעקעמט די פאות הינטער די אויערן, פערשפילעט די קלאפעס פון די מאנטלען, אז מען זאל נאר ארויסזעהן דאס שווארצע שניפסעל מיט א שטיקעל קראגען, האבען אויסגעהוסט זיך, א ציה געטהון אויס דעם גארגעל, און געווארפען אויגען.

— ווי שמחת־תורהדיגע עפעלעך — האט דער טענאר געגעבען א קניפ הינטען־ארום דעם אלט, אז דער חזן זאל נישט בעמערקען.

דער פראכט־וואגען האט זיך אין מיטען געסעל אבגעשטעלט. דער חזן האט פון פוהר נישט געוואלט אראב, ווארטענדיג אז דער גבאי פון דער שוהל זאל קומען איהם מקבל פנים זיין און

אנגעוויזען איהם דעם ארט, וואו זיי האבען זיך אויפצוהאלטען. דער גבאי איז אבער געשלאפען נאכ'ן מיטאג, און דער שמש האט איהם מורא געהאט צו וועקען. דערווייל איז דער וואגען מיט דער חברה געשטאנען אין מארק. עס זענען אנגעקומען יודען פון אלע זייטען. זיי האבען שלום-עליכם אבגעגעבען דעם חזן מיט די משוררים, און האבען זיך ארומגעשטעלט ארום דער פוהר, ווארטענדיג אינאיינעם מיט'ן חזן אויפ'ן גבאי. עס זענען אויך אנגעקומען איינינגע פון די „לייטלעך", וואס האבען א גרויס שייכות מיט מוזיק, וואס זענען אליין עפעס שטיקלעך מנגנים. זיי האבען זיך געשטעלט בעזונדער — עס האט זיי נישט געפאסט אינאיינעם צו שטעהן מיט דעם איבעריגען עולם, און זיי האבען אנגעהויבען צו ריידען צווישען זיך אויף חזנ'יש לשון. איינער פון זיי האט ארויסגענומען פון בוזעם-קעשענע דעם „ירחון החזנים" און האט אנגעהויבען הויך לייענען א שיר. דער חזן האט באלד דערקענט ביי זיי אן די לאנגע נעגעל פון די גראבע פינגער, אז זיי זענען פון די „גוטע ברידער", האט ער זיך געגעבען א ווענד צו זיי:

— זענען עפעס ביי אייך אין שטאדט דא בעלנים אויף זמר?

— וואס שייך? א יודישע שטאדט — האבען זיי איהם אבגעענטפערט.

דערווייל איז אנגעקומען דער גבאי מיט זעהר רוהיגע, פאמעליכע טריט און מיט נאך פערשלאפענע אויגען און די קאנטען פון די פאות זענען ביי איהם נאך נאס געוועזען פון דעם וואשען זיך נאכ'ן שלאף. ער איז צוגעקומען פאמעליך צו דער פוהר, האט זעהר לאנגזאם אויסגעשטרעקט די האנד, און גערעדט ווי פון שלאף:

— שלום עליכם.

— עליכם שלום.

— וואוהין פאהרט א יוד? האט דער גבאי געפרעגט ווי ער וואלט פון קיין פותר-חלום נישט געוואוסט.

— אין יודישע שטעדט ארום, — האט דער חזן געענטפערט.

— וואס א מגיד? — האט דער גבאי געפרעגט מיט דעם זעלבען נאאיווען טאן.

— ניין, נור א חזן מיט משוררים.

— אזוי, א חזן מיט משוררים — האט דער גבאי לאנג

אויסגעצויגען, און דערביי זיך געלאסען די פאות אויסגעצויגען, די וואנסעם און די בארד אויסגעגלעט, און נאך א לאנג איבערקלערען, ווי ער וואלט אויפן ריכטיגען שכל געפאלען, גיט ער א פרעג:

— און צו וואס פאהרט א חזן מיט משוררים אין יודישע שטעדט ארום? —

— דאיונען, האט דער חזן אבגעענטפערט.

— אזוי, דאוינען. נו, זאל ער זיך פאהרען געזונדערהייד, דער גבאי האט די האנד אויסגעשטרעקט און איז אוועקגעגאנגען.

דער חזן האט גלייך עפעס דעם פוהרמאן אין אויער איינגערוימט, און דער פוהרמאן האט געגעבען א שמיצעל צו זיינע פערד:

— וויא, קיין קראשענוויץ!

זענען אבער די יודען בעפאלען דעם וואגען און די פערד ביי די לייצעס איינגעהאלטען:

— וואס, פאהרען ווערט איהר? דא ווערט איהר שבת האלטען, אויף אונזערע קעסט.

— פאהרען! — האט דער חזן ברייט בעפוהלען דעם פוהרמאן, און האט געגעבען א וואונק צו די „פון די לייטלעך" מיט די לאנגע נעגעל פון די גראבע פינגער, עס הייסט, אז ער קאן זיך אויף זיי פערלאזען...

דער פראכט-וואגען האט געגעבען א קרעכץ אב, שווער זיך איבערגעריבען איבער דער שטאדטישער ברוק און איז ארויס אויפן קראשענוויצער וועג, אבגעפאהרען א ווארסט צוויי, צום וואסער צו, וואס האט א „נאמען" (דורכדעם מעג מען זיך גט'ן) אין שטעדטיל... און וואס דארף יעדעם יאהר א מענש — האט דער חזן געהייסען זיך אבשטעלען, כדי צו בעגיעסען די רעדער.

חברה זענען ארעבגעקראכען פון דער פוהר, די ביינער זיך אויסגעצויגען און האבען אנגעהויבען צו מורמלען אויפ'ן חזן: עסען....

דער חזן האט ארויסגענומען דאס שליסעלע פון וועסטען-קעשענע און אויפגעעפענט דאס קעסטעל, וואס טראגט אויף זיך

דעם נאָמען „אֵידָה לַדֶרֶךְ“ און וואָס עס איז פֿערשלאָסען מיט אַ אויבער־שלאָס, מיט אַ הינטער־שלאָס און מיט נאָך אַ ענגלישׁ שלאָס בעלעגט. אַודאַי נישט בחנם. ער האָט אַרויסגענומען פֿון קעסטעל פֿינף ציבעלעס מיט דריי העריגג און האָט זיי איבערגע־געבען יעקעל קאָלבאַסניק, אַ יונג, וואָס איז קליין־געוויקסיג און וואָס פֿערענדערט זיך קיינמאָל נישט, אַזוי אַז מען קאָן קיינמאָל נישט וויסען ווי אַלט ער איז; טייל רעכענען אַז ער איז אַכטצען יאָהר אַלט, און טייל האַלטען, אַז אַכט־און־דרייסיג. ער קאָכט, שטריקט און נייהט ווי אַ נקבה, דערפֿאַר האָט מען איהם אַ נאָ־מען געגעבען: די בעל־הבית׳טע, און איבערגעגעבען איהם די קיך אין וועג. יעקעל קאָלבאַסניק האָט זיך אָנגעטהון אַ פֿאַרטוך און אויף אַ שטיין זיך גענומען צו האַקען די ציבעלעס מיט׳ן הע־רינג. דער חזן האָט דערווייל איבערגעשמועסט מיט׳ן עלטערן אילט וואָס ווייטער צו טהון. דער עלטערער אילט, אַ הויך און אַ דאַר יודעל, אַמאָליגער בית־מדרש־בחור, לערנט זיך שחיטה און שדכנ׳ט זיך צו צום חזנ׳ס עלטערער טאָכטער. ער איז אַ גרוי־סער ליבהאָבער פֿון לשון קודש און האָט אַליין שוין אָבגעדרוקט דריי קאָרעספּאָנדענציעס אין „ירחון החזנים“ בדרך שיר. ער האַלט זיך איבערהויפּט ווייט פֿון דער חברה משוררים און רייבט זיך שטאַרק מיט׳ן חזן, האָפֿענדיג אַמאָל מְמַלֵא מקומו זיין... „קנאַק־ניסעל“, דער קוויטשער מיט אונטערגעהאַקטע אויגען און מיט אָבגעשוירענע פּאות ביז אין האַלבען קאָפּ אַריין, איז אַרויף אויפ׳ן העכסטען בוים אויסקוקען פֿון אַ „שפּאַקטיוו“, צי מען קומט נישט אָן צו פֿאָהרען פֿון דער שטאָדט.

יעקעל קאָלבאַסניק איז פֿאַרטיג געוואָרען מיט די העריגג, דער חַזָן האָט אַרויסגענומען דאָס ברויט און געטיילט „מוציא׳ס“. די חברה האָבען זיך גענומען צו אַכלען, אַז עס איז אַ רויך גע־גאַנגען. געשטילט דעם ערשטען הונגער, האָבען זיך די חברה אויסגעטהון און האָבען זיך אויסגעצויגען אונטער די ביימע״, צווי־שען וועג און די פֿעלדער. עס איז געווען אַ הייסער זומער־טאָג, דאָס וואַסער האָט זיך געצויגען אַנטקעגען דער זון ווי אַ שפּיגעל, די פֿאַרטיגע זאַנגען האָבען האַלב געבויגען די קאָרענדיגע בעזעמ־לעך, וועלכע האָבען זיך ווי וואַקס געגאָלדעט אין דער זון, פֿער־שטעלענדיג די פּיס פֿון שוואַרצען וואַלד, וואָס האָט זיך נאָך זיי

געוויזען. חברה נאָכ'ן עסען זענען געווען אין גוטען הומאָר. זיי האָבען געוואָלט אָנהויבען צו זאָגען ווערטלעך, האָבען זיי אָבער מורא געהאַט פֿאַר'ן חזן. דער חזן מיט'ן עלטערן אילט זענען אַרומגעגאַנגען די קעפּ אַראָבגעלאָזט. אָבער דאָך האָבען זיי ניט אָנגעוואָהרען דעם בטחון אויף די פֿון די לײַטלעך, וואָס האָבען אַ שטיקעל שייכות מיט זמר, אַז זיי וועלען נישט שווײַגען... דער פֿוהרמאַן האָט אויסגעשפּאַנט די פֿערד, אָנגעשאָטען פֿאַר זיי האָבער, און אַליין האָט ער זיך אויסגעצויגען בײַ דער פֿוהר, שמעלצענדיג זיך אין דער זון. דאָס גראָבע פּנים זײַנס, וואָס איז אַזוי בעוואַקסען מיט אַ וואַלד שוואַרצע האָהר, אַז עס איז אויף איהם קײַן שטיקעל הויט נישט צו דערזעהן. פֿרעגעלט זיך אין די זונ'ס שטראַהלען, און די טראָפּענס שווײַס רינען איבער'ן שטערן. נחומ'קע דער ליטוואַק, דער באַס, וואָס קאָן עסען פֿאַר פֿיער און האָט תמיד דאָפּעלטע טעג, האָט זיך גערוקט צום פֿוהרמאַן דעם טאַבאַק צו דערפּאַקען בײַ איהם. די קוויטשערלעך האָבען אָהן בהמנות די האָהר פֿון די פֿערדס ווײַדלען געריסען, און יאָסקע יאָלד מיט „לעפּעלן", דער אונטער-אילט מיט'ן אונטער-טענאָר. צוויי גלײַכע אַבטצעהן יעהריגע בחורים, וואָס טראָגען פּאַפּירענע אויפגעשטעלטע קראַגענדלעך מיט קאָליערטע שניפּסלעך, האָבען זיך פֿערקליבען הינטער אַ בוים, אַרויסגענומען טינט און פֿעדער — צו פֿערפֿאַסען אַ „ליעבעס-בריעף" צו אַ מיידעל קײַן זשאָבלין.

און די „לײַטלעך" האָבען טאַקע נישט געשוויגען. אַזוי ווי דער גבאי איז אַוועק פֿון דער פֿוהר, האָבען זיי זיך געגעבען אַ לאָז אין קצב'ישע געסעל אַרײַן, צו די „גוטע ברידער", און האָבען אָנגעהויבען צו דערצעהלען, אַז עס איז אָנגעקומען אַ חזן מיט נאָטען און מיט זיעבצעהן משוררים, אַלט סאַמע ווײַנענדיגע קוויטשערלעך, נור דער גבאי האָט נישט געלאָזט דאַווענען אין שוהל, איז דער חזן מיט די משוררים אַוועק-געפֿאָהרען קײַן קראָשענוויץ. די קצבים האָבען עס דערהערט, האָט זיך דאָס בלוט אין זיי פֿערקאָכט, האָבען געכאַפּט די שטעקעלעך אין האַנד אַרײַן, אַרונטער צום גבאי און איהם אַראָבגעצויגען פֿון דער קאַנאַפּע: „געה'רג'עט קאָנט איהר דאָ ווערען! — האָבען זיי געשריען צו איהם, דעם חזן מוזט איהר אַראָב-ברײַנגען!" און זיי האָבען טאַקע באַלד געשיקט נאָך די פֿוהרמאַנעס, אײַנגעשפּאַנט דרײַ

וועגען, ארויפגעפאקט אויך דעם גבאי אויף א וואגען און הײַדא קיין קראנשעוויטש נאכ'ן חזן.

„קנאקניסעל" האט דערזעהן פון דער ווײַטען, אז מען הולכ'ט, האט ער געגעבען א שפרונג אראב פון בוים, פערמאכט דאס פיסק, און א קריעה ארויס פון בויך.

— קוקי־ריקו — מען רײַט!

— חברה, גלײַך אויפגעשטאנען זאל זײַן! די ביכער אין די הענד ארײַן, — האט דער חזן געגעבען א רוף אויס.

מען האט אויפגעוועקט חאצקלען דעם פוהרמאן, אראב־געשלעפט איהם פון וואגען, פלינק די פערד אײַנגעשפאנט און דעם עמער איהם געגעבען אין האנד ארײַן, אז ער זאל בעגיעסען די רעדער מיט וואסער: מען פאהרט!...

חברה האבען זיך גלײַך אויפגעשטעלט. די קוויטשערלעך האבען זיך געשטעלט ארום חזן, גענומען די ביכער אין האנד ארײַן און אנגעהויבען צו ארבײַטען מיט די כלים, א „לכה דודי".

אז די פוהרען זענען אנגעקומען, האט א קוויטשעריל גענומען:

מקדש מלך עיר מלוכה, און האט געגעבען א חאפ אויף דער צווייטער דינערער זײַט: צאי צאי מתוך ההפכה, האט דער באס געגעבען א לאז אראב די טראמבע און א האק צו מיט „איקעלבאק" פי—כה, און דאס משורר'ל האט זיך ווײַטער בחמים געבעטען: גיזדענקט אין גאט, רב לך, אך אך, רב לך, נו טא־קע רב לך, שבת אר־או שבת.

האבען איהם די אלטע אבגעענטפערט:

— שבת רב לך! שבת רב לך!

און חאצקעל דער פוהרמאן האט צוגעגאסען וואסער הינטער די רעדער, „אין וועג ארײַן", און דער באס האט נאך געברומט: „שבת רב לך, שבת רב לך"!

האט זיך א טענאר אבגערופען מיט א טרעל און האט גע־פרעגט: ווייסט דו וואו? ווייסט דו וואו?

האט איהם דאס קוויטשעריל אבגעענטפערט: בע—מק, בע—מק הב—כא.

האט דער טענאר געגעבען צו פערשטעהן: — הבכא, הבכא, געפעלט עם נישט ווײַטער דעם באס, און גיט א ברוהם: בעמק הבכ—א—א!

קומען צו די אילטען און הויבען אָן: בבא עמק, עמק, עמק. — מק, — מק — מק. — אַזוי קלימפּערן זיי צו, בשעת דער צווייטער קוויטשעריל נעהמט זיך אויף נאָך אַ איידעלער שטימע.

דאָ גיט אַ געה צו צום חזן יאָסקע האַקער און גיט אַ מאַך:

— חזן, פאָהרט מיט אונז אין שטאָדט אַריין!

— איך פאָהר קיין קראָשנעוויץ. אַ בריעף פון קראָשנעוויץ נעקראָגען — רופט דער חזן.

— עס וועט אייך נישט העלפען קיין טענות ומענות, — רופט נאָטע „שייגעץ" אוים און נעהמט און שפּאַנט אוים די פערד פון חזן'ס וואָגען, און אַ שפּאַן איין זיי אין זיין וואָגען.

— וועגען עסען זאָלט איהר זיך נישט זאָרגען. אַ אָקס געשאָכטען היינט, — רופט שלמה „דער געלער" אוים.

— אויף די פּראַנטען קוקט נישט! — רופט זיך „שרץ" אָן, — ווייזענדיג אויפ'ן גבאי, — די געלזוכט קען מען קריגען ביי זיי, מיט מיר רעדט, ברודער!

— חברה, די פּעקלעך! — שרייט יאָסקע און פּעקעלט שוין איבער די כלים. און איידער זיי קוקען זיך אום, זיצט שוין חברה אויף די פוהרען און מען פיהרט דעם חזן אין שטאָדט אַריין בְּיָד רָמָה.

מען האָט דעם חזן אין שטאָדט געבראַכט און איהם געגעבען אַ קוואַרטיר ביי דויד גאָרקיכער. די קצבים האָבען די משוררים אויף קעסט צו זיך אַהיים גענומען. די ווייבער האָבען זיך איבער די קוויטשערלעך געריסען און געגעבען זיי צו אַבליען, אַז אַזעלכעס האָבען זיי נאָך אין די אויגען נישט אַנגעזעהן. יעקעל „בעל-הבית,טע" האָט זיך נור צווישען די יורענעם אַרומגעדרעהט, געזעסען מיט זיי און געמאָהלט ווי איינע פון זיי. „קנאַקניסעל" האָט ביי זיין בעל-הבית געוויזען שטיק, פּלוצלונג האָט ער אָנגעהויבען צו בילען ווי אַ הונד; מען האָט זיך אונטער'ן טיש אַראָבגעבויגען דעם הונד אַרויסצוזאָגען, הויבט ער גאָר אָן צו מיאַנטשען ווי אַ קאַץ. יאָסקע יאָלד מיט „לעפעלן" דעם אונטערבאַס האָבען זיך גלייך בעקענט מיט די טעכטער פון אָרט און אָנגעהויבען נייע ראָמאַנען צו שפּיעלען. זיי זאָגען-צו צו שרייבען ליעבעס-בריעוועלעך און באָרגען שוין קליין-געלד „אויף טאַרקעס"

פֿון די מיידלעך. מיט איין וואָרט, חברה האָט זיך בעזעצט אין שטאָדט ווי היימישע, מיט אַלעמען זיך בעקענט, גוט געלעבט׳ אומעטום געוועזען און מיט אַלעמען זיך געוויטעוועט.

אין דעם שטעדטיל האָבען זיך געפֿונען צוויי יונגע־לייטלעך — „ויקהל״ און „פּקודי״. „ויקהל״ איז געוועזען אַן־איינבינדער, וואָס אין אמת׳ן איז ער געוועזען אַ וואַטען־מאַכער און אַן אָרימאַן — זאָל דער איינציגער גאָט אויסהיטען. „פּקודי״ איז געוועזען אַ שדכן, אַ גרוש, איינגענטליך נאָך נישט קיין גאַנצער גרוש נור דאָס ווייב איז איהם משוגע געוואָרען, בעשעפֿטיגט ער זיך דערווייל מיט אויפֿקלויבען מאה חתימות... די צוויי יונגע־לייטלעך האָבען זיך בעשעפֿטיגט מיט שדכנות בשותפֿות, תמיד האָט מען זיי געזעהן געהן אין גאַס בעזונדער, „ויקהל״ צו חתן׳ס צד און „פּקודי״ — צו כלה׳ס צד. האָט מען געזעהן „ויקהל׳ן מיט „פּקודי׳ן״ געהן צוזאַמען האָט מען געוואוסט אין שטאָדט, אַז מען האָט חתן־כלה צוזאַמענ־געפֿיהרט און מען וועט טעי ער ברעכען...

געקומען זענען „ויקהל״־„פּקודי״ צום חזן אַזוי גלאַט, אין געסט הייסט עס. זיי האָבען איהם אָנגעשלאָגען אַ געשעפֿט, אַז ער זאָל מאַכען אַ קאָנצערט אויף בילעטען אין גאָלדמאַנ׳ס זאַל, אַגב אורחא האָבען זיי זיך נאָכגעפֿרעגט, ווער פֿון די חתנים איז פֿריי פֿון מיליטער. אָבגעשטעלט האָבען זיי זיך אויף יעקלען. יעקעל קאָלבאַסניק האָט די טבע צו ציטערן מיט די ליפּען און צו שאָקלען מיט איין אויער מיינט מען, אַז אויף אַלץ, וואָס מען זאָגט, שאָקעלט ער צו: גוט! האָבען האָט ער אַ טבע, אין יעדער שטאָדט, וואו ער קומט אַריין צו שדכנ׳ען זיך אין אַ הויז וואו עס איז דאָ אַ מיידעל, און אַ חתן צו ווערען, קריגט ער, פֿערשטעהט זיך, צו עסען, צו טרינקען און נאָך חתימה־געלט אין דער קעשענע, און פֿאָהרט זיך אין אַ צווייטער שטאָדט אַריין, ווייטער אַ חתן צו ווערען. זיין אייגענס איז אַ בלאָהער בילעט. דאָס איז זיין פּראָפֿעסיע און זיין נדן.

די שדכנים האָבען מיט איהם אָנגעהויבען צו ריידען.

— גאַנץ גוט, זאָגט ער.

— דריי הונדערט גולדען מיט אַ נייער מאַשין,

— גאַנץ גוט זאָגט ער.

— האָטש היינט אויף דער נאַכט,

און יעקעל טרינקט שוין ווײַטער בראַנפֿען און עסט שוין ווײַטער לעקעך.

— איהר ווייסט, חזן, זאָגט צו מאָרגענס „קנאַקניסעל“ יעקעל איז שוין ווײַטער אַ חתן געוואָרען.

— אַ בייזע נאַכט אויף זיין קאָפּ. מען וועט דאָך אונז פֿון דער שטאָדט אַרויסטרייבען.

און יעקעל געהט אָנגעטהון אַ נײַ העמד מיט אַ נייעם קאָלנער און קנאַקט ניס־קערענדליך, — און טהוט איהם עפּעס!

דערווײַל האָט דער חזן גענומען אָנגעגרייט זיך אַ שבת צו דאַוונען. צום ערשטען האָט ער געאַרבייט מיט די קוויטשערלעך. ער האָט געוואוסט, אַז ער האָט זיך אויף וועמען צו פֿערלאָזען. צו קבלת שבת האָבען די ווײַבער די פֿענסטער אין שוהל אויסגעהאַקט, פֿאַר וואָס מען האָט די ווײַבערשע שוהל פֿערמאַכט, און שבת בײַ טאָג האָט דער חזן אָבגעהאַלטען דעם עולם ווי ראש־השנה. אין אַלע חברות האָט מען דעם שבת פּריה אָבגעדאַווענט, אהיים געאײַלט זיך, דעם „קידוש“ אַרײַנגעחאַפּט. פֿערביסען מיט די ציבעלעס און אין שוהל אַרײַן צו דער צווייטער קדושה. אין שוהל איז אַזוי דושנע געוואָרען און דער ריח פֿון די ציבעלעס האָט אַזוי געשטיקט, אַז מען איז שיער געשטאָרבען פֿאַר אַ טרונק וואַסער. דער חזן האָט געוויזען קונץ־שטיקלעך — און די קוויטשערלעך האָבען געהילכט. אין דער ווײַבערשער שוהל איז געוואָרען אַ געוויין, ווי צו שופר בלאָזען, קיינער האָט נישט געוואוסט פֿאַר וואָס און ווען, נור ווי האָט דאָס נישט אַ יודענע וואָס צו וויינען — האָט מען דערווײַל די שונאים אָנגעשאָלטען אויף וואָס די וועלט שטעהט. שבת בײַם עסען האָט די גאַנצע שטאָדט געקלונגען פֿון געזאַנג. פֿאַר יעדען פֿענסטער, וואו עס האָט נאָר אַ משורר געגעסען, זענען געשטאַנען קופּקעלעך יודען, ווײַבער, יונגען און מוידען, און האָבען זיך אײַנגעהערט. פֿון די אָפֿענע פֿענסטער האָט דאָס געזאַנג אַרויסגעדרונגען אין גאַס אַרײַן, יודען האָבען די אַראָבגעפֿאַלענע טענער צוריק אויפֿגעהויבען און איבערג׳חזר׳ט נאָך די משוררים. אין קצבישען געסעל איז גאָר געוועזען היימליך. בעריל „קאָרעטע“ האָט זיין משורר „קנאַקניסל׳ן“ פֿאַר דער טהיר אַנידערגעזעצט, און אַליין, אָנגעטהון אין דעם אָנצוג, וואָס ער האָט זיך געמאַכט אויף פּסח, האָט ער זיך אַוועקגעזעצט צו דער

רעכטער זייט און ארומגענומען דאס ביסעל פוהרמאנעס ארום זיך און איבערגע'חזר'ט איין שטיקעל נאכ'ן אנדערן פון דעם, וואס מען האט אין שוהל געזונגען...

נאכ'ן עסען האבען זיך חברה אין גארטען צו שרה פריידען אוועקגעלאזט. דארט האבען שוין געווארט אויף זיי שניידער-געזע-לען, איניגע זענען געוועזען אין נייע שבת'דיגע קאפטענס אנגעטהון און מיט „העכסט אינטערעסאנטע ראמאנען" אונטער די ארימס, און א פאר שניידערגעזעלען זענען געוועזען מיט קורצע רעקלעך און אין הייבע פאפירענע קראגענדלעך. דא האט מען זיך שוין נישט שלום-עליכם אבגעגעבען, נור פארגעשטעלט:

— האבע די עהרע פארצושטעלען פריילין דבושה — העררפינחס.

— זעהר מיר אנגענעהם — און מען גיט זיך די הענד, און מען זעצט זיך אויפ'ן גראז אונטער די בוימער. צוערשט זיצט מען שטיל, דערנאך הויבט מען אן צו ריידען וועגען געשיכטען.

— וואס פאר א געשיכטע לעזען זי היינט?

— די געשיכטע מיט'ן „שטומען גוטען יוד".

— א העכסט-אינטערעסאנטער ראמאן.

דערנאך הויבט מען אן שמועסען פון ליעדער. זינגט א מיידעל א ליעד פון „א אונגליקליכע ליעבע" זינגט א יונגער-מאן, ווי א יונגער מענש זאגט אב וידוי. איידער ער נעהמט זיך דאס לעבען און געזעגענט זיך אב פון פאטער און דער מוטער, פון די ברידער און שוועסטער — אלץ דעריבער וואס זי האט איהם אבגענארט, און די קינדער שאלען צווישען די בוימער אין האלב-טונקלען שאטען. — ביז די נאכט פאלט צו, מיט איין ווארט. עס איז געוועזען א שבת פון געזאנג.

און פון דעם אלעם איז נישט געוועזען מיט וואס אוועקצו-פאהרען. אז עס איז געקומען זונטאג, האט יעדער זיך גענומען צו זיין געשעפט, יעדער איז געוועזען פערטהון מיט זיך און קיין גראשען האט מען נישט געזעהן, דער חזן איז אליין געזעסען אין נארקיך, און דער גארקיכער האט אלע טאג געצעהלט די פעק-לעך, וויפיעל זיי זענען ווערט. די משוררים האט מען געגעבען אנצוהערען דארט וואו זיי עסען, אז עס זענען דא אויך אנדערע

בעלי־בתּים, נור דאָס זענען נישט אַזעלכע לײַטלעך, וואָס מאַכען זיך פֿערשטעהן מיט אָנצוהערעַנישען... עס איז נישט געבליבען קײן אנדער עצה, ווי צו מאַכען אַ „קאָנצערט” אויף בילעטען אין גילדמאַנ'ס זאל, געבליבען איז צו מאַכען אַ קאָנצערט „די מאַמע רחל”, דאָס הײסט פֿאָרשטעלען, ווי נבוזראַדן טרײַבט דורך די יודען פֿאַר דער מאַמע רחל'ס קבר, און די מאַמע רחל שטעהט אויף פֿון קבר און בעווײנט די יודען. מען האָט גישיקט נאָך פֿענקע דעם מאָלער און מען האָט זיך אָנגעהויבען דינגען דעם זאל. מיט גילדמאַנען האָט מען אָבגעמאַכט אויף העלפֿט, און פֿענקע האָט זיך גענומען אויסצומאָלען די סצענע. קודם כל האָט ער אויעקגעשטעלט אַ וואַנד אויף וועלכער עס זענען גע ועןָ אויס־געמאָלט הויכע טענען־בוימער, און אויף זײ זענען געוואַקסען לולבים, געבונדענע מיט אתרוגים, אויף דער וואַנד איז געשטאַ־נען אויסגעשריבען: דרך בית־אל, דאָס הײסט, אַז דאָס איז דער וועג קײן בית־אל, אויף דער ערד בײַ דער וואַנד האָט ער אַני־דערגעשטעלט אַ גרויסען שטײן, אויף וועלכען עס איז געשטאַנען אויפֿגעשריבען: „קבר רחל”, רחל דער מאַמעס קבר, און פֿאַרטיג.

חברה האָבען זיך אָנגעטהון ווײַסע קיטלעך מיט טלתים פֿון אויבען. מיט פֿעקלעך אויף די אַקסלען און מיט אויסגעקרימטע שטעקענס אין די הענד וועלען זײ אַרויסגעטריבען אין גלות אַרײַן פֿון נבוזראַדן, פֿון יעקעל קאַלבאַס הײסט דאָס, וואָס איז געוועזען אָנגעטהון אין אַ רויט העמד מיט זעלנערישע שליפֿעס און אַ רוי־טען לאַמפּאַס מיט אַ קופּערנער קאַסקע פֿון די פֿײַערלעשערס אויפ'ן קאָפּ. מיט אַ רויט אָבגעפֿאַרבט פּנים און אַ לאַנגער רויטער באָרד, האָט ער טאַקע נעבעך אויסגעזעהען ווי אַ נבוזראַדן, און נבוזראַדן האָט אַזוי געזאָלט זינגען:

געהט, יודעלעך, געהט.
אין גלות אַרײַן,
אין גלות אַרײַן,
געהט, יודעלעך, געהט...

פֿאַר וואָס נעבעך יעקעל קאַלבאַס איז געוואָרען אויסגעקלי־בען פֿאַר נבוזראַדן, ווײסט אײן גאָט, — דאַכט זיך אַ יוד. וואָס זײַן גאַנצער נדן איז „אַ בלאָהער בילעט”, נאָר מסתמא איז עס איבער דער באַס־שטימע און פֿאַר נבוזראַדן פּאַסט דאָך אַ באַסשטימע...

יודלען דעם עלטערן אילט האט מען געמאכט פאר די „מאַמע" רחל. מען האט איהם אָנגעטהון אין לאנגע ווייסע תכריכים מיט אַ שבת'דיגער הויב אויפ'ן קאָפּ און אַ רעכט ביסעל תחינות איהם אין אָרעם אריינגעגעבען און אַנידערגעלעגט אונטער'ן שטיין.

יודעל דער אילט האט זיך אַנידערגעזעצט און אויפגעשריבען מיט גרויסע כתיבה-אותיות אַ מודעה אויף אַ ווייס שטיק פּאפּיר:

„קול רִינָּה וְהוֹדָיָה!"

„עס וועט ווערען געגעבען אַ קאָנצערט פון דעם בעריהמטען קעלצער חזן מיט זיין בעריהמטען כאָר, אין וועלכען עס ווערט פאָרגעשטעלט אַ שטיקעל מיט'ן נאָמען:

די מאַמע רחל'ס קבר.

וואו עס וועט זיך ווייזען ווי לעבעדיג די מאַמע רחל, ווי זי בעוויינט איהרע קינדערלעך, און נבוזראדן ווי ער טרייבט די יודען אין גלות אַריין.

איבערמאָרגען דיענסטאָג

אַכט אַ זייגער אָוועגד, אין בעריהמטען סאַלאָן פון ה' גילדמאַן.

ערשטע פלעצער 1 רובעל. צווייטע 50 קאָפּ. צו שטעהן 25 קאָפּ'.

(ליכטיג וועט זיין אין סאַלאָן ווי ביי טאָג, אַכט נייע לאָמפּען).

„ויקהל'ן מיט פקודי'ן" האט מען גענומען און איבערגעגעבען זיי דאס פּאפּיר, אויף וועלכען פּענקע האט אויסגעמאָלט די זעלבע טענען-בוימער, וואו עס וואַקסען די געבונדענע לולבים מיט די אתרוגים — און זיי איבער'ן שטאָדט געשיקט צו די בעלי-בתים מודיע צו זיין וועגען קאָנצערט.

אז עס איז געקומען איבער-מאָרגען דיענסטאָג האָבען חברה געפּאַסט אַ גאַנצען טאָג. אז מען האט זיך געהאַלטען אין איין צוגרייטען, גרייט מען זיך שוין צו נאַך. קודם כל האט מען געבראַכט צושלעפּען פון דער גאַנצער שטאָדט טליתים מיט קיטלען און אַלערהאַנד מכשירים. האט אַ יוד געבאָרגט אַ טלית, איז ער געוואָרען אַ גאַנצער מאַכער און אָנגעגרייט זיך צו קומען אויפ'ן קאָנצערט מיט דער גאַנצער משפחה און נאַך מיט דעם ווייב'ס משפחה צוגעלעגט...

פון דער פריה אן איז די קאסע געווען אפען. מען האט גענומען א טישעל און אנידערגעשטעלט אין הויף פון סאלאן, בעדעקט איהם מיט א טישטוך און אנידערגעזעצט דערביי יודלען, דעם עלטסטען אילט מיט בילעטען צום פערקויפען. נור יודען האבען נישט אנדערש וואס צו טהון? געהט אוועק די ערשטע שעה, די צווייטע שעה, די דריטע, — עס ווייזט זיך קיין הונד נישט. טראכט יודעל: אין דער פריה צו וואס האט מען זיך צו איילען, מען וועט נישט קריגען די מציאה? קומט אן א זייגער איינס, צוויי, ווייזען זיך א גאנצע חברה חדר-יונגלעך, וואס אט ערשט זענען זיי ארויסגעגאנגען פון הינטער דעם רבי'נ'ס רוט, און איינער פאר אלע האט אויפגעבונדען פון ארבע-כנפות דאס „קעזעל" און ארויסגענומען פינף און צוואנציג צווייערס פאר א בילעט „צו שטעהן". ווארט יודעל ווייטער, עס ווערט פאר נאכט, קומט נאך א יוד צוגעהן און לעגט ארויס פינף הארטע צעהנערס, דערנאך ווערט ווידער שטיל... יעדע מינוט בעווייזט זיך אנ'אנדער משורר און געהט באלד טרויעריג אוועק...

עס איז געווארען נאכט. די גאנצע חברה איז צוזאמענגעקומען. אנשטאט יודלען האט זיך דער חזן אנידערגעזעצט. — טאמער וועט עס בעסער געהן... קיין האהן קרעהט נישט... עס הויבען אן צו קומען די ערשטע געסט. יעקעל קאלבאסניק'ס (נבוזראדן'ס—הייסט דאס) „נייע" משפחה — די כלה א נייעם קאפטען אנגעטהון, מיט די מחותנת'טע און די מחותנים — דאכט זיך היימישע מענשען: זייער נבוזראדן... דערנאך זענען געקומען צוגעהן די טליתים-יודען און די קיטעל-יודען...

דערווייל הינטער דער פלאכטע, וואס „ויקהל" האט פון ערגעץ-וואו געבראכט צושלעפען און וואס האט געדיענט פאר א פאר-הויז — האבען חברה זיך אנגעטהון, הינטערן שטיין ארונטערגעלעגט און מען ווארט. יעדע מינוט ווארפט אנ'אנדער משורר אנ'אויג פון אונטער דער פארהאנג. דערזעהט ער נבוזראדן'ס משפחה, זיצענדיג אויף דער ערשטער באנק, גיט ער א קרעכץ אב און געהט אוועק. חברה, מיעד פון א גאנצען טאג, ציהען זיך אוים אין די טליתים אויף דער ערד, אויף דעם וועג קיין בית-לחם, צווישען די טענען-ביימער. א מידקייט איז אויף זיי געפאלען, עס ווערט וואס אמאל שפעטער. די פאר ליכט וואס מען

האט אָנגעצונדען, האַלטען ביים צאַנקען, אין דעם סאַלאָן הויבט אָן טונקעל צו ווערען. נבוזראדנ'ס משפחה לאַנגווייליגט זיך... די טליתים־יודען ווערען מיעד וואַרטענדיג און פערלאָזען איינציג־וויז דעם „סאַלאָן": „עס וועט שיין גאָר נישט זיין"... אין פאָרהויז קריעגט זיך דאָס חדר־יונגעל און וויל צוריק די פינף־און־צוואַנציג קאָפּיקעס...

עס איז געוואָרען שפּעט אין דער נאַכט. אין זאַל איז שוין קיינער נישט געווען. חברה אָבגעמאַטערט אָנגעטהון אין די צוריסענע טליתים, זענען געלעגען אויף דער פּאָדלאָגע אויפ'ן וועג קיין בית־לחם אין מיטען צווישען זיי איז נבוזראדן מיט דער „קאַסקע" אויפ'ן קאָפּ מיט'ן רויטען העמדעל, אַלע ליעגען זיי פאַר דער מאַמע רחל'ס קבר. דאָ און דאָרט האָט נאָך געצאַנקט אַ לעצטער שיין פון אַ אויסגעהעענדיג ליכט. די לבנה דורכ'ן פענסטער האָט בעגאָסען די ליעגענדע, אָבגעמאַטערטע אַרויס־געטריבענע יודען און האָט בעפּונקעלט נבוזראדן'ס קאַסקע. די שאָטענס אויף דער וואַנד האָבען גערוהט צווישען די טענען־בוימער, וואָס זענען אויפ'ן וועג קיין „בית־לחם", די מאַמע רחל איז מיעד געוואָרען ליעגענדיג אין קבר, איז זי אַרויס אין די לאַנגע תכריכים און אין דער שבת־הויב אויפ'ן קאָפּ, און האָט זיך אַנידערגעשטעלט צו קאָפּענס פון די ליעגענדיגע, אויסגעמאַטערטע אַרויסגעטריבענע יודען. קוקענדיג אויף זיי האָט זי די הענד פערשפּרייט צום הימעל און האָט אַזוי אָנגעהויבען צו בעווינען:

זעה, טאַטע אין הימעל,
וואָס דו האָסט פון דיין פאָלק ישראל געמאַכט.
דיין שטאָדט חרוב געמאַכט
דיינע קינדער פערטריבען!

— — — — — — — — — — —

און נבוזראדן האָט פון שלאָף אָבגעענטפערט:
געהט. יודעלעך, געהט
אין גלות אַריין,
אין גלות אַריין!
געהט, יודעלעך, געהט!

———.—

אַ יודיש קינד.

(ערצעהלונג פון פויליש-יודישען לעבען).

די מאַמע איז פון דער כַּלה'ם צימער ארויסגעקומען: זי האט געוואָרפען אַ שטעכענדיגען בליק אויף'ן מאן, וואס איז געזע־סען ביים אָבגעגעסענעם טיש און האט פאר'ן בענשען קנוידלעך פון ברויט-טייג געקנעטען.

— גאָה מְעַנֶה זיין מיט איהר, איך האב שוין קיין כּח נישט.

— רחל-לאה האט קינדער ערצויגען! הע! מיט די פינגער וועט מען דיר נאכטייטען, לייטענס געלעכטער. אַ חורבן נאָך דיינע יאָהרען!

— נאך מיינע? נאָך דיינע אַ חורבן, האסט דו געדאַרפט אין דערהיים צו ליענען, קינדער צו ערציהען! נישט, דאס זאָל זיך אַרום-שלעפען, שווארצע יאָהר ווייסט מיט וועמען...

— „בע״ — רחל, וואס האסט דו דיך יעצט אנידערגע־שטעלט מיט מיר קריגען? די מחותנים וועלען דאך באלד קומען צו פאָהרען.

— און וואס ווילסט דו פון מיר? מנשה'לע, הע?!

— געדענק אין גאָט, קום אריין צו איהר, עס וועלען דאך זיין לייטענס געלעכטער...

דער מאן האט זיך אַ הייב געגעבען פון טיש און איז אריין אין צווייטען צימער צו דער טאָכטער.

נאך איהם איז נאך די מוטער.

אויף די קליינע קאנאפקע, וואס איז געשטאנען ביים פענ־סטער, איז אַ יונג מיידעל פון אַ יאָהר אכטצעהן געזעסען, דאס

פּנים איהרם איז געווען פֿערשטעלט מיט ביידע הענד, און די הענד בעהאַלטען אין איהרע געדיכטע שוואַרצע האָר, וואָס זענען געווען צופֿלאָסען. זי האָט געמוזט וויינען, וואָרום איהר ברוסט האָט זיך געפּאַליעט און הויך אָבגעהעשט. אויפ'ן בעט, איהר געגענאיבער, זענען געלעגען אויסגעשפּרייט דאָס ווייסע זיידען „חופּה-קלייד", מיט דעם שוואַרץ זיידען „שוהל-קלייד", און דאָס שוואַרץ טוכענע קלייד פֿון „צו מאָרגענס", וואָס דער „אויסשטייער"-שניידער האָט ערשט נישט לאַנג אָבגעבראַכט. ביי דער טהיר איז געשטאַנען אַ יודענע מיט אַ שוואַרץ שלייפֿעל אויפ'ן קאָפּ, וועלכע האָט געהאַלטען שאַכטלען מיט שייטלען.

— חנה'לע! וואָס, דו ווילסט מיר די חרפּה אָנטהון? די גאַנצע וועלט זאָל האָבען מיט מיר צו טהון? — האָט זיך דער פֿאָטער אָנגערופֿען. די כלה האָט נישט געענטפֿערט.

— קוקט'ס מיר אָן, משה גרויס טאָכטער! פֿאַר גנענדעל פֿריינדעל'ס טאָכטער פּאַסט צוטראָגען אַ שייטעל, און משה גרויס טאָכטער פּאַסט נישט?

— זי האָט זיך כ'לעבען אַביסעל מעהר איינצורעדען פֿון דיר, מעהר געבילדעט פֿון דיר, מעהר נדן פֿון דיר, — האָט די מוטער צוגעהאָלפֿען.

די כלה האָט זיך גאָר נישט אָנגערופֿען.

— טאָכטער, זעה, וויפֿיעל ממון און דמים דאָס האָט אָבגעקאָסט, ביז גאָט האָט אונז שוין געהאָלפֿען צו אַ שטיקעל נחת, און יעצט ווילסט דו אונז די שמחה פֿערשטערען? געדענק אין גאָט וואָס טהוט זיך מיט דיר! מען וועט דאָך אונז אין חרם לעגען. דער יונגער-מאַן וועט צופֿוס אַהיים לויפֿען!...

— מאַך דיך שוין נישט צו נאַר, — זאָגט די מוטער, און נעהמט פֿון די יודענע, וואָס שטעהט ביי דער טהיר, אַ שייטעל פֿון אַ שאַכטעל אַרויס און געהט צו צו דער טאָכטער — „לאָז דיר דאָס שייטעל אָנמעסטען, די האָר פֿון דעם שייטעל זענען פֿון איין קאָליר מיט דיינע האָר" — און זי לעגט דער טאָכטער די פֿרעמדע האָר אויפ'ן קאָפּ.

דאָס אַכטצעהן-יאָהריגעס מיידעל האָט דערפֿיהלט עפּעס שווערעס אויפ'ן קאָפּ. זי האָט אָנגעטאַפּט מיט דער האַנד איהרע האָר, און האָט דערפֿיהלט צווישען די איהריגע וויכע, קיהלע, לע-

בעדיגע האָר, פֿרעמדע האָר, טויטע און שטײף־קאַלטע, און אײן געדאַנק האָט אין איהר יונגען מוח געקלאַפּט: ווער ווייסט וואו דער קאָפּ פֿון אָט די פֿרעמדע האָר, וואָס זי טראָגט אויף זיך, געפֿינט זיך יעצט?... און אַ שרעקליך אָבשײַ האָט זי אַרומגענומען, און ווי ווען עס וואָלט זי אָנגעריהרט עפּעס נישט ריינעס, — האָט זי געכאַפּט דעם שײטעל פֿון קאָפּ און אַ וואָרף געגעבען אָן דער ערד, און איז האַסטיג אַרויס פֿון שטוב.

טאַטע מאַמע האָבען אײנער דעם צווייטען אָנגעקוקט...

צו מאָרגענס נאָך דער חתונה, האָט זיך די מחותנת'טע גאַנץ פֿריה געפֿעדערט מיט דער גרויסער שער אין דער האַנד און מיט דעם שײטעל און קאַפּעלוש, וואָס זי האָט מיטגעבראַכט אַ מתנה דער כלה פֿון איהר שטאָדט, און איז געגאַנגען די כלה אָנטהון צום „פֿריה־שטיק".

נאָר די מחותנת'טע איז פֿון דרויסען געבליבען... די כלה האָט זיך פֿערשלאָסען אין איהר שטוב און האָט קײנעם נישט אַרײַנגעלאָזט צו זיך.

די מחותנת'טע לויפֿט מיט אַ געוואַלד צום מאַן, דער ליגט נאָך פֿון די נעכטיגע מחיה מיט אַ טוץ פֿעטער'ס און שוואָגער'ס פֿערפּלאָנטעפּעט אינאײנעם און שלאָפֿען, זי געהט צום חתן, דער חתן אַ אַכטצעהן־יעהריגער בחור, די מאַמעס מילך נאָך אויף די ליפּען, אין זײַדענע קאַפּעטע און שטרײַמעל דרעהט זיך ווי אַ אָבגעשמיסענער איבער די שטוב, און בעהאַלט פֿאַר בושה די אויגען אין דער ערד, שעמט זיך אַ מענש אין פּנים צו קוקען. זי האָט דאָך אויפֿגעזוכט די מחותנת'טע און געהען ביידע אַהין צו דער כלה, רײַסען די טהיר אויף און קומען אַרײַן.

— פֿאַר וואָס האָסט דו דיך אײַנגעשלאָסען, ליעבע טאָכטער, ברויכסט דיך נישט צו שעמען.

— עס איז אַ יודישע זאַך, זאָגט די מחותנת'טע און צוקושט זיך מיט די שוויגער.

זי ענטפֿערט גאָר נישט.

— די שוויגער האָט דיר מיטגעבראַכט אַ שײטעל און אַ קאַפּעלוש צו שוהל־פֿיהרענס, זאָגט דער כלה'ס מוטער.

פון דער צווייטער שטוב הערט מען שוין די מוזיק שפּילען דעם „גוט־מאָרגען”.

— נו, נו כלה'שי, כלה'לעבען, די געסט הייבען זיך שוין אָן צוזאַמען־צו־קומען.

די מחותנת'טע נעהמט זיך די צעפּ פערנאַנדערצופלעכטען.

די כּלה בּויגט אַוועק דעם קאָפּ פון דער שוויגער, און פאַלט דער מוטער אויפ'ן האַלז:

— איך קאָן נישט, מאַמע לעבען! דאָס האַרץ לאָזט מיך נישט, מאַמע קרוין!

זי האָט די האָר אין בּיידע הענד בּעהאַלטען, נישט צולאָזענדיג די מחותנת'טע צו זיך מיט דער שעער.

— געדענק אין גאָט, טאָכטער לעבען... האָט זיך די מוטער געבּעטען.

— אין פייערדיגע טייכען טהוט מען אויף יענער וועלט בּראָטען פאַר דעם. מיט גליהענדע צוואַנגען טהוט מען די „קאָר־לעם” אויפרייסען פון דער בּרשעת, וואָס טראָגט די אייגענע האָר נאָך דער חתונה.

אַ קעלט איז דורך דורך אַלע בּיינער פון דעם יונגען אַכט־צעהן־יאָהריגען מיידעל.

— מאַמע לעבען, מאַמע קרוין! — האָט זיך דאָס יונגע מיידעל געבּעטען.

און זי האָט מיט איהרע הענד איהרע האָר אָנגעטאַפּט. אַ פאַליע שוואַרץ־זיידענע האָר האָבען זיך צווישען איהרע הענד געגאָסען; און אַ געפיהל האָט געקלאַפּט אין דעם יונגען מיידעל־שען האַרץ: אַז איהרע האָר, וועלכע זענען מיט איהר אינאיינעם געוואַקסען, וואָס האָבען מיט איהר אינאיינעם געלעבּט, וועט מען אָבּשניידען, אַז קיין מאָל, קיין מאָל וועט זי שוין איהרע אייגענע האָר נישט האָבּען... אַז פרעמדע האָר וועט זי טראָגען... האָר וואָס זענען געוואַקסען אויף אַ פרעמדען קאָפּ, וואָס ווער ווייסט, צי דער מענש פון די פרעמדע האָר לעבּט נאָך איצט, אָדער פוילט ער שוין לאַנג אין דער ערד, און קאָן בּיי נאַכט צו איהר קומען צום בּעט, און בּעטען זיך מיט אַ טויטע שטימע:

— גיעב מיר אָב מיינע האָר, גיעב מיר אָב מיינע האָר.

אַ קאַלטער פראָסט איז אַריבער איבער דעם מיידעלם ביינער ביז צו דעם מאַרך. זי האָט אַ ציטער געגעבען.

איבער איהר קאָפּ האָט זי שוין דערהערט אַ קוויטשען פון אַ שער... זי האָט זיך געגעבען אַ ריס פון דער מוטערס אָרים, געחאַפּט די שער פון דער שוויגער׳ס הענד, געוואָרפען אין דער ערד, און געשריגען ניט מיט אַ מענשליכער שטימע:

— מיינע אייגענע האָר, לאָז מיך גאָט אַליין שטראָפען!

און עס האָט ש״ין גאָר נישט געהאָלפען. די מחותנת׳טע האָט נאָך יענעם טאָג זיך געפּאַקט און צוריק אַהיים געפיהרט דעם לעקעך מיט די גענז. וואָס זי האָט מיטגעבראַכט אויפ׳ן פריה־שטיק פאַר די „איהריגע". זי האָט אויך געוואָלט מיטנעהמען דעם חתן, האָט די מחותנת׳טע געזאָגט: „אַ זאַשע"! ער געהערט שוין צו מיר!

און שבת צום „שוהל־פיהרען" האָט מען משה גרוים טאָכטער געפיהרט פריי און פראַנק פאַר גאַנץ „פּיאָנטיק" אין די אייגענע האָר מיט אַ גרויסען קאַפּעלוש אין שוהל אַריין.

נאָר וואָס מען האָט זי דורך דעם וועג אָנגעשאָלטען, זאָל אַריין אין אַלע וויסטע מדבריות, וואו קיין מענשענס טריט טרעטען נישט.

עס איז געוועזען אַ זומער פאַר נאַכט, אַ פּאָר וואָכען נאָך דער חתונה. דער יונגער־מאַן איז פון „שטיבעל" אַהיים געקומען, און איז אין זיין חדר אַריין. זי, דאָס ווייב, איז שוין געשלאָפען. דאָס שטילע ליכט פון קליינעם לעמפּעל, וואָס איז געפאַלען אויף איהר — האָט בעלויכטען איהר בלייך געזיכט, וואָס איז געוועזען אָפען דאָ און דאָרט פון צווישען איהרע שוואַרץ־זיידען האָר, אין וועלכע דאָס גאַנצע פּנים האָט זיך געבאָדען. איהרע בלייכע שלאַנקע הענד האָט זי אַרום איהר קאָפּ האָר געהאַלטען ווי זי וואָלט מורא האָבען, אַז עס זאָל ווער איהר ביי נאַכט די שוואַרצע צעפּ נישט אָבשניידען.

ער איז אַהיים געקומען אויפגערעגט און בייז. שוין די פיערטע וואָך נאָך דער חתונה. און מען האָט איהם קיין עליה נישט געגעבען; חסידים טהוען איהם אָן דין, און היינט האָט איהם חיים משה אַזוי אויסגעזידעלט און בפרהסיא פערשעהמט.

איבערדעם, וואָס „זי“ געהט אין איהרע אייגענע האָר — „אַ לעהמע־נער גולם ביכט דו“, — האָט צו איהם ר׳ חיים משה געטענ׳עט — „ווי הייסט אַ אשה וויל נישט: והוא ימשול בה, שטעהט בפירוש געשריבען“. אהיים געקומען איז ער מיט׳ן געדאנק באַלד צו צו־געהן צו איהר, און צו זאָגען: — „אשה, עס איז אַ דין תורה! טראָגסט דו די אייגענע האָר קומט דיר אַ גט אָהן אַ כתובה“, און פאַקען די זאַכען און אַהיים פאָהרען. נאָר דערזעהענדיג דאָס ווייבעל ווי זי שלאָפט אין בעט, און איהר בלייך געזיכט, וואָס קוקט אַרויס פון דעם שוואַרצען קרוין האָר, האָט ער אויף איהר גרויס רחמנות געקריגען. ער איז צו צום בעט, אָבגעשטעלט זיך, לאַנג געקוקט אויפ׳ן ווייבעל, דערנאָך איינציגע מאָל שוואַך אויס־גערופען:

— חנה׳לע... חנה׳לע... חנה׳לע...

זי האָט פלוצלונג און דערשראָקען די אויגען אויפגעעפענט, פערוואונדערט און פערשלאָפען זיך אַרומגעקוקט:

— נָתָן דו רופסט, וואָס ווילסט דו?

— גאָר נישט. דאָס הייבעל איז דיר אַראָבגעפאַלען, — זאָגט ער, אויפהייבענדיג די ווייסע נאַכט־הויב, וואָס איז איהר פון קאָפּ אַראָבגעפאַלען.

זי האָט דאָס הייבעל אויפ׳ן קאָפּ געוואָרפען, און געוואָלט זיך צו דער וואַנד פערדרעהען.

— חנה׳לע, חנה׳לע! איך האָב עפּעס מיט דיר צו רעדען.

די ווערטער האָבען געטראָפען צו איהר האַרץ. דורך די גאַנצער צייט פון דער חתונה האָט ער מיט איהר כמעט ווי נישט גערעדט. אַ גאַנצען טאָג האָט זי איהם נישט געזעהען. ער איז געזעסען אין בית־המדרש, אָדער אין שטיבעל. איז ער אַהיים געקומען מיטאָג עסען, האָט ער זיך צום טיש געזעצט אָהן ווער־טער. האָט ער עפּעס געוואָלט, פלעגט ער רעדען סתם ווי אין דער וועלט אַריין. האָט ער שוין יאָ ווען מיט איהר אַ וואָרט אויסגעשפּראָכען, האָט ער די אויגען געהאַלטען אַראָבגעבויגען צו דער ערד, און מורא געהאַט צו קוקען איהר גלייך אין פנים. דאָס ערשטע מאָל ווי ער רעדט מיט איהר, רעדט ער אַזוי ווייך, ווען זיי זענען ביידע אַליין ביי זיך אין שטיבעל.

— וואָס האָסט דו מיר אַזוינס צו זאָגען? — האָט זי אין דער שטיל אויסגערעדט.

— חנה'לע — הייבט ער אָן: איך בעט דיך, מאַך מיך נישט צו נאַרען, און מאַך דיך נישט צו נאַרען אין מענשענס אויגען. מיר זענען דאָך אַ זיווג פון גאָט בעשערט: דו ביסט דאָך מיין ווייב, און איך בין דיין מאַן; און ווי פאַסט עס, און ווי זעהט עס אויס אַ אשת־איש אין אייגענע האָר..

דער שלאָף האָט נאָך געהאַט האַלב פערוועבט איהרע אויגען, איינגאַנצען אָבער פערוועבט איהר געדאַנק און ענערגיע. זי האָט זיך געפיהלט שוואַך. און דער מידער קאָפּ איז לייכט געפאַלען אויף זיין ברוסט.

— קינד, -- זאָגט ער ווייכער, — איך ווייס, דו ביסט נישט אַזוי פערשאַט ווי מען זאָגט אויף דיר. איך ווייס דאָך יאָ, דו ביסט אַ כשר יודיש קינד... און השם־יתברך וועט אונז דערצו העלפען, און מיר וועלען האָבען כשר'ע יודישע קינדער. לעג אַוועק די שטות'ען; צו וואָס דאַרפסט דו, די גאַנצע וועלט זאָל מיט דיר האָבען צו טהון? מיר זענען דאָך שיין מאַן און ווייב: דיין שאַנד איז דאָך מיין שאַנד...

און איהר האָט זיך געדאַכט, אַז עפּעס ווער, זעהר אַ וויימער און זעהר אַ נאָהנטער, קומט צו איהר און רעדט צו איהר. קיינער האָט נאָך מיט איהר אַזוי ווייך, אַזוי היימיש נישט גערעדט. און ער איז דאָך איהר מאַן, איהר איינציגער מאַן, מיט וועלכען זי וועט וואָהנען אַזוי לאַנג... אַזוי לאַנג... און קינדער האָבען... און אַ הויז פיהרען...

זי האָט איהר קאָפּ אויף איהם לייכט אָנגעלעהנט.

— איך ווייס, אַז עס איז דיר אַ שאָד דיינע האָר, דיין מיידעל־ציערונג. איך האָב דיך געזעהען, כלה־וויַז, ווען איך בין בײַ אייך צו גאַסט געווען... כ'ווייס, אַז גאָט האָט דיר בעשענקט מיט חן און לייטזעליגקייט... כ'ווייס גאַנץ גוט, און מיר שניידט עס אויך אין האַרץ, אַז מען דאַרף די האָר דיר אָבשניידען. וואָס זאָל מען אָבער טהון. עס איז אַ דין בפירוש, פאַר דעם זענען מיר דאָך יודען, מיר קאָנען זיך נאָך חלילה פערזינדיגען בײַ אַ קינד געווינען, זאָל גאָט שומר ומציל זיין.

זי האָט גאָר נישט גערעדט, ניר לייכט איז זי אין זיינע

ארים געבליבען, און זיין פנים האט זיך געוואשען אין דעם קיהלען דופט פון איהרע זיידענע שווארצע האר, אין וועלכע עס איז געווען פערהילט. אין די האר האט א נשמה געלעבט, און ער האט זי געפיהלט, ער האט זי לאנג און טיעף אנגעקוקט, אין זיינע אויגען איז א בקשה געווען, א בקשה אויף איהר אייגען גליק און אויף זייער ביידענס גליק.

— זאל איך — — האט ער מעהר מיט די אויגען געפרעגט איידער מיט'ן מויל.

זי האט גאר נישט געענטפערט, זי האט נור איהר קאפ אין זיין שוים געהאלטען.

ער איז האסטיג צו צום שופלעדעל און דערפון דאס שעריל ארויסגענומען.

אויף זיין שוים איז זי געלעגען, איבערגעבענדיג איהר קאפ־האר א אויסלייזגעלד פאר זייער גליק... מיט האלב־פערוועבטע אויגען פון שלאף האט זי אן עפעס געטרוימט... און די שער האט געקוויטשעט איבער איהר קאפ, אבשניידענדיג איין לאק נאך דער צווייטע. אזוי האט זי געטרוימט א גאנצע נאכט...

אז חנה'לע האט זיך אין דער פריה אויפגעחאפט, האט זי געווארפען א בליק אין שפיגעל, וואס איז געהאנגען געגענאיבער איהר בעט. א שרעק איז אויף איהר אנגעפאלען. זי האט געמיינט אז זי איז משוגע און ליגט אין האספיטאל... אויף דעם טישעל פאר איהר זענען געלעגען איהרע אבגעשניטענע טויטע צעפ. די נשמה, וואס האט געהאט געלעבט אין די צעפ, וואס זיי זענען געווען אויף איהר קאפ, איז יעצט געווען אבגעשטארבען, און זיי האבען דערמאהנט פון טויט...

זי האט דאס פנים אין ביידע הענד פערבארגען, און א געוויין האט אנגעפילט דאס קליינע צימעריל...

גוטסדיגע שטערען.

(א בילד).

געוואוינט האב איך דענסטמאל אונטער די הויכע ריעזיגע בערג „טאטרען", אין א קליין דערפעל, וואס איז בעוואהנט פון איינציגע בערג בויערען, וואס האבען געלעבט אין ערד-גרובען אהן דעכער, אהן קוימען, ווי אין מיטעל-אלטער. „קאזניץ" ליגט אין א טיעפען טאהל, וואס איז איינגעזונקען דריי טויזענד קלאפטער טיעף צווישען בערג. אין דעם דארף פיהרט אריין א שמאל שנעע-וועגעל. וואס ציהט זיך צווישען צוויי הויכע וואסער-פאלען, וואס זענען יעצט, אין די דרייסיג גראד פראסט פערפרוירען געווארען, און געבילדעט צוויי אונגעהייערע הויכע אייז-ווענד, וועלכע די ארט מענשען רופען: „קראשינסקעס טהויער". אין דארף האט די זונן קיין מאל נישט אריין געשיינט. די דריי, פיער שטונדען טאג האט מען אויך געמוזט בעלייכטען מיט קליינע נאפט-לעמפלעך, אדער ברענענדיגע שטיקלעך קינן. פון דער זונן, וואס האט הויך גערוהט אויף די שפיצען פון די שנעע-בערג האט זיך נאר טהיילמאל אבגעשפיעגעלט א גלאנץ אין א בויעריש פענסטערעל. וואס איז אין דער העלפט געוועזען פערשטאפט מיט עפעס א שמאטע. דער איינציגער פלעק פון דער זונן האט א ביסעל היימישער געמאכט דאס טויטע דערפעל, וואס איז שטענדיג געלעגען פערבארגען אינ'ם שאטען.

ביי דעם „גאזדע" (בעל הבית) וואו איך האב געוואהנט, איז אמאל אין אנהויב הערבסט א זוהן אוועקגעקומען. ער איז אויף די בערג געגאנגען און איז שוין מעהר נישט צוריקגעקומען. דער „גאזדע" האט געגלויבט, אז די לציים פון די בערג האבען איהם פערנארט אין א הייל אריין. און ער לעבט דארט מיט א שדית, פערגעסענדיג אין גאנצען אן דער וועלט. יעדעם מאל, ווען אויף

די בערג האָט זיך אָבגעריסען אַ שטורם־ווינד, אויסגעריסען בוימער מיט די וואָרצל און געשליידערט זיי פֿון די בערג אַראָב, — האָט דער „גאַזדע" מיט'ן הויזגעזינד אין אַ ווינקעל זיך בעהאַלטען, גע־קניעט און געצלמ'ט זיך, און אָנגערופֿען שמות פֿון בערג־געטער, פֿאַר שרעק. דער זוהן זיינער זאָל ניט צוריקקוקען מיט דער שדית — און חרוב מאַכען זיין נחלה. און וואָס אַ מאָל דער ווינד האָט די בוימער געוואָרפֿען אויפ'ן אויבענדעק פֿון דער הייל — האָט ער זיך אויף דער ערד געוואָרפֿען, מיינענדיג אַז אָט איז דער זוהן שוין דאָ.

דאָס לעבען פֿון די בערג־בויערן האָט מיך אַזוי דורכגענומען, אַז איך האָב איינציגווייז אָנגעהויבען צו גלויבען אין זייערע סמנים, אין זייערע לעגענדען. און ווען אַ אוראַגאַן האָט געוועטיגט אין די בערג, האָב איך מיך אויך, גלייך מיט דער גאַנצער משפחה, אין אַ ווינקעל פֿון שטוב איינגעקאָרטשעט פֿאַר פחד, דעם „גאַזדעס" זוהן זאָל פֿון די בערג נישט צוריק־קומען.

דענסטאָל האָב איך זיך מיט איהר בעגעגענט.

אין דעם ווילדען טהאָל צווישען אייז און שניי, פֿערגעסען פֿון גאָט און לייט, איז געשטאַנען אַ דריישטאָקענדיגע געביידע. — דאָס סאַניטאַריום פֿאַר קראַנקע אויף סוחאָטע. פֿון דער געביידע האָט אַרויסגעשטאַרט אַ הויכער קוימען, וואָס האָט דריי מאָל אין טאָג געפֿייפֿט, און יעדעס מאָל ווען עס האָט זיך דערהערט דער פֿייף פֿון סאַניטאַריום, האָט זיך געדאַכט, אַז דאָס איז אַ גוסס'דיגער קרעכץ פֿון די קראַנקע, וואָס געפֿינען זיך דאָרט...

די געזונדע מענשען די „גאַזדעס" האָבען מיט שרעק גע־קוקט אויף דעם הויז, וואָס האָט דערמאָנט אָן טויט... וועגען הויז פֿלעגט ביי זיי אַרומגעהן פֿערשידענע לעגענדען: ווער עס קומט דאָרט אַריין, קומט שוין מעהר נישט אַרויס. אין סאַניטאַריום פֿלעגט איינגענטליך זיין זעהר פֿרעהליך. מען האָט זיך געוויילט, געשפּיעלט, געגעבען פֿון צייט צו צייט פֿאָרשטעלונגען, וואָס די קראַנקע אַליין האָבען אויסגעפֿיהרט, נאָר יעדען מאָרגען אין דער פֿריה האָבען צו פֿריהשטיק געפֿעהלט אַ פּאָר געסט, וועלכע מען האָט ביי נאַכט דורך די געהיימע, אין די ווענט איינגעמויערטע טרעפּ, אַרויסגעפֿיהרט אויף מטה'ס בעטלעך, כדי די לעבעדיגע זאָלען עס ניט בעמערקען.

זי איז געווען א קראנקע פון סאניטאריום; פלעגט זיך פון צייט צו צייט ארויס׳גנב׳ענען פון קראנקען־הויז און שפאציערען איינע אליין צווישען דיווילדע בערג אין טיעפען שניי. די דאקטוירים, וועלכע האבען שוין נישט געלייגט קיין שום האפנונג אויף איהר געזונד, — האבען איהר ערלויבט צו געניסען פון דעם וואס זי וויל, אין איהרע געצעהלטע טעג. געווען איז זי נאך א גאנץ יונגע. — א אכטצעהן, נײַנצעהן יעהריגע מיט לאנגע ווייכע בלאנדע האר. פון די בלויע אויגען, וואס האבען זיך פערשעמטערהייט ארונטערגערוקט אונטער איהר שטערען, האט שוין ארויסגעקוקט דער טיעפער ערנסט פון טויט. אויף איהרע יונגע פרישע ליפען האט אבער נאך געשיינט דער זיסער שמייכעל פון לעבען... און זי האט געמאכט דעם איינדרוק פון א הויכער, בליהענדער אונטערגעשניטענער טובערָאזא בלום. איך וויים ניט ביז היינט, צי זי האט געוואוסט פון דעם, אז איהרע טעג זענען געצעהלטע, צי זי האט נישט געוואוסט — זי איז זעהר פרעהליך געווען. און עס האט זיך איהר געוואלט לעבען. איינע אליין מיט די צופלאשעטע האר, אנגעטהון אין א ווייסען סערדוק, מיט א הויכען שטעקען אין דער האנד. האט זי אויף די בערג געשטייגט, גלייך ווי זי וואלט געגאנגען זוכען איהר גליק, וואס זי האט ערגיץ פערלוירען...

איך האב זיך בעגעגענט מיט איהר אויף א שפיץ בארג, ביי א געפרוירענעם סטאוו, צווישען „סאקראקען" מיט „שטעכערס", וואס זענען געווען בעלעגט מיט קישעלעד שנע. מיר האבען זיך באלד דערקענט. און, גלייך ווי מיר וואלטען שוין לאנג געווארט אויף א צוזאמענטרעפען, האבען מיר זיך ביי די הענד אנגענומען און הויך אויף די בערג געשטיגען.

די זונן האט בעגאסען מיט ליכט דעם שפיץ „געוואנט" און דער ווייסער שנע, באדענדיג זיך אין דער העלער זונן, האט אזוי פיעל ליכט פערשפרייט. אז עס האט זיך געדאכט, אז אויף דעם שפיץ „געוואנט" פליסט א ליכטיגער ים, וואס גיסט זיך ארויף אויף דעם בארג „ציערוואנער ווירכ׳ס" אקסעל זי בעגייסטערט מיט לעבען, האט געצויגען מיין האנד און געשטיגען אין שנע. אין דער ארומיגער שנע־וועלט איז קיין מענש, קיין בעשעפונג פון מענשליכע הענד נישט געווען צו זעהן. אונז האט זיך געדאכט, אז מיר זענען געקומען אויף די גרענעץ פון יענער זייט וועלט... וואו איין פליִ־

געל שנע ליגט אויפ'ן צווייטען, און אוצר הקבֿרות זענען מיר געקו־מען. — אָט באַלד וועט זיך די בלעך הויבען און וועלטען וועלען ווערען פערשאָטען מיט שנע...

און, אַז זי האָט דערזעהען דעם ווייסען וואַלד־שנע, וואָס האָט אַרויסגעקוקט פון צווישען די שוואַרצע וואַסער־טאָוולען פון קליינעם וואַסער־קוואל, וואָס גיסט זיך פון די בערג אַראָב, האָט זי איהרע לאַנגע יונגע הענד פערשפּרייט:

— גאָט, ווי־שע איז די וועלט!

און יאַנג, לאַנג דערנאָך האָט זי שטיל געשוויגען...

פון צייט צו צייט האָבען מיר זיך געזעהען, צוזאַמען שפּאַצירט. שטענדיג איז זי די אייגענע: פרעהליך, אָפען און דאָך איז זיך עפּעס אַ סוד געהאַט בעהאַלטען... דעם סוד, וואָס איז פאַר אונז און נאָך אונז... זי האָט קיין איינציג מאָל נישט דערמאָנט פון דער וועלט, פון וועלכער זי איז אַהער געקומען צו פאָהרען, ניט פון יענע וועלט, וואו זי מאַכט זיך אין וועג אַריין... איז איהר קאַלט געוואָרען אין די בערג, האָט זי זיך ווייך געטוליעט צו מיר, זעהר ווייך און זעהר וואַרם, דעם קאָפּ בעהאַלטען ווי אַ קינד אין מיין ברוסט. גלייך ווי זי וואָלט געוואָלט אין מיר אַריין.

ווי אַ גוטער ליכטיגער מלאך האָט זי זיך אויף מיין שוועל בעוויזען:

—קום—זאָגט זי צו מיר, און מיין האַנד געצויגען.

איך האָב מיך אין מיין פוטער איינגעטוליעט און מיט איהר נעגאַנגען.

אַ נאַכט איז געווען אַ ליכטיגע און אַ לויטערע. אַ האַלבע לבנה אָהן איין פּגימה'לע איז געשטאַנען אויפ'ן שטערען פון „געוואַנט", וואָס איז אין גאַנצען פון קאָפּ ביז די פיס איינגעהילט אין אַ ריין געוואַשענעם קיטעל, געלעגען טיעף פערקלערט אין זיין סוד... די לופט איז אַזוי קלאָר געווען, אַז מען האָט געפיהלט דעם פראָסט, וואָס טראָגט זיך אַרום. די שטערען זענען שאַרף געזעסען אין דער שוואַרצער־סאַמעט נאַכט, ווי איינער וואָלט זיך אין צווייטען געריבען. זי איז זעהר פרעהליך געווען. זי האָט קיין איין וואָרט ניט גערעדט. נאָר זעהר וואַרם מיין האַנד געדריקט.

און מיך געצויגען נאך זיך. און מיר האבען אין דער איינזאמער לויטערער נאכט ווייט און לאנג שפאציערט. דער שנעע האט גע־סקריפעט אונטער אונזערע פיס און די ארומיגע שטומע ווייסע וועלט האט מיט אויפמערקזאמקייט אויסגעהערט די טריט פון צוויי יונגע פערבלאנדזשעטע נשמות... אין די הייזלעך זענען שוין לאנג די ברענענדיגע קיהנדעלעך אויסגעלאשען געווארען. שווארצע שא־טען האבען זיך געלעגט איבער דעם ווייסען נאכט־פלעק אויף די קליינע הייזלעך, און ארום אונז איז אזוי שטיל געווען, אז מיר האט זיך געדאכט, אז אימיצער גייהט נאך אונז נאך און צעהלט אונזערע טריט...

פון צייט צו צייט איז א שטערענדעל געפאלען פון הויכען הימעל. אין א סעקונדע א רייזע ארום די וועלט געמאכט און איז פערלאשען געווארען. זי האט געקוקט מיט בענגשאפט אויף די אויסגעהענדיגע שטערנדלעך, און ווייך מיין האנד אנגענומען, מיר טיעף אין די אויגען געקוקט, און מעהר מיט א געלעכטער און פרעהליכקייט ווי מיט טרויער האט זי זיך צו מיר אזוי אנגערופען.

— צו איז וואהר, וואס קינדער ערצעהלען, אז יעדער מענש האט זיין שטערן אין הימעל, און אז זיין שטערן פאלט פון הימעל אראב ווערט זיין לעבען אויסגעלאשען?

— אזוי ערצעהלען קליינע קינדער.

זי איז אויף א מינוט שטיל געבליעבען.

— דאס וואס קינדער ערצעהלען איז טהייל־מאל זעהר וואהר, ניט אזוי? האט זי געפרעגט מיט א קינדיש־חן עווידיגע מינע.

– מיין מאמע פלעגט אזוי זאגען...

— און וואו קומען אהין די אויסגעהענדע שטערענדלעך!

— דארט וואו עס קומען אהין די געשטארבענע נשמות,

— נאכ'ן טוידט וואשען זיך די נאקעטע נשמות אין קאלטען וואסער, איידער זיי שטייגען ארויף צום בית־דין של מעלה.

— דארט באדען זיך אויך די געפאלענע שטערן.

זי איז אויף א מינוט שטיל געבליעבען.

— אט, אט, פאלט א שטערן! — ווייזט זי מיר אן מיט'ן פינגער.

— פערביי אונז געפלויגען.

— אפשר איז עס מיינער? ווארט, ווארט — מאכט זי מיט

דער האַנד — און האָט זיך געלאָזט נאָכיאָגען דעם געפֿאַלענעם שטערן.

איך בין אַליין איבערגעבליבען אין די ליכטיגע נאַכט צווי־שען שטערן און שנע.

פֿון דענסמאָל אָן האָב איך זי מעהר ניט בעגעגענט.

די מעשה מיט די „שעהנע מארי"!

די מיידלעך האבען נאך אין גאס שפאצירט. אפווארטענדיג געסט. עס איז שוין שפעט אין דער נאכט געוועזען. די געוועלבער זענען שוין לאנג פערמאכט, קיין שאטען האט זיך אין דער גאס נישט געוויזען. דאך זענען נאך די מיידלעך נישט געגאנגען שלאפען, אויסגעשלאפען זענען זיי געוועזען פון ביי־טאג, און פון א צווייטער גאס האט זיך אין דער שטילער נאכט געהערט טריט. ביי דעם דענק־מאל מיט דעם פיש־מענש, וואס שטעהט לזכר, אז עס איז דא אמאל א תקנה געוועזען, ווייזט זיך א שאטען, אפשר קומט א יאלד אן? נאר די טריט הערען זיך אליין אין איינעם, און דעם איינגעשלאפענעם פיש־מענש שאטען ריהרט זיך נישט פון ארט... עס איז געוועזען א ליעבע שבת־צו־נאכט, פסח צייט, די לופט יונג, פריש און זי ערקוויקט. דער הימעל טיעף בלוי, אויסגעמאלט מיט שטערן, אז עס איז א ליעבע לוסט צו שפאצירען. אלץ האט נאר געשמעקט, און די מיידלעך האבען זיך געפיהלט ניי געבוירען. איינע האט געפייפט, די צווייטע האט געזונגען און האט קאקעטיש געוואונקען מיט די אויגען, ווי עס וואלט פאר איהר א חברה בחורים געשטאנען. די נאכט איז זעהר שטיל געווארען, ווי עס וואלט דעם אטהעם אויפגעהאלטען אזוי, אז די מיידלעך'ס געזאנג האבען אין די ווייטע גאסען איבער די הויכע דעכער אבגעקלונגען. די הויכע שמאלע הייזער פון די „אלטע שטאדט" ווארשוי זענען געשטאנען און האבען געשוויגען. די הויכע שטאקען זענען געווען פערבארגען אין שווארצע נאכט־פלעקען און די שטיקער גרויע טויערען, וואס זענען בעלויכטען געווארען פון די איינזאמע נאכט־לאמטערן, האבען נאך מעהר געשוויגען, און זענען נאך מעהר פער'סוד'עלט געוועזען...

עס האָט אָנגעהויבען קאַפּען אַ רעגענדיל, אַ ליַיכט-טריפּענדער, פריהלונג רעגענדיל, וואָס יעדער טראָפּען האָט געזוכט אַ אָפּען מיַילכעל ערד, וואָס זאָל עס קענען מחיה זיַין. נאָר די טראָפּענס פּאַלענדיג אויף שטיינער און מויערען האָבען זייער פרישקייט און זומער-געשמאַק אין איר פערשפּרייט. דאָס רעגענדיל האָט דאָס געסעל מחיה געווען און היימליך געמאַכט. די מיידלעך האָבען זיך הינטער די רינעס געשטעלט און איינע דער צווייטער איבערגערעדט, אַריבערגעזונגען און איבערגעשאָלטען. באַלד איז איינע אַפּער פון דער רינע און זיך געשטעלט אויפן רעגען.

„וועט זי העכער וואַקסען" — זאָגט זי. האָבען איהר די חברטאָרינס באַלד נאָכגעטהון. די צווייטע דערמאָנענדיג זיך, וואָס זי פּלעגט טהון אין אַזאַ רעגען ביי זיך אין דערהיים, האָט זי זיך דאָ אויך די קאַמאַשען מיט די שטרימף אויסגעטהון, און אין די וואַסערלעך אַרומגעשפּרונגען. די איבעריגע האָבען אויך דאָס זעלבע געטהון. זיי האָבען זיך די נאַסע האָהר צולאָזט, און באָרוועס געיאָגט איינע נאָך די צווייטע אין רעגען. און פערגעסענדיג אין אַלעם, וואו זיי זענען און וואָס זיי זענען, האָבען זיי זיך ווי קינדער געשפּיעלט, געלאַכט, געזונגען, געפּייפט און געפּאַטשט איינע די צווייטע מיט וואַסער; נאָר פּלוציִם האָט זיך אַ גרעגערן געהערט פון נאַכט-סטרוזש. דער „פּעטער" פון „הויז" האָט מורא געהאַט, אַז מען געהט אויף אַ „יואַלאָווע", האָט ער זיי אין „שטוב" גערופען. די „מיידלעך" האָבען זיך מיט בעש אין שטוב געלאָזט. איינע איז באַלד צו צו „איהרען" און האָט איהם אָנגענומען ביי די קאָרלעס האָר און פון די קאַנאַפּע איהם אַראָבגעשלעפּט:

— ווען מיט מיר חתונה האָבען?

— אַ מכה.

— האָב איך דיך אין דער ערד, — און זי איז אויף איין פוס אָבגעשפּרונגען.

די צווייטע איז צו צו „איהרען", און האָט איהם געקלאַפּט אין רוקען:

— דו ביסט אַ יאָלד! דו ביסט אַ יאָלד!

אין שטוב האָט געהערשט אַ טונקעלהייט און אַ אומעט. אויף די בעטען זענען געלעגען אויסגעצויגען יונגען און האָבען געקאָרשעט פּאַפּיראָסען און הויך געשאָלטען איינער דעם צווייטען.

טהײַלמאָל האָט זיך אַרײַנגעמישט אין געשפּרעך אַ קול פֿון אַ ניִשט־געוועהענע פּערזאָן, וואָס איז געווים געוועזן פֿערנומען מיט עפּעס אַנדערש אין אײנס פֿון די פּיעלע שטיבלעך, וואָס נאָר אַ דין וועגטעל האָט זײ אָבגעשײדט פֿון די גרויסע שטוב.. נאָר אַזוי ווי די חאַלאַסטרע מײדלעך האָבען זיך געגעבען אַ וואָרף אַרײַן אין שטוב איז דער שמיעס אָבגעהאַקט געוואָרען. זײ האָבען זיך געגעבען אַ וואָרף אין די אָרים פֿון די געקויפּטע חתנים, וואָס זײ מוזען זײ אויפֿהאַלטען, דערפֿאַר וואָס ער זאָגט איהר צו, אַז ער וועט מיט איהר חתונה האָבען. די מײדלעך האָבען די יונגען די מײַלער מיט די הענד פֿערשטעלט. אין שטוב איז געוואָרען פֿרעה־ליך. דער „יאָלד“, וואָס איז געווען בײַ די וואָלצלאַוועקערן האָט געשטעלט ביער. עס איז אויך געקומען דער „ווילדער יונגער מאַן“, וואָס פֿאַלט אַלע מאָל אַרײַן, קלויבט זיך אויס אַ „יאָלדין. בעצאָהלט זײַן רובעל און טהוט גאָר ניִשט... זײ ווייסען ניִשט ווער דאָס איז אַזעלכער, עפּעס אַ משוגענער ליטוואַק אין ברילען. אָרעם אָנגעטהון, אַז עס איז אויף איהם אַ רחמנות צו קוקען. ער קומט אַרײַן בײַ נאַכט. זעצט זיך אַנידער און פֿרעגט זײ אויס נאַרי־שע קשיות. טהײל מאָל קושט ער און שמײכעלט בשעת מעשה ווי די באָבע וואָלט איהם געהאַט, בעהאַלט דאָס פּנים, און הײסט די אויגען פֿערמאַכען ווי אַ צנועה׳דיגע כלה... טהײלמאָל דאָס אויך ניִשט...

מיטגעבראַכט האָט ער מיט זיך „דער משוגענער ליטוואַק“ אַ מעשה־ביכעל. זײ האָבען געמײנט, אַז עס איז די מעשה פֿון די „שענע מאַרי“ — האָט עס זײ אַ גרויס הנאָה געטהון, און האָבען זיך אַרומגעזעצט אויסהאָרכען! ער אָבער האָט זײ אָנגעהויבען צו לײענען אַ מעשה פֿון אַ „יאָלדין“, וואָס איז געלעגען אין שפּיטאָל, און איז דערנאָך משוגע געוואָרען, און האָט זיך אין די גאַסען אַרומגעוואַלגערט. זײ האָט די מעשה גענודשעט. די גראָבע רויטע מויד, דעם קצב׳ס טאָכטער, פֿון קראָשענוויץ, וואָס דער פֿאָטער זוכט זי אַרום, איז באַלד אײַנגעשלאָפֿען בײַ די מעשה ווי אַ שטיק „קל וחומר“, איז צוגעלאָפֿען צו איהם חנה׳לע און האָט בײַ איהם דאָס בוך פֿון האַנד אַרויסגעשלעפּט, אַ שנעל איהם אין נאָז געגעבען, און געכאַפּט איהם אין אָרים אַרײַן: „קום מיט מיר טאַנצען!

דער „פעטער" איז ארײַנגעקומען פון דער צװײטער שטוב און האט די „חתנים" אהײם געבעטען, עס װערט שפעט. די חברה האבען זיך אבגעטראגען. דער „משוגענער ליטװאק" האט זיך אײַנגעבעטען, עס גלוסט זיך איהם נישט אהײם צו געהן. אין שטוב איז בײַ איהם פוסט און פאסט, און ער האט מורא פאר די פיער לײדיגע װענד. דער „פעטער" האט אבער נישט געװאלט הערען. די „חברה" האבען די „שטוב" פערלאזט. די מײדלעך האבען זיך אויף די קאנאפעס אויסגעצויגען, װארטענדיג אונגעדולדיג אויף גאלדה'לען, דעם „בעל-הבית" טאכטער, װעלבע װעט קומען און פאר לעזען די מעשה כּיט די „שענע מארי".

דער בעל-הבית, װאס איז אמאל געװען אײנער פון די „חתנים", האט חתונה געהאט מיט אזא „אײנע" און אלײן פאר זיך אויפגעעפענט א „הויז". און לעבען האבען זײ זיך זעהר „ארענטליך" אויפגעפיהרט. ער איז געװארען א ארענטליכער מענש, אפילו א ספר געלאזט שרײַבען אין זײַן חברה ארײַן, װאו ער דאװענט, און פון איהר האט מען תמיד א נדבה געזעהען. זײ האבען געהאט א טאכטער גאלדה. די טאכטער האט זיך אויפגעכאװעט אין „הויז". דער פאטער מיט די מוטער האבען זי אבגעהיט װי די אויגען אין קאפּ, אז זי זאל א „מײדעל" בלײַבען. אבער עס איז נישט געװען צו װאס. דאס בעשטענדיגע שמוטץ, אין װעלכען זי האט זיך געפונען, האט אויף איהר דעם מינדסטען אײַנדרוק ניט געמאכט, זי איז געװארען צוגעװאהנט צו דעם לעבען פון קינדהײט אן, און בײַ איהר האט עס אויסגעזעהען, אז עס איז קײן עוולה נישט, אז עס איז אזא מין ארט פערדינענסט... װער עס דארף עס, מעג עס. זי האט צו עסען בײַ טאטע-מאמע.. און „דאס לעבען" האט נישט בעלײדיגט איהר מײדעל... ערשט אז דער פאטער האט זיך איבערגע-צויגען אין זײַן פריװאט װאהנונג און פארװעהרט די טאכטער צו װײַזען זיך אין „הויז" — האט עס זי געצויגען דארט אהין אין „הויז" ארײַן, צו פאר בענגקשאפט צו אײניגע מײדלעך, אדער מיט דעם פאר-װעהרען איהר אין „הויז" ארײַנצוקומען, האט מען זי נײַגעריג גע-מאכט. זי פלעגט זיך טהײל-מאל, װען דער פאטער װערט גוט אנטשלאפען, ארויסגנב'ענען זיך פון דער װאהנונג, װאס זײ האבען געהאט אויפ'ן ערשטען שטאק און אראב אונטען אין „הויז" ארײַן, צו די מײדלעך.. די „מײדלעך" האבען זי זעהר ליעב גע-

האָט, זיי האָבען מיט איהר געשמועסט וועגען חתנים, וואָס מען רעדט איהר. וועגען תנאים-שרייבען, און וועגען חתונה האָבען... און זיי פלעגען מיט גרויס פערגעניגען און נייגעריגקייט קוקען אויף די רויטע, בלוט-פלעקען, וואָס די מינרעסטע בעוועגונג פון א „פערנומען" שטיבעל רופט אַרויס אויף איהר פיעל מיידעלשע געזיכט, זייט זיי האָבען זיך פון דאַנען אַרויסגעצויגען...

נאָר אונגעדולדיג געוואַרט האָט אויף איהר יעדע נאַכט „מאַנקע".

די אַלע מיידלעך, וואָס זענען דאָ געוועזען — האָבען זיך געטרייסט מיט דעם, וואָס היינט זיינען אפילו די בעל-הבתישע טעכטער נישט בעסער, דער חילוק איז נור, וואָס זיי זינדיגען פאַר פרנסה, און די בעל-הבתישע טעכטער פאַר וואָהלטאָג, און קוים וועלען זיי נור קריגען מענער וועלען זיי צוריק אָרענטליך ווערען, אַזוי ווי זייער „בעל-הבית'טע". זיי וועלען פיהרען אָרענטליכע הייזער, און האָבען אַזעלכע טעכטער, וואָס וועלען זיך רייטלען ביי די קלענסטע געלעגענהייט ווי גאָלדה'לע. נור דאָך פלעגען זיי איהר נישט פערגינען די רויטע באַקען, און ווינשען זיך איז האַרץ אַז עס זאָל זיך געפינען אַ „גוטער ברודער", וואָס ער זאָל ביי איהר די רויטע באַקען צונעהמען... אַנדערש איז מאַנקע. מאַנקע האָט טאַקע נור ליעב געהאַט גאָלדה'ן איבער איהר פרישקייט און מיידעלקייט, צו האַלזען און איינצונאָרען זיך אין איהרע פול-רויטליכע בריסטען...

מאַנקע האָפט נישט חתונה צו האָבען. זי איז „אַזאַ איינע" ווייל זי איז... ווען זי האָט געוואָלט, דעם האָט זי זיך איבערגעגעבען דאָס ערשטע מאָל... ער האָט איהר גאָר נישט פערשפראָכען... די מאַמע איהרע איז אויך נישט בעסער געוועזען. די מוטער האָט זי געהאַט, ווען זי איז מיט איהר אין שפיטאָל געלעגען... די מאַמעס ירושה ליעגט איהר אויפ'ן פנים אויסגעגאָסען... אַ שוואַכע מיט דינע ביינער, נור געשיקט און אַ בעהאַלטענע צוציהענדע תאוה ליעגט איהר אויסגעגאָסען אין אַלע איהרע אברים... אַ נעמזר'טער לאָק איבערן שטערן פערוואָרפען, מיט אַ פאָר הויכע קאָליערטע שטרימף, אַ קורצע האַלקע מיט אַ גערייטעלטע בלוזקע, וועלכע איז געשניטען אויפ'ן זעלנערישען אַרט מיט אַ טראַלט... ווינקט זי מיט'ן לאָק, בייסט זיך דיר די תאוה אין די ביינער איין.

דעֶר גאַנצעֶר קעֶרפּעֶר גיט איהר אַ ציטעֶר מיט'ן וואונק ... און די פּיהלסט אַ געֶבּרויך אײַ-צונאָרעֶן זיך אין די בּלאַטעֶ. ווייל זי איז שמוטציג ... בּײַ איהר אין שטיבּעֶל האָט זי שטעהן צוויי בּעֶטעֶן. אויף איין בּעֶטעֶל קאָסט אַ רובּל; דאָס איז איהר געֶשעֶפט, פאַר דעֶם מוז זי בּאַצאָהלעֶן דעֶם „בּעל-הבּית" דריי רובּל אַ טאָג. אויפ'ן צווייטעֶן בּעֶט שלאָפט זי אַליין. הונדערט רובּל גיבּ איהר, אַז זי זאָל מיט אַ „יאָלד" געֶהן אויף איהר בּעֶט.. דאָס איז איהר היים.. זי איז נאָך געֶנוג יונג, אַז זי זאָל קלעֶרעֶן אויף שפּעֶטעֶר. פון 12 יאָהר אָן איז זי שוין דאָ, — עֶס איז גאַנץ גוט, האָט איהרעֶ שעֶהנעֶ קליידעֶר, איהר קאָרבּ וועֶש, געֶהט זיך יעֶדעֶן פאַרנאַכט אין קאַוועֶהויז אַריין. די גראָבּעֶ איטעֶ, דעֶם קצבּ'ס טאָכטעֶר פון טעֶמפּאָווקעֶ, וויינט בּײַ נאַכט אין שלאָף, און כאַפּט זיך אויף ווי אַ משוגעֶנעֶ טהייל-מאָל. זי זעֶהט די געֶשטאָרבּעֶנעֶ מוטעֶר אין חלום. אַ בּייזעֶ נאַכט אויף איהר קאָפּ! — וואָלט זי, מאַנקעֶ, געֶזעֶהעֶן איהר מוטעֶר, וואָלט זי געֶוויינט? — אדרבּה, זי וואָלט געֶרן געֶוואָלט זעֶהעֶן, ווי אַ מאַמעֶ זעֶהט אוים ...

אין פעֶנסטעֶריל האָט זיך גאָלדה'עֶס געֶזיכט געֶוויזעֶן. זי האָט דאָס פעֶנסטעֶר אויפגעֶעֶפעֶנט, און איהר פאַליעֶ נאַסעֶ האָר דורכ'ן פעֶנסטעֶר אַריינגעֶשיקט. ווי אַ לייכטעֶר ווינד וואָלט דורך דעֶר שטובּ דורכגעֶוועֶט. די מיידלעֶך האָבּעֶן זיך אויפגעֶכאַפּט ...

אַ לייכטעֶ האַנד האָט אין דעֶר טהיר שטיל געֶקלאַפּט.

מאַנקעֶ איז מיט לייכטעֶ טריט צו צו דעֶר טהיר, און מיט אַ קלאַפּעֶנדיג האַרץ, ווי זי וואָלט אַ חתן עֶרוואַרט, האָט זי די טהיר אויפגעֶשלאָסעֶן. עֶס האָט זיך אַריינגעֶשלייכט גאָלדה'לעֶ זי איז געֶוועֶן אויסגעֶטהון בּיז צום העֶמד, און מיט אַ טוך אַרומגעֶהילט. דעֶר פרישעֶר פריהלינג געֶשמאַק, וואָס דעֶר רעֶגעֶן האָט עֶרשט אין דעֶר לופט פעֶרשפּרייט, האָט זיך צווישעֶן איהרעֶ האָאר אויפגעֶהאַלטעֶן ... מאַניעֶ האָט זי ליידעֶנשאַפטליך אַרומגעֶנומעֶן און איהרעֶ פרישעֶ ליפּעֶן געֶקושט. זי האָט זי צו דעֶר קאַנאַפּעֶ צוגעֶפיהרט, אַנידעֶרגעֶזעֶצט זיך נעֶבּעֶן איהר, טיעף איהר אין די אויגעֶן געֶקוקט און זי האָט גאָלדה'לעֶן איהרעֶ נאַסעֶ האָר געֶוויזעֶן, דעֶרציילט איהר ווי זיי זעֶנעֶן אויפ'ן רעֶגעֶן אַרומגעֶלאָפעֶן, דעֶרנאָך האָט זי זיך צו איהר צוגעֶטוליעֶט, איהר די בּריסטעֶן עֶנטפּלעֶקט — און געֶקושט זיי ... און צו די איהריגעֶ צוגעֶטוליעֶט ... איהרעֶ פולעֶ, קיהלעֶ

הענד געהאלזט, און דאָס פּנים און איהר פולען האלז איינגעגנאָרעט.

מאניע האָט זי געוואלט אריינגעהמען צו זיך אין שטיבעל אריין, אז זי זאָל מיט איהר דורכשלאָפען די נאַכט. האָבען די איבעריגע מיידלעך נישט געלאָזט. זיי האָבען זיך ארום איהר ארום־געזעצט, איינער האָט איהר די האָר צולאָזט, די צווייטע האָט איהר אין נאַקעטען נאַקען געקושט, און געבעטען זי, אז זי זאָל פאָרלעזען די מעשה מיט די „שענע" מארי. דאָרט, וואו דער „שווארצער יונגער־מאַנטשיק" האָט זי אריינגעכאַפּט צו זיך אין קערקער.

נאָלדה'לע האָט געקענט לעזען, און האָט געלעזען מעשה־ביכלעך. נור יעדעס מאָל, ווען זי איז געקומען צו זיי — האָט זי זיי געמוזט פאָרלעזען די מעשה פון דער „שענער מארי", — און יעדעס מאָל פלעגען זיי זיך אנידערזעצען ארום רוהיג און אוים־הארכען מיט די אונגעדולדיגקייט, נישט דוקא ווי זיי וואלטען עס דאָס ערשטע מאָל געהערט, נור ווי די פּערזאָן פון די ערצעה־לונג קעהרט זיך מיט זיי אָן גאָר אַ נאָהענטע. נאָלדה'לען האָט די מעשה שוין נישט אינטערעסירט. שוין דריי יאָהר ווי זי לעזט אַלץ פאַר זיי פאַר די מעשה. נור דאָס „הויז" האָט פון קיין אנדערע מעשה נישט געוואלט הערען. איינע האָט שוין געבראַכט צו־שלע־פּען דאָס „מעשה ביכעל" די „געהיימע מערדער". געבראַכט איהר די לאָמפּ, און אלע האָבען זיך ארום איהר געזעצט. איינע האָט די צווייטע אָוועקגעשטופּט, אז זי זאָל נעהענטער זיין צו נאָלדה'לען, און זענען שטיל געוואָרען אויסהאָרכענדיג.

נאָלדה'לע האָט אָנגעהויבען צו לעזען פון דעם אָרט וואו עס ווערט דערצעהלט, ווי דער שווארצער מערדער" וואָס האָט צום טויט פערליעבט זיך אין די „שענע מארי", „וועלכע האָט געהאַט אויגען ווי די שטערען, און אַ געזיכט ווי דער מאָנד" — האָט ער זי ארויסגע׳גנב׳עט אַ נאַכט פאַר דער חתונה מיט איהר „היים־געליעבטען" ראָבערטען, און ער האָט זי אריינגעשליידערט צו זיך אין קערקער, און ער איז געשטאַנען און ער האָט פאַר איהר אויסגע־גאָסען זיינע הייסע ליעבע, און ער האָט זי צוגערעדט, אז זי זאָל פערגעסען אָן איהר ראָבערט. וועלכער איז יעצט ביי איהם גע־פאַנגען, און אז מיט איין וואָרט „יאָ", קען זי איהם גליקליך מא־כען און זיך גליקליך מאַכען און ווערען די קעניגין פון די „געהיים

מערדער". די „שענע מארי" וויל אבער ניט ברעכען דאס ווארט, וואס זי האט פערשפראכען איהר ראבערט'ן צו זיין זיינע, ביז צו דעם לעצטען שאפעל ערד. זעהט דער „שווארצער מערדער" אז מיט גוטען וועט ער ניט קענען אויספיהרען, טהוט ער א פייף און עס לויפען אריין פופציג זיינע באנדיטען „מיט שווארצע אויגען און די שטערען" און „מיט געשארפטע שפיזען אין די הענד".

„— גיב זיך אונטער! גיט ער א רוף אויס.

— א מכה דיר! א מכה דיר. — ברומען די מיידלעך העכסט אויפגערעגט אין דער שטיל...

עס עפענען זיך די טהירלעך פון די „פערנומענע" שטיבלעך, און מיידלעך, אויסגעטהון ביז צום העמד גנב'ענען זיך ארויס פון די איינגעשלאפענע געסט, קומען אויך אהער צו גאלדה'לע, און הערען זיך איין אין דער שטיל, צו דעם וואס גאלדה'לע לעזט ווייטער.

„... האט ער זי געהייסען אויסטהון נאקעט אזוי ווי גאט האט זי בעשאפען, און געגעבען א בעפעהל, אז מען זאל אריינבערענגען דעם געבונדענעם ראבערט'ן, ער זאל זיך צוקוקען מיט זיינע אייגענע אויגען ווי איהר שענער קערפער וועט ווערען בעזיטצען פון „דעם שווארצען מערדער" — און דערנאך ווערען צושניטען אויף שטיקלעך. — דער „אונגליקליכער" ראבערט האט געבעטען זיין ברויט, אז זי זאל נישט לאזען אונטערקומען איהרע יונגע יאהר פון דעם מערדער'ס האנד. האט די „שענע מאריע" איהם אזוי אבגעענטפערט:

— „אזוי לאנג ווי עס טהוען אונזערע שטערן אין הימעל לייכטען, אזוי לאנג וועל איך אונזער הייסע ליעבע ווי מיינע אויגען אין קאפ אבהיטען.

— אך שענע מאריע! האבען די מיידלעך געברומט.

— „האט דער „שווארצער רויבער" געהייסען, פיער בעדיענטע זאלען איהר דאס העמד אויסציהען און די שפיזען גרייט מאכען. נור אזוי ווי עס איז געווארען ענטפלעקט איהר יונגעס לייב, איז דער „שווארצער מערדער" פערבלענד געווארען פון זיין הערדליכקייט און שענקייט:

— „שטעהט! האט ער געגעבען א רוף אויס צו די מערדער מיט די שפיזען.

— „לאזט מיך מיט איהר אליין — דאט ער געגעבען א בע-

פֿעהל. אין איין מינוט האָבען אלע דאָס קערקער פערלאָזט, און עס איז נור איבערגעבליעבען „די שענע מאריע" מיט'ן שווארצען מערדער אליין.

„האָט ער זיך געגעבען אַ וואָרף צו איהרע פיס און האָט אזוי געזאָגט:

„שענע מאריע! דיין שענעס לייב האָט אָנגעצונדען דעם פלאַם פון דער ליעבע אין מיין הארץ, און נישט מיט דיין אונשולדיגעם יונג בלוט, וואָס עס וועט ווערען פערגאָסען דורך מיין האנד, וועל איך קענען פערלעשען דאָס העלעשע פייער פון די ליעבע, וואָס פלאַקערט אין מיין הארץ — נור דיין מונד און דיינע זאַנפטע קושען, זיי וועלען קענען פערלעשען. זעה! איך בין דער קעניג פון די „שווארצע מערדער" — מיין האנד טהוט אייזען ברעכען, נור די ליעבע פון אַ פרוי איז שטארקער פון אייזען. מיין האנד טהוט מענשענס בלוט פערגיסען און מענשענס רייכטהום רויבען — נור די ליעבע פון די פרוי קען זי ניט רויבען... שענע מאריע! ווי אַ אונמעכטיג קינד ליעג איך, קעניג פון די „שווארצע מערדער", צו דיינע פיס, און בעט ביי דיר מיטלייד! ווי אַ הונד וועל איך ליעגען ביי דיינע פיס. — אויף די הענד וועל איך דיך ארומטראָגען! — ! —"

— שווארצער הונד! אַ מכה דיר! האָבען די מיידלעך געברומט.

„האָט די שענע מאריע איהם אזוי אָבגעענטפערט:

„קעניג פון די שווארצע רויבער! אין דיין האנד בין איך, טהו מיט מיר וואָס דו ווילסט, אָבער פערלאַנג ניט פון מיר מיין עהרליכקייט. איך האָב פערשפּראָכען מיין וואָרט מיין הײם-געליעבטען ראָבערט'ען, און זיינע מוז איך איבערבלייבען ביז צום טויט...

— אָט אזוי — האָבען די מיידלעך געברומט.

— „האָט זיך דער שווארצער מערדער געגעבען אַ וואָרף ארויף אויף איהר שענעם קערפּער. די שענע מאריע האָט געשריען רעטונג, אָבער אומזאָנסט איז געווען איהר רופען אין ווילדען וואלד. האָט זי געביסען מיט די ציין די שטריק וואָס האָבען פערבונדען איהרע הענד, אָבער אומזיסט! די שטריק זענען געווען צו שטארק פאר איהרע עדעלע ציין.

אין דער שטוב איז געוואָרען זעהר שטיל. די מיידלעך

האָבעֶן דעֶם אָטהעֶם אויפגעֶהאַלטעֶן — איינהאָרכעֶנדיג זיך וואָס וועט דאָ זיין;

— „זי האָט געֶביסעֶן דעם מעֶרדעֶרס פינגעֶר, איינגעֶביסעֶן זיך אין זיין האַרץ...

— אָט אַזוי. לאָז דיך ניט! לאָז דיך ניט! האָבעֶן די מיידלעֶך שוין הויך געֶשריעֶן.

„נור באַלד דאָך איז דער שוואַכעֶר ווייבליכעֶר קעֶרפּעֶר געֶלעֶגעֶן ווי אַ געֶבונדעֶנעֶר קרבן אונטעֶר דעם מעֶרדעֶר'ס האַנד.

— מאַמעֶ, קרוין, מאַמעֶ לעֶבעֶן, — האָבעֶן די מיידלעֶך געֶוויינט הויך.

„פּלוצלונג האָט זיך די טיהר געֶעֶפנעֶט אַ פּראַל אויף, און זשאַנדאַרעֶן מיט בלויזעֶ שווערדעֶן אין די העֶנד זעֶנעֶן אַריין, געֶגעֶבעֶן אַ חאַפּ דעֶם באַנדיט.

— — — — — — — — — — — — אַ — ט —

* *
*

אין שטוב איז שטיל געֶוואָרעֶן. גאָלדה'לעֶ האָט אויפגעֶהעֶרט צו לעֶזעֶן. און האָט די גאַנצעֶ צייט געֶקוקט צו דעם פעֶרמאַכטעֶן שטיבעֶל: וואָס דאָרטעֶן טהוט זיך... די מיידלעֶך האָבעֶן געֶשמיעסט פון די מעשה. מאַניעֶ האָט מיט שטייפעֶ טריט שפּאַציערט איבעֶר דער שטוב אַהין און צוריק, וויזעֶנדיג איהרעֶ קאָליערטעֶ זאָקעֶן פון דער קורצעֶר האַלקעֶ, און האָט געֶוואונקעֶן מיט'ן לאָק פאַר זיך, און האָט געֶרעֶדט צו זיך, יאָלד! יאָלד! יאָלד!

דעֶם בעל הבית'ס טאָכטעֶר האָט זיך אונטעֶרגעֶגנב'עֶט הינטעֶרן וועֶנטיל פון אַ פעֶרמאַכטעֶן חדר'ל און נייגעֶריג דורך אַ שפּאַלט אַריינגעֶקוקט.

רויטעֶ בלוט פלעֶקעֶן האָבעֶן אויף איהרעֶ באַקעֶן געֶבליהט. די ברוסט איהרעֶ האָט זיך הויך בעֶוואויגעֶן, און זי האָט הויך און וואַרם אָבגעֶאָטהעֶמט, אַז דאָס בלוט אין איהרעֶ העֶנד האָט געֶציטעֶרט און געֶוועֶקט זיך.

מאַניעֶ האָט עֶס בעֶמעֶרקט. זי איז פלינק צו צי איהר,

אײַנגעבּיסען איהרע דינע טרוקענע ליפּען אין דעם מײדעל'ס באַקען,
און האָט דאָס מײדעלשע בּלוט מיט'ן פולען מויל אויסגעזופּט...

. . . .

אין פענסטער האָט זיך שוין אָנגעהויבען צו גרויען די וואַנד
פון דער געגענאיבּערדיגער מויער...

אַ בְּרוֹגֶז.

מִיט אַ פֶערבִּיטֶערט האַרץ בִּין אִיךְ פוּן דֶער הַיים אַוועֶקְ־גֶעלאָפֶען און גֶעלאָזט זִיךְ גֶעהן נאָךְ לִיעֶנטשִׁיץ צוּ מַיין מוּהמֶען נַחַת־פֶערלֶען.

גֶעווֶעזֶען אִיז עֶס אֵיינֶער פוּן יֶענֶע טֶעג. וואָס נאָךְ דֶעם וועֶטֶער אִיז שווער צוּ ווִיסֶען, אוֹיבּ עֶס אִיז אַ ווִינטֶער אָדֶער אַ זוּמֶער־טאָג: דֶער הִימֶעל אִיז גרוֹי בֶּעוואָלקֶענט, דִי עֶרד פַייכט און דֶער שטח אִיז מִיט אַ שווערֶער לוּפט אָנגֶעפִילט.

דֶער וועֶג, וואָס אִיךְ גֶעה אוֹיף אִיהם, צִיהט זִיךְ שטוּם־טוֹיט ווַייט אַוועֶק, און אִין דֶעם ראָוו וואָס אִיז צווִישֶען דֶעם וועֶג און דִי ווַייטֶע בֶּעוואָלקֶענטֶע פֶעלדֶער, פאַשֶען זִיךְ קִיה און פֶערד. נֶעבֶּען זֵיי זִיצֶען קלֵיינֶע שגצִים׳לֶעךְ, אַיינגֶעקאָרטשֶעט אִין בּרֵייטֶע פאָטֶע־רִישֶע ווֶעסטֶען, און קוּקֶען אוֹיף מִיר נאָרֶעדִיג אַרוֹיס פוּן אוּנטֶער דִי טִיעפֶע הִיטלֶען, וועֶלכֶע זֶענֶען אַרִיבֶּערגֶעצוֹיגֶען אִיבֶּער זֵייעֶרֶע אוֹיעֶרֶען. עֶס גלוּסט זִיךְ זֵיי נִישט, זֶעהט זִיךְ אוֹיס, אִין אַזאַ וועֶ־טֶער מִיט מִיר צוּ טשֶעפֶען, און זֵיי לאָזֶען מִיךְ רוּהִיג ווַייטֶער גֶעהֶן. בּאַלד אִיז אַ קאַרעֶטֶע דוּרכגֶעפאָהרֶען, און אִיךְ האָבּ גֶעוואָרפֶען אַ בּלִיק אִין דִי קאַרעֶטֶע אַרַיין. אִינווֶענִיג לִיגט עֶפּעֶס אַ הֶערר אוֹיסגֶעצוֹיגֶען אוֹיפ׳ן גֶעזֶעס, און קוּקט שטוּם אִין אַ צַייטוּנג אַרַיין, וואָס אִיז אִיבֶּער זַיינֶע קנִיה אוֹיסגֶעשפרֵייט. בּאַלד אִיז דִי קאַרעֶטֶע מִיט דֶעם הֶערְרן אוֹיף דֶעם וועֶג ווַייטֶער אַוועֶק גֶעפאָהרֶען.

אִיךְ גֶעדֶענק, אַז דֶענסמאָל, גֶעהֶענדִיג אוֹיפ׳ן וועֶג, האָבּ אִיךְ עֶפּעֶס פוּן אַ זאַךְ גֶעקלֶערט, וואָס האָט מִיךְ שטאַרק דֶער־שראָקֶען און פֶערשֶעמט; אִיךְ האָבּ בַּיי מִיר גֶעקלֶערט, אַז ווֶען אִיךְ ווָאלט חלִילה אַ יתום גֶעווֶען, מַיין מאַמֶע וואָלט, חלִילה. אוֹיפ׳ן „גוּטֶען אָרט״ גֶעלֶעגֶען, וואָלט אִיךְ זִי אַזוֹי לִיעבּ גֶעהאַט, אַזוֹי לִיעבּ! בּאַלד אָבֶער, האָבּ אִיךְ מִיךְ דֶערמאַנט, אִין וואָס

פֿאַר אַ זאַך איך קלער, און איך האָב מיך אַ זיך זעלבסט פֿערשעהמט: „שטיק־גולם, נאַר. — האָב איך צו מיר געטענה'ט, — ווער וויל דאָס האָבען, אַז אַ מאַמע זאָל שטאַרבען? ווער?”

באַלד האָב איך מיך אַליין געטרייסט, אַז איך מיין חלילה נישט דאָס. וואָס הייסט אַ מאַמע זאָל שטאַרבען! איך מיין עפּעס גאָר אַנדערש; אַז עס שטאַרבט חלילה ביי ווען אַ מאַמע, איז דאָך אַזוי נישט גוט, גאָט איינער!

און געדאַכט האָט זיך מיר דענסמאָל, אַזוי ווי מיין אייגענע מאַמע וואָלט אויף מיר רחמנות געקריגען, און מיט גרויס ערבאַרימקייט נעהמט זי מיין קאָפּ אַרום און גלעט מיך אַזוי ווייך מיט איהר האַנד אויף מיין באַק, און זאָגט צו מיר, מיט אַ גוט ערבאַרעמדיג געלעכטער'ל:

— נאַרעלע, ווער וויל דאָס האָבען, אַז זיין מאַמע זאָל שטאַרבען? ווער?...

די גרויסע וואָלקען זענען טינקלער און געדיכטער געוואָרען, און האָבען זיך האַרטער צו דער ערד אַראָבגערוקט. דער זאַמד אויפ'ן וועג איז פייכטער און אָנקלעבענדיגער. און דאָרטען ווייט בעהאַלטען זיך די פֿעלדער אין אַ געדיכטען טוי־נעפּעל. אַ גויה איינגעוויקעלט אין אַ גראָב טוך איז דורכגעלאָפֿען, זי האָט זיך געאיילט, ווייזט אויס, וואָס גיכער אַהיים צו קומען. באַלד איז אַ פֿוהר פֿון ווייט אָנגעקומען צו פֿאָהרען. די צוהיטצטע, מאַטע פֿערד זענען מיט אַראָבגעלאָזטע קעפּ, פּאַמעליך, מיט קליינע טריט צו דער שטאָדט צוגעגאַנגען; דער פויער, וואָס איז אויף דער פֿוהר געזעסען, איז געוועזען איינגעהילט אין אַ פייכטען זאַק, און ער האָט מאַט געקוקט אויף די אָבגעאַרבעטעטע פֿערד. דער הוט איז ביי איהם, ביז אין האַלבען קאָפּ געוועזען אַרויפֿגערוקט, די פייכטע האָר האָבען זיך איהם געקלעבט אין אָקסענדיגען, בעשמוצטען שטערן; אין זיינע קליינע שוואַרצע אויגען האָט עס געבלישטשעט: געלויבט צו גאָט, מיר זענען שוין אין דער היים! אַנטקעגען פֿון דער שטאָדט צו איז אַ צווייטע פֿוהר אָנגעקומען צו פֿאָהרען. די פֿערד האָבען נאָך זיכער געשטעלט זייערע האַרטע טריט אין דער פייכטער ערד, און מיט אויסגעשטרעקטע העלזער האָבען זיי זיך ערגעץ וואו אין דער וועלט אַריין געאיילט...

דער פויער, וואָס איז אויפ'ן וואָגען געזעסען, איז נאָך אין אַ טרוקענעם זאַק געווען איינגעהילט. דעם הוט גוט, ביז אין די האַלבע אויערען אַראָבגערוקט, און ער האָט רוהיג פאַר זיך געקוקט אין זיינע אויסגעלאָשענע אויגען איז עפּעס אומעטיגעס געווען: דער וועג הויבט זיך ערשט אָן...

באַלד האָט זיך געוויזען אַ געלער קלאָץ מיט רויטע אָבגעפאַרבטע פאַסען. ליגענדיג האַלב אויסגעבויגען פון איין זייט וועג צו דער צווייטער זייט אַריבער, — אַ גרענעץ צווישען דעם וועג און דער שטאָדט. פון איין זייט איז דער קלאָץ געווען העכער, און עס האָט זיך פון דער הויך אַ קייט אַראָבגעצויגען, ביי אַ בודקעלע. איינגעוויקעלט אין אַ פוטער, זיצט מיין מוהמע נחה-פעריל. זי האָט אָבגעדונגען דעם שטאָדט „שלאַבען“, און זי לאָזט נישט קיין פוהר פון דער שטאָדט אַרויס און נישט קיינע אין דער שטאָדט אַריין, וואו מען בעצאָהלט איהר נישט דערפאַר. עס דאַכט זיך, אַז זי איז די שומר'טע פון דער שטאָדט, ווען זי וויל נימט זי אַ ציה ביי דער קייט, לאָזט דעם קלאָץ פון דער הויך אַראָב, און שניידט אָב ליענטשיץ פון דער גאַנצער וועלט.

איך בין צו איהר צוגעגאַנגען, נאָר איבער די בלאָטע אָבער, ווייל איך בין פאַמעליך מיט מורא געגאַנגען. האָט זיך מיינע טריט נישט געהערט, און זי איז געזעסען איינגעוויקעלט אין איהר פוטער, און האַלט דעם קאָפּ אַראָבגעבויגען און דרימעלט.

— גוט נאָווענד! — האָב איך שוואַך אַרויסגערעדט.

זי זיצט און הערט נישט.

— גוט נ' אָווענד! — האָב איך נאָך אַ מאָל, שוין אַ ביסעל העכער, מיט האַרץ-קלאַפּען געזאָגט.

מיין מוהמע זיצט. עס האָט זיך מיר געדאַכט, אַז מיט צופליים מאַכט זי זיך אַזוי, זי וויל מיך נישט זעהען.

איך בין געשטאַנען און געוואַרט.

דאָך האָט זי זיך אומגעדרעהט, און דערזעהענדיג מיך, האָט זי מיט דעם רוקען אַ שוידער געטהון און געזאָגט: „שמואל“, באַלד האָט זי ווייטער דעם קאָפּ אַראָבגעבויגען, און איז ווידער שטיל געבליבען. געדאַכט האָט זיך מיר דענסמאָל, אַזוי ווי איך וואָלט ביי אַ קלאַמקע פון אַ טהיר אָנגעהמען, פּרובירענדיג זיך צו עפענען. די טהיר איז פערשלאָסען.

באַלד, ניט אויפהויבענדיג דעם קאָפּ, האָט זי מיך געפרעגט:

— מיט וועם ביסט דו געקומען?

געדאַכט האָט זיך, אַזוי ווי אַ פערשלאָפּען קול וואָלט פון אונטער דער באַנק אַ פויערגערעדט.

— מיט אַ פויער, ער האָט זיך דאָרט אין דאָרף אָבגעשטעלט, — ווייז איך איהר מיט'ן פינגער.

און זי איז שטיל געוואָרען און האָט ווידער דעם קאָפּ אַראָבגעהאַלטען, צו דרימלען, אויב וואָס?

דערנאָך האָט זי פּאַמעליך דעם קאָפּ אויפגעהויבען, געוואָרפען אויף מיר אַ חשדי'גען בליק און האָט ביטער אָבגעזיפצט.

מיין מוהמעס קרעכץ האָט מיך בערוהיגט. געוועזען איז עס עפּעס ווי אַ אונטערשריפט אונטער זעהר אַ שווערען קאָנטראַקט.

שטיל בין איך נאָך איהר אין דער שטוב אַריינגעגאַנגען.

— זעץ דיך. שרה דאָבריש וועט באַלד קומען, וועט זי פייער מאַכען. —

באַלד האָט זי די שטוב פערלאָזט.

אין שטוב האָט שוין אָנגעהויבען טונקעל צו ווערען. די צוויי איבערגעבליבענע שויבען, וואָס דאָס פאָרהענגעל האָט זיי נישט פערשטעלט, זענען פערלאָפען געוועזען, און טריבע טרעהרען זענען איבער זיי גערונען. פאַר די צוויי אויפגעבעטע בעטען איז מיין פעטער'ס, עליו־השלום, בילד געהאָנגען, און דעם טויטענס אויסגעבלייכטע געזיכט האָט שטרענג אויף מיר געקוקט און גוט אַכטונג געגעבען אויף אַלץ, וואָס איך טהו. אויף דער צווייטער זייט וואַנד איז ביי דער שאַנק אַ קאָמאָד געשטאַנען, בעדעקט מיט אַ געשטריקטען טישטוך. אויף איהם זענען געוועזען אויסגעשטעלט פערשידענע קאָלירטע טעלער, צוזאַמען־געגלייסטע גלעזערנע קלאָשען, צווישען זיי איז אויך געשטאַנען אַ גלעזערנע צוקער־פושקע. איך האָב עס אויפגעדעקט. אינוועניג איז נאָך געלעגען וואַטע, אַוודאי נאָך פון מיין פעטער'ס אתרוג, עליו־השלום.

איך האָב מיך אַנידערגעזעצט ביים טישעל, גענומען אַ ספר'ל אין האַנד אַריין און האָב דערינען אַריינגעקוקט.

אין האַרץ האָב איך מורא געהאַט, אַז עס זאָל מיר חלילה

נישט איינפאלען, צוצוגעהן און די צוקער-פושקע צו צוברעכען, אדער גלאט אזוי נעהמען א טעלעריל פון קאמאד, און עס אויף דער ערד אראבווארפען, נאר איך האב מיר די בייזע מחשבות פון קאפ פעריאגט און אין ספר'ל זיך פערטראכט.

באלד האט זיך די טהיר אויפגעעפענט, און א מיידעל איינגעוויקעלט אין א טוך איז אריינגעקומען.

זי האט דאס טוך פון איהר קאפ אראבגערוקט, און עס האט בין זיך בעוויזען איהרע צוזאמענגעפרעסטע האר אויף איהרע שלייפען.

זי איז געבליבען שטעהן אין מיטען שטוב און האט געקוקט אויף מיר מיט איהרע צוויי גרויסע אויגען. מען האט דערקענט אין איהר, אז זי ווייסט נישט וואס צו זאגען, און וואס צו טהון.

באלד האט זי דאס לעמפעל אנגעצונדען און זי האט עס אויף דעם טישעל פאר מיר אנידערגעשטעלט.

איך האב מיך טיעף אין ספר'ל פערטראכט.

— דו ביסט, דער מוהמע מלכה'לעס זוהן? — האט זי מיך פלוצלינג געפרעגט, אראבבויגענדיג דעם קאפ, צוהאקענדיג האלץ אויף דר'ערד.

— יא — ענטפער איך איהר. און דו ביסט דער מוהמע נחה פעריל'ס טאכטער?

— יא — זאגט זי.

און איך האב ווייטער אין ספר'ל אריינגעקוקט.

— לאנג וועסט דו פערבלייבען? — האט זי מיך ווייטער געפרעגט.

— איך קלעהר דא, אין בית-המדרש צו לערנען. — זאג איך איהר מיט זעהר א ערנסטען טאן.

— טאקי? — פרעגט זי.

— יא, — פרעה איך מיך אויף מיין איינפאל, — די צייט איז ביי אונז שלעכט, דער טאטע פערדיענט נישט, ער קאן מלמדות-געלט נישט צאהלען, בין איך געפאהרען אין דער פרעמד לערנען.

— צייט דער טאטע עליו-השלום איז געשטארבען, — זאגט זי מיט א טרויעריגען ניגון, און נעמט אן מיט די פינגער דעם שווארצען סאמעט בענדיל, וואס זי טראגט אויפ'ן האלז. איז ביי

אונז אויך די צייט שלעכט. דער „שלאבען" איז טייערער געווארען, מען איז וואך גאנצע נעכט און מען פערדיענט גאר ניט.

באלד זאגט זי ווייטער:

— די וועסט דו קענען לערנען, שלאפען וועסט דו ביי אונז, שבת און יום־טובים וועסט דו אודאי אויך עסען ביי אונז, און מארגען וועלען מיר ביידע אריבערגעהן צו דער מוהמע רבקה'לע — א געשעפט „טעג", וועסט האבען וואו צו עסען.

איך קוק אויף איהר און שוויינ.

— וועש וועט דיר אויך ניט קאסטען, — זאגט זי ווייטער, — אין איינעם מיט די אונזערע וועט מען דיינע אויך אויסוואשען. ניט געזארגט, וועסט דיר א עצה געבען.

איך האב מיך אין שטיבעל ארומגעקוקט, און אלץ האט מיר שוין אזוי פריינדליך, אזוי היימיש אויסגעוויזען.

— דא, זעהסט, — זאגט זי צו מיר, ווייזענדיג מיט'ן פינגער אויף דעם שטיקעל ליידיגען ארט, וואס איז צווישען דעם שענקעל און דעם קאמאד, — וועט מען קענען א בעטעל אנידערשטעלען. בעטגעוואנד איז אהן עין־הרע דא ביי אונז גענוג.

איך האב געווארפען א בליק אויף דעם ליידיגען שטיקעל ווינקעל, און א ווארימקייט איז דורך מיין הארץ דורכגעלאפען. דא וועט מיין „מקום מנוחה" זיין.

— גוט? — און איהרע צוויי גרויסע אויגען האבען ליעבליך געשמייכעלט צו מיר.

איך האב געשוויגען און געקוקט אויף איהר.

און קוקענדיג דערנאך אויפ'ן פענסטער — האב איך מיר געטראכט: דרויסען איז פינסטער, און איך בין אין דער היים...

זי האט מיר א גלאז טהיי דערלאנגט.

— טרינק, דערווארים דיך, באלד וועט די וויעטשערע פארטיג ווערען.

די טהיר האט זיך אויפגעעפענט, מיין מוהמע איז אריינגעקומען.

איך, האלטענדיג דאס גלאז טהיי אין דער האנד, האב איך עפעס ביי מיר געפיהלט, אז איך טהו א עולה.

— ווייסט, מאמע, שמואל דער מוהמע מלכה'לעס איז היע

אהער געקומען לערנען. ער וועט עסען „טעג", ביי זונז וועט ער נעבטינען, וואס נישט?

די מוהמע האט אויפגעעפענט דעם פוטער, און עס האט זיך געוויזען דאס שווארצע באנד, וואס זי טראגט אויף איהר האלז.

מיין מוהמע האט אבגעזיפצט און געשוויגען.

— זעהסט, מאמע, דא, צווישען דער שאנק און דעם קא־מאד וועט מען קענען א בעטעל אנידערשטעלען. דאכט זיך ביי דער מוהמע רבקה'לע איז דא א איבריג בעטעל, איך וועל מאר־גען צו איהר אריבערגעהען.

— מאך דיך נישט צו נאר! שמואל וועט מארגען אהיים פאהרען.

און אראב־ביינענדיג דעם קאפ האט זי אין דער שטיל געזיפצט.

— א קינד מאכט זיך צום נארען, חאפט זיך אויף און לויפט פון דער היים אוועק. אוי, אוי, יונגע נארישע קינדער!

שרה דאבריש איז געשטאנען אין מיטען שטוב און געקוקט אויף מיר פערוואונדערט און רחמנות'דיג.

איך האב מיך פערשעמט אין ספר'ל פערטראכט.

אין שטוב איז שטיל געווארען.

באלד האט זיך געהערט א פוהר פאהרען, און מיין מוהמע איז פון שטוב ארויס.

שרה דאבריש האט שוין גאר נישט גערעדט, דאס פנים האט זי אין קוימען פערבארגען.

איך בין צום פענסטער צו און אויף דער גאס ארויסגעקוקט. דרויסען איז זעהר פינסטער געוועזען. באלד האט זיך א קלאפען פון רעדער געהערט, און א פוהר מיט א לאמטער איז דורכגע־פאהרען. די פוהר איז געפאהרען, און פון דער ווייטענס האט זיך א פונק ליכטיגקייט אין דער פינסטערניש געטונקט...

* * *

אויף מארגען אין דער פריה האט מיך מיין מוהמע מיט א פויערישע פוהר אויפגעדונגען און מיך צוריק אהיים געשיקט.

שרה דאבריש, מיין מוהמעס מיידעל איז געשטאנען ביים שלאבען און האט מיר נאכגעשריגען:

— פאהר געזונדערהייט, גרים די מוהמע מלכה'לע.

די פוהר איז ווייטער געפאהרען.

דער הימעל איז געווען בעוואלקענט. א געדיכטער קאלט-בלוטיגער רעגען האט אהן אנ'אויפהער פון דער הויך, פאמעליך אויף דער ערד געגאסען. עס איז געווען איינער פון די רעגענס, וואס מען ווייסט נישט, ווען זיי הויבען זיך אן און ווען זיי לאזען זיך אוים. עס דאכט זיך, אז עס רעגענט שוין אזוי פון אייביג, די וועלט איז באלד אזוי בעשאפען געווארען מיט'ן רעגען, און עס וועט ווייטער רעגענען, ווייטער, אזוי לאנג ביז די וועלט וועט שטעהן...

און איך האב מיך איינגענארעט אין א ווינקעלע ויאגען אריין, בעהאלטען מיך אונטער דעם נאסען געזעס, און מיינע הענד האב איך אונטער מיין קאפאטע ארונטערגעשטעקט, אנגעטאפט דאס העמד אויף דער ברוסט, איך האב ביי מיר געשפירט, אז מיינע הענד זענען ביי מיר אין דער היים, אין מיין אייגען ווינקעל בעהאלטען.

א קייטיל האט זיך פון וואגען אבגעטשעפעט און האט אהן אויפהער אין די ברעטער געקלאפט, דער רעגען האט געקאפיעט, און די קייטיל האט נאכאנאנד געקלאפט, און עס האט זיך געדאכט ווי א הונד וואלט אונטער א נאסע בארדע געקלאגט.

און די וואלקענס ציהען זיך איבער מיין קאפ. אט דאכט זיך מיר, אט שטעק איך די האנד אוים און טאפ זיי אן, נאר אט רוקען זיי זיך העכער ארויף, און דער רעגען קאפיעט. א טראפ צו א טראפ, א טראפ צו א טראפ, און די טראפענס פאלען אין די וואסערלעך, וואס זענען צווישען דעם וועג און צווישען די ווייטע, נאסע פעלדער, און די וואסערלעך רעדלען זיך, און די פייכטע ערד זאפט אין זיך די טראפענס איין.

איך קוק אויפ'ן פויער. ער זיצט איינגעקארטשעט אין זיין נאסען פאלטא, אראב בויגענדיג דעם קאפ אויף דער ברוסט, און זעהט אוים טיעף פער'חושב'ט. זיינע אויגען קוקען ווייט אוועק. ער האלט אפען דאס מויל און שוויינט, נאר זיין אויסגעשטרעקטער רוקען דאכט זיך. ווי ער וואלט זאגען, גלייכגילטיג איינזאפענדיג אין זיך, די טראפענס רעגען: וואס געהט עס מיך אן?

און די פערד געהען זיך פאוואלע, מיט אראבגעלאזטע קעפ

און שטעלען זיבער זייערע האַרטע טריט אין דער פֿײַכטער ערד.

איך קוק אויפֿ'ן ראָד פֿון וואָגען, ווי עס דרעהט זיך אַרײַן אין דער בלאָטע. אָט באַלד פֿאָהרט אַ העלפֿט ראָד אין דער הייך אַרויף. אַרײַנציהענדיג אונטער זיך דאָס אַנדערע האַלבע ראָד אין בלאָטע, און אַזוי דרעהט עס זיך, אַמאָל איז איין האַלבע ראָד אין דער בלאָטע און די אַנדערע העלפֿט אין דער הייך און דאָס צווייטע מאָל פֿערקעהרט.

און איך קוק מיך אַרום — די פֿעלדער זענען בעוואָלקענט און נאַס, דער הימעל איז גראָה; ער הענגט, דאַכט זיך, נאָר אַראָבצופֿאַלען און אַלם צוצודעקען — און געדאַכט האָט זיך מיר, אַז די גאַנצע וועלט, אָט דאָס אַלץ וואָס איז אַרום, איז ברוגז אויף דער וועלט'ס מאַמען, זי אַנטלויפֿט פֿון חדר צו דער מוהמען נחה־פֿעריל. און די וועלט האָט אויך אַ עלטערן ברודער, וואָס ער וועט זי פֿרעגען, ווען זי וועט אַ היים קומען: וואו ביסט דו געוועזען?

אויפֿ'ן פֿעלד אַקערט אַ פּויער. דאָס פֿערד אײַנגעשפּאַנט אין דעם אַקעראײַזען, ציהט זיך און שלעפּט זיך איבער דער פֿײַכטער ערד, עס שטעקט דעם קאָפּ אַרויס און ציהט ווײַט אויס דעם האַלז. דאָס אײַזען שלעפּט זיך נאָכ'ן פֿערד — און דער פּויער געהט אונטער זיי, און שמײַסט מיט דער בײַטש.

און די פֿוהר פֿאָהרט ווײַטער, אָט באַלד ווײַזט זיך אַ לאַנג שטיק שוואַרץ אויסגעשניטען פֿעלד פֿון טאָרעב. באַלד ציהט זיך אַ שוואַרץ שטענגעל פֿון פֿעלד אין וועג אַרײַן, ווי אַ וועג וואָס פֿיהרט צו אַ „בית־עולם" צו.

און אַרום שוועבט אַ נעפּעל אין דער לופֿטען און שטיקט אַלעם צו.

און געדאַכט האָט זיך מיר, אַז מיר אַלע — איך, דער הימעל, די פֿעלדער, דער פּויער מיט'ן אַקעראײַזען, אַלעם אַרום זיצען אין חדר. עס איז דאָנערשטאָג נאָכ'ן אָנבײַסען; די זונן איז ערשט בײַ'ם שפּיץ פֿענסטער, אַ סימן, אַז עס איז ערשט האַלב איינס, און מיר זאָגען איבער דעם שיעור פֿאַר'ן רבי, און מיר קענען נישט דורכקומען.

באַלד האָט זיך בעוויזען אַ הויכער פּאַלאַץ אַרומגערינגעלט מיט אַ גאַרטען. פֿון דערהויך האָבען זיך געוויזען פֿיער גרויסע

פֿענסטער, אין מיטען — אַ באַלקאָן. פֿון פּאַלאַץ ציהט זיך אַ לאַנגע אַלעע אַרום הויכע בּוימער.

און איך האָב מײַן פּנים מיעפֿער אין דער קאָפּאָטע בּעהאַלטען. די הענד האָב איך אונטער מײַן װעסטעל אַרונטערגערוקט, אָנגעטאַפּט מײַן בּרוסט און האָב מיך געפֿיהלט הײמישער, איך בּין בּײַ מיר...

און עס האָט זיך בּעװיזען פֿאַר מײַנע אױגען מײַן בּרודער'ס פּנים, ער שלאָגט מיך נאָך ניט, ער האַלט דעם שטעקען אין האַנד און קוקט אויף מיר, קוקט מיך גוט אָן, און בּײַ דער טהיר שטעהט דער פּויער, ער פֿערלאַנגט די פֿערציג גראָשען, װאָס די מוהמע האָט איהם צוגעזאָגט...

און דאָ שטעהט דער פּאַלאַץ — און באַלד אָט עפֿענט זיך די טהיר פֿון דעם פּאַלאַץ אויף — און די פֿוהר פֿאָהרט מיט מיר אַרײַן, מען גיט מיך ערגעץ אַ נעהם אַרויף... איך ליג אונטער אַ זײַדען בּעטגעװאַנד... מיר איז װאַרם... באַלד באָד איך מיך אין אַ װאַנע, און דאָ זענען אָנגעגרײַט פֿאַר מיר נײַע קלײדער פֿון קאָפּ בּיז די פֿיס... איך שפּיר װי דאָס זײַדענע העמד קנאַקט אויף מײַן רוקען... און אַ אַטלעסען קאַפּאָטקעלע, מיט אַ גאַרטעלע... איך קוק, דורכ־געהענדיג, אין שפּיגעל אַרײַן, איך זעה אויס װי אַ בּן־מלך... צװײ לאַנגע שװאַרצע פּאות'ליך...

עפּעס אַ פֿוהר איז דורכגעפֿאָהרען, דער פּויער איז פֿון װאָגען אַראָב, און עס דאַכט זיך, אַז ער האָט בּײַ דעם צװײטען אַ פּאַפּיראָס פֿערדרויבערט.

... און מען פֿיהרט מיך אין אַ גרויס צימער אַרײַן... עס בּלישטשען אַזוי פֿיעל ליכט און זילבערנע רעהרען... בּײַ אַ לאַנג געדעקטען טיש זיצט אַ אַלטער יוד אויבען אָן... מיט אַ װײַסע באָרד... אַ זילבערן טאַבּאַק־פּושקעלע אין האַנד און קוקט אין אַ ספר אַרײַן... עפּעס אַ יודענע אין גרויסע בּרילאַנטענע אויריננגען, אין אַ זײַדענער הויב גרײַט צום טיש. איז עס מײַן מאַמע? נײַן... אַ פֿרעמדע... מען פֿרעהט זיך מיט מיר... שלום־עליכם... מען קושט מיך... די מחותנת'טע װײַנט...

עפּעס איז װער דורכגעלאָפֿען אײַנגעװײַקט אין רעגען. אויפ'ן פֿעלד שטעהט אַ פֿוהר אָהן אַ פֿערד. נאָר דעם דישעל איז אַזוי לאַנג

... איך זיץ בײַם טיש ... שמועס אין לערנען ... איך פֿערענפֿער אַ האַרבען רמב"ם ... דער מחותן ווענדט מיך אָב מיט אַ מר"ל ס אַ קשיא ... איך ברענג איהם אַ ראיה פֿון אַ רא"ש ... אַלע קוקען אויף מיר ... נאָר מײַן מחותן שטעהט פֿערגאַפֿט ... די מחותנת'טע ווישט זיך די אויגען מיט אַ טיכעל' ... און דאָרט ... פֿון אַ שפּאַלט פֿון דער טהיר ... אַ זײַדען קלײַדעל ... זי האָרכט ... זי עפֿענט ברײַטער אויף די טהיר, און קוקט ... איך מאַך מיך ווי גאָר נישט ... און רעד ווײַטער, פֿערענטפֿער אַ „תּבֿואַת־שור".

... מען פֿיהרט די כּלה אַרײַן ... זי איז שען ווי אַ בת־מלכּה ... אין בלוים זײַד און סאַמעט ... אין צוויי שוואַרצע צעפּ ... אין אַ ווײַס שערציל ... זי לאָזט אַראָב דעם קאָפּ ... זי שעמט זיך ... איך אויך ... דאָס האַרץ קלאַפּט אין מיר.

... — ווי געפֿעלט דיר דײַן כּלה? ... די קינדער שעמען זיך! זעהסט, זעהסט ווי רויט ער איז געוואָרען ... און איך שטעק מײַן פֿינגער אין גאַרטעל אַרײַן און דרעה מיר איבער'ן שטוב ...

... זיי וועלען זיך אַליין געוועהנען איינער צום צווייטען ...

... מען גרייט צום טיש ... אַ גרויסער הענגלײַכטער פֿון באַלקאָן אַראָב מיט גרויסע בריליאַנטענע גלעזליך ... איך מיט מײַן מחותן זיצען אויף איין זײַט טיש ... זי מיט דער מחותנת'טע אויף דער צווייטער זײַט טיש ... דער הענגלײַכטער פֿערשטעלט ... זי קוקט אויף יענעם זײַט הענגלײַכטער, איך אויף דער זײַט ...

... איך זאָג ווײַטער תּורה ... דאָס פּשט'ל אויף „שחיטת־חוץ"... פֿערענטפֿער דעם רמב"ם ... דער מחותן ווענדט אָב ... איך לאָז נישט ... ברענג די גמרא פֿון חולין ... זי ווינקט ... קוקט אויף מיר: לאָז דיך נישט ... אָט אַזוי ... פֿערענטפֿערט ... ריכטיג ... זי שמײַבעלט ... האַ? !

מען פֿיהרט מיר מײַן כּלה צו ... איך מאַך די אויגען צו ... איך קוק נישט ... מען גיט מיר אַ גאָלדענעם זייגער ... זי געהט ... בעהם, זאָגט זי, און קוקט מיך אָן ... איך מאַך די אויגען צו און נעהם ... איך טראָג איהם אויף די אַטלעסענע וועסט ...

... איך זיץ מיט איהר אַליין ... אין אַ גלעזענער אַלטאַנקע... זי קוקט נישט ... איך אויך נישט ... מען קוקט אין וואַסער אַרײַן... ניין אין אַ ספּר'ל אַרײַן ... זי שמײַבעלט ... ניין ... זי זיצט, האַלט דעם קאָפּ אַראָבגעבויגען ... ניין ... זי זיצט און קוקט אויף מיר

גלײַך אין פּנים אַרײַן ... איך אויך ... גלײַך איהר אין פּנים אַרײַן... זי װײנט ... יאָ, עס רינען אַראָב די טרעהרען איבער די באַקען ... איך האַלט די צעפּ ... נײן ... מען מעג דען? ... איך קוק אויף איהר... איך װײן אויך ... זי האָט אויף מיר רחמנות... אַזױ רחמנות...

איך נעהם זי אָן בײַ דער האַנד ...

„דו האָסט נישט דעם פֿויער צו בעצאָהלען? האָסט מורא פֿאַר דײַנע עלטערן ברודער? ..."

איך קוק מיך אום, דעם פּאַלאַץ איז מען שוין לאַנג פֿאַרבײַגעפֿאָהרען, עס ציהען זיך נאַסע בעװאָלקענטע פֿעלדער.

עס בעװײַזט זיך אַ קלײן הײַזיל, דער שטרוידאַך איז אין רעגען דורכגעװײקט, פֿון קוימען געהט אַ געדיכטער רויך אַרויס און צולעגט זיך געדיכט איבער'ן װעג, פֿאַר דער טהיר שטעהט אַ פֿוהר, דאָס אויסגעשפּאַנטע פֿערד האַלט דעם קאָפּ אין װאָגען בעהאַלטען, און גיט איבער זײַן רוקען אַ כּפּרה דעם רעגען. דער פֿוהרמאַן שטעהט אין דער טהיר בײַ'ם הײַזיל, אײַנגעקאָרטשעט אין זײַן צעװײקטען מאַנטעל, האַלט די בײַטש אין אָרעם, פֿערלעגט די הענד און קוקט נאָרעדיג פֿון מאַנטעל אַרויס:

עס בעװײַזט זיך דאָס װעלדיל, עס שטעהט אין רעגען און קען זיך נישט ריהרען, און די בוימער טוליען זיך צו אײנער צום צװײטען.

נאָך דעם װאַלד זעהט מען שוין דעם שפּיץ קירכע פֿון אונזערשטעדטיל אַרויס, און מײַן האַרץ האָט אָנגעהויבען צוקלאַפּען: שוין אין דער הײם!...

די משוגענע מאמע.

עס איז געווען א ווינטערדיגער פארנאכט.

די קינדער זענען געזעסען ארום טיש אין חדר און האבען זיך מעשיות דערצעהלט פון שדים! דער רבי איז נישט געווען. ער איז געגאנגען מעריב דאווענען אין בית־המדרש. דאס לעמפעל האט זיך נאך נישט געהאט צוברענט, און די קינדער, זיצענדיג ארום דעם טיש האבען זיך אבגעשאטענט אויף די געגענאיבערדיגע וואנד. די בעוועגענדיגע הענדטליך האבען מאדנע שאטען געווארפען אויף די ווענד, וועלכע האבען זיך געריסעוועט אויף דעם טונקעל גרויען טלאה אין געשטאלטען פון נעכטיגע שדים...

די קינדער זענען איבערגעגאנגען פון דעם שמועס פון די שדים אויף טויטע מאמעס. פערצעהלט האט נחמ'קע דער יתום. ער האט ערשט נישט לאנג אויפגעהערט קדיש צו זאגען, און די קינדער האבען איהם שטארק מכבד געווען. האט איהם ווער שלעכטס געטון, האט ער איהם באלד איבערגעבעטען מורא האבענדיג, אז זיין געשטארבענע מאמע זאל נישט קומען ביינאכט צו איהם אוןווערגען...

אין א ווינקעל טיש איז געזעסען חיים'ל, א קליין יונגעל פון א יאהר צוועלף, ער איז געזעסען אין שכנות מיט נחמ'קען, האנד ביי האנד האט ער זיך אנגערירט מיט איהם און האט געפיהלט א נאהענטקייט עפעס מיט נחמ'קעס געשטארבענע מאמע... ער איז דאך א חבר מיט נחמ'קען, וועט זי פאר איהם אויך דארט בעטען אין הימעל...

דעם יונגעל האט זיך געוועלט וויינען — האט ער זיך אבער פערשעמט פאר די חדר־יונגלעך. די חדר־יונגלעך האבען אלץ אין איינעם ווייטער פערצעהלט פון זייערע מאמעס. ער האט זיך פיעל מאל געוואלט אריינמישען אין שמועס. נאר איהם האט זיך גע־

דאַכט, אַז די קינדער לאַכען איהם אויס, קוקען אויף איהם און טייטען מיט די פינגער...

דער רבי איז פון בית־המדרש צוריק געקומען.

דאָס קליינע לעמפּעל האָט געלויכטען, דאָס טישעל מיט די קינדערישע פּנים'לעך זענען געוואָרען בעלויכטען, ווי האָבען געקוקט אין די גרויסע גמרות, און די לאַנגע בייטען אויסגעזייעט מיט גמרא אותיות, וואָס האָבען דערמאָנט אָן די לאַנגע ווינטער נעכט..

— זאָגט'ס קינדער — האָט דער רבי אויסגערופען און זיין לאַנגער דאַרער שטעקען האָט זיך אָנגעהויבען שאָקלען מיט איין טאַקט איבער די וואַנד.

— שְׁמַע מְנֵיה תְּלַת... „וועט דאָך זיין געדרונגען דריי זאַכען" — האָט זיך דערהערט אַ כאָר פון קינדערישע קול'כעלעך.

חיים'ל האָט זיך אויך מיטגעשאָקעלט מיט די קינדער.

... טְרֵינָה משוגענע!... טרינה משוגענע!..

ווער רופט דאָס אין זיינע אויערען? ער קוקט זיך אום.

... דאָרט ביי דעם פלומפּ... אין צוגאַנגענעם שניי שטעהט זי, און רייסט זיך די האָר פון קאָפּ...

ווער איז עס, טרינה משוגענע, צו זיין מאַמע?

ניין, דענסטמאָל איז זי נאָך נישט געוועזען די משוגענע טרינה דענסטמאָל איז זי דאָך זיין מאַמע געוועזען.

פרייטיג צונאַכטס, די ליכט ברענען אין די לייכטערלעך, די חלות זענען צוגעדעקט מיט'ן חלה־„צוועלעכיל", און דער רויטער קדוש־ווין פונקעלט זיך אין פלעשעל. די מאַמע זיצט, אויפּ־קאָפּ דאָס הייבעל מיט די ווייסע בענדער.

ווער? זיין מאַמע?

„... טרינה משוגענע שטעהט ביים שוואַרצען פלאַט. אַזוי איינגעריכט, אַזוי ברודיג. און די הייטלעך פון די אויגען זענען אויפּגעריסען, און פון די אויגען הייטלעך גיסען זיך טרערען. אין דער האַנד האַלט זי אַ סדור מיט אָבגעפּליקטע הושענות, אויפ'ן קאָפּ האָט זי אַנ'אַלטען פּריצישען קאַפּעלוש, און די יונגען צופּען ביים קלייד, ביי דער טוך..."

— אַוועק זאָלט איהר געהען, יונגען, אַוועק...

— טרינה משוגענע! טרינה משוגענע!

זי וויינט, זי לאכט...

אמר אביי — האט אביי געזאגט... האט אביי געזאגט...

— וואס האט ער געזאגט אביי? — פרעגט דער רבי.

— האט אביי אזוי געזאגט — אזוי געזאגט...

... די משוגענע טרינה האט א שווארץ סאמעטעל אויפ'ן האלז — דער ארבעל איז אראבגעריסען, און אז זי געהט, שלעפט זיך איהר נאך א בלאטיגער שלומפער...

אמאל איז ער אהיים געקומען אויף דער נאכט פון חדר, א קליין יונגעל איז ער נאך דענסטמאל געוועזען ווי שלמה'לע דעם רבי'ס. דער בעהעלפער האט איהם אבגעפיהרט. די מאמע איז געזעסען ביי דעם ווינטער־לאמפ און האט די ווארעמע וועש אונ־טערגעשטריקט. אין דעם אויבען האבען זיך עפעלעך געבראטען, די מאמע האט איהם אנ'עפעלע געגעבען. ביים ליכט פון לאמפ האט ער דער מאמעס האלז געזעהן. ער איז אזוי ווייך געוועזען — אזוי ווייס. די מאמע האט א שווארץ פלעקעל אויפ'ן האלז געהאט. טרינה די משוגענע האט אויך א שווארץ פלעקעל אויפ'ן האלז, און, אז זי לאכט, לאכט דאס פלעקעל מיט, און אז זי איז משוגע, איז דאס שווארצע פלעקעל אויפ'ן האלז אויך משוגע. משוגע? איז דאס שווארצע פלעקעל אויפ'ן האלז אויך משוגע?

די מאמע האט איהם געקושט... ניין, טרינה די משוגענע ליגט אין מטה אויפ'ן גוטען ארט... יונגען לויפען נאך... דארט אין דער קיך, ביי'ם ווינקעל זיצט זי...

— חיים'ל, וואו האלט מען?

— דא — טאפט דאס אינגעל מיט די האנד אין דער גמרא.

— שווייגט איינער! און דער קאנטשיק שפרינגט ארום איבער'ן קינד'ס פנים.

— מאמע לעבען, מאמע קרוין — וויינט דאס קינד

— „... ווי ער רופט די משוגע'נע מאמע..."

די קינדער לאכען.

— מתקיף ליה רב פפא — האט רב פפא א קשיא געפרעגט.

— וואס האט רב פפא א קשיא געפרעגט? הער, חיים'ל?

— אז צוויי זענען געגאנגען אויפ'ן וועג, נו, נו...

... ביי נאכט איז געוועזען און שווארץ איז געוועזען די נאכט.

אזוי שווארץ, מאמע קרוין! א רעגען האט געגאסען, פון אויבען און פון אונטען...

ער איז אהיים געלאפען פון חדר, איינגעוויקעלט אין דעם קאפעטיל אויפגעשטעלט דעם קראגען איז ער געלאפען...

איז ארייננעקומען אין ראג. פאר זייער הויז איז ווער געשטאַנען, אנגעלעהנט ביי דער וואנד פון דער אלטער חורבה איינגעקארטשעט, און געציטערט פאר קעלט.

ער האט זיך אויף א מינוט אבגעשטעלט, געקוקט אויף איהר.

איינגעוויקעלט אין א שווארץ טוך איז זי געשטאנען און טראַפען וואסער זיינען גערונען פון איהר. און זי האט זיך אזוי איינגעקארטשערט... און געשוויגען...

נאר זי האט געקוקט אויף איהם אזוי טיעף, מיט אזוי פיעל בחמנות, און זי האט עפעס געזאגט.

ער איז געשטאנען.

און זי האט זיך דערנעהענט צו איהם און געקוקט אויף איהם. איהם איז אזוי היים געווארען און דאס הארץ האט אין איהם אזוי געקלאפט... אזוי געקלאפט...

און זי איז וואס א מאל נעהענטער צוגעקומען צו איהם, זי האט געקוקט אויף איהם...

און ער האט דערנסטמאל אזוי רחמנות געקריגען אויף זיין מאמען, אזוי רחמנות... גאט איינציגער!

זי האט איהם ביי דער האנד אנגענומען.

ער האט א ציטער געגעבען· ער האט זיך דערשראקען און איז ענטלאפען פלינק... פלינק...

און איהם דאכט זיך, אז זי איז איהם נאכגעלאפען. און איהם דאכט זיך, אז די האר האט זי געהאט צופלאשעט, און די הענד האט זי פערשפרייט, און איז איהם נאכגעלאפען · נאכגעלאפען...

און ער איז פלינק ענטלאפען.

— חיים'ל, חיים'ל, חיים'ל — האט זי איהם נאכגעשריגען...

יא, ער האט געהערט איהר קול...

זי האט געוויינט, זי האט געלאכט...

— — — — — — — — — — — — — — —

טרייגה די משוגענע קומט יעדען טאג און שטעלט זיך אנידער פאר זייער טהיר אוןווארט. איינמאל האט ער געהערט,

ווי שײנדעלע די שכנה'טע האט אזוי געזאגט: „א מאמעס א הארץ לאזט נישט רוהען: משוגע, און דאך קאן זי אן די קינדער נישט פארגעסען"...

און דער טאטע קומט ארויס מיט א פאסעק און טרייבט זי אוועק, זי שטעהט און קוקט אויף איהם. דערזעהט זי א קינד, איהם, אדער זיין שוועסטעריל, שטרעקט זי די הענד אויס, און רופט עפעס, און וויל עפעס, וויינט זי לאכט זי...

דאס יונגעל האט אצימטער געגעבען, זיין קינדיש גופל איז פון דער באנק אויפגעשפרונגען.

— וואס טהוט זיך מיט דיר, שייגעץ! קיין אייןווארט זאגסט דו דאך ניט, און דער קאנטשיק איז געפאלען איבער זיין פנימ'ל...

דאס יונגעל האט אנגעהויבען צו וויינען.

איהם האט זיך געלוסט צו וויינען. לאנג וויינען, לאנג און לאנג, און אין וויינענדיג האט ער זיך געפונען ביי זיי אין דערהיים.

זיי האבען נאך דענסטמאל געוואהנט אין דער אייגענער שטוב, וואס זיי וואהנען איצט. די מאמע זיצט תמיד אויף דעם קיבען-בענקעל ביים אויווען און קוקט אויף דעם פום פון טאטענס בעט. שטענדיג קוקט זי אויף דעם פום, דורך גאנצע טעג, אזוי ווי זי וואלט עפעס דארט געזוכט, און האט זיך ווער צווישען איהר און דעם פים אוועקגעשטעלט, האט זי געקוקט מיט אזעלכע רחמנות'דיגע בליקען...

דער טאטע איז בייז, שילט אלע, שלאגט אלע...

די עלטערע שוועסטער סוד'ט זיך מיט דער מומע.

שכנות קומען אריין, קוקען אויף איהם און קרעכצען...

טיילמאל קומט ער אהיים אויף דער נאכט פון חדר, מיט דעם לעמפעל אין דער האנד, אין דער שטוב איז טונקעל. עס איז קיינער ניטא, נאר די מאמע זיצט איינע אליין ביים קיבען-ווינקעל און קוקט אויפ'ן פום.

ער געהט צו צו איהר: מאמע.

זי רופט זיך גאר נישט אן.

ער הייבט אן צו וויינען פאר דער מאמע: מאממע מאמ-מע!..

זי רופט זיך גאר נישט אן... נאר קוקט אויפ'ן פום פון טאטענס בעט...

קומט אַריין די עלטערע שוועסטער, און גיט איהם ברויט מיט פּאַווידלע.

ער האָט שוין אָן אַלעם פערגעסען.

און היינט איז זיך אַ סוכּה געשטאַנען, אַ סוכּה נאָך פון כּוּבות —

די מאַמע איז אַליין אין דער סוכּה... ניין... דענסטמאָל איז זי שוין טרייפה די משוגענע געוועזען...

און מען שלאָגט זי יעדען טאָג מיט שטריק, מיט שטיקער העלצער.

ער זעהט, ווי מען שלאָגט זיין מאַמע, דער טאַטע אַליין שלאָגט, די פעטער שלאָגען... און די מאַמע רייסט די האָר פון קאָפּ, אָבער ניין, זי איז גאָר רוהיג, גאַנץ רוהיג נאָר זי קוקט אויף איין אָרט מיט אויסגעגלאָצטע אויגען.

ביי נאַכט הערט איהר טיילמאָל ווי זי וויינט... „מ'דאַרף זי שלאָגען". מען זאָגט, אַז עס איז אַזאַ רפואה.

מען גיסט איהר קאַלט וואַסער אויפ'ן קאָפּ

און זי ציטערט אַזוי.

מען דאַרף עס. עס איז אַזאַ רפואה.

מען מעג שלאָגען אַ מאַמע? יאָ, מען מעג?...

און אַ מאָל ביי נאַכט, אין זעהר אַ פינסטערע נאַכט. די שדים מוזען שפּאַצירען אין די גאַסען אין אַזאַ נאַכט, און די מאַמע איז אַליין אין סוכּה צווישען די שדים...

רבונו של עולם.

אויף דער סוכּה איז קיין מזוזה ניטאָ, קיין קריאת־שמע האָט זי אויך ניט געליינט, אוי, פיל שדים מוזען דאָרט זיין...

ער האָט זיך צוגעגנב'ט צו דער סוכּה, און האָט געהערט ווי עס ברומט אַרויס פון דער סוכּה...

עפּעס אַזוי שרעקליך...

אַ גאַנצע נאַכט האָט ער דענסטמאָל ניט געקענט שלאָפען, פון דער סוכּה ברומט עס אַרויס...

ווער ברומט, די מאַמע צו די שדים ברומען?

אַמאָל האָט מען איהם פון דער היים אַוועקגעפיהרט, איהם

מיט זיינע צוויי שוועסטער, צו דער מומע נחה. און דער טאטע איז ערגעץווא נעהאט אוועקגעפאהרען.

די מאמע איז עפעס שוין ניט געוויען. זי איז ניט געשטאר־בען, מען האט זי ניט אויף גוטען ארט געפיהרט, נאר זי איז שוין אוים מאמע געווארען...

עפעס לויפט זי אין גאס ארום. יונגען לויפען איהר נאך. מען ווארפט איהר שטיינער נאך. און זי שטעהט א גאנצען טאג אליין ביי דעם פלומפ...

זעהט זי — ענטלויפט ער פלינק א היים, אז ער זאל זיך מיט דער מאמע ניט צוזאמען בעגעגענען.

עפעס וואלט ער יא געוואלט זיך מיט דער מאמע צוזאמען טרעפען, נאר ניט אויף דער גאס, ערגעץ וואו דארט, אין א בע־האלטען ארט, אז עס זאל קיינער, קיינער ניט זעהן...

דענסטמאל וואלט ער צוגעגאנגען צו איהר אין דער שטיל, נאר אין דער שטיל, ער וואלט זי ביי דער האנד אנגענומען און וואלט אזוי געזאגט:

— מאמע... מאמע...

און וואלט פלינק ענטלאפען.

— פאר וואס? עס איז דאך א מאמע, מיין מאמע!

ניין, ענטלאפען וואלט ער נישט. ער וואלט געשטאנען.

ער שטעלט זיך פאר, ווי ער וואלט געשטאנען — אט געהט איך צו צו איהר, אט אזוי, נעם זי און ביי דער האנד.

א משוגענע האנד — — פלינק...

— פערמאכט די גמרות, נעהמט די סדורים, — זאגט דער רבי.

די קינדער שטעהען און דאווענען מערב.

„והוא רחום יכפר עון..."

„— פאר וואס וואלט איך ענטלאפען? — עס איז דאך מיין מאמע! מיין מאמע, מיין מאמע...

די קינדער האבען זיך שוין די קאפאטקעלעך אנגעטהון. די לאמטערען גענומען אין די הענד און זענען אהיים געגאנגען.

א גרויסע לבנה וואנדעלט אין הימעל, די לבנה קוקט צו איהם אראב מיט אזוי פיעל רחמנות. איהם דאכט זיך, אז די לבנה האט אויך א משוגענע מאמע, דורך דעם חבר'ט זי זיך מיט איהם..

איז ער אנגעקומען אין קליינעם ליקעל אריין, פאר זייער

הויז, איז ער פלוצלונג שטעהן געבליבען. ביי דער וואנד אָנגע־לעהנט הינטער די רינגע איז זי געשטאַנען, טרינה די משוגענע...

דעם קאָפּ האָט זי אַרויסגעשטאַרט פון דעם שווארצען צו־ריסענעם טוך און האָט דאָס ערגעץ וואו געגלאָצט מיט די אויגען...

צוגעהן צו נישט צוגעהן?

זי קוקט אויף איהם. דער מאַמעס בליק, זי שווייגט. נאָר דאכט זיך זי שמייכעלט. וואָס שמייכעלט זי?

— מאַמע, מאַמע, דו ביסט מיין מאַמע? יאָ? האָט דאָס יונגעל געפרעגט און אומגעקוקט זיך, אויב קיינער הערט נישט, אויב קיינער זעהט נישט.

זי האָט זיך גאָר נישט אָנגערופען.

ער איז נעהנטער צוגעגאַנגען צו איהר. הארט נעבען איהר:

— דו ביסט מיין מאַמע? יאָ? דו ביסט?

זי האָט זיך גאָר נישט אָנגערופען, נאָר מיט די אויגען ערגעץ וואו געגלאָצט...

— פאַר וואָס ביסט דו נישט אין דער היים? פאַר וואָס לויפסט דו אין די גאַסען אַרום?

זי האָט זיך גאָר נישט אָנגערופען...

— מאַמע, פאַר וואָס שווייגסט דו? פאַר וואָס?

און דאָס יונגעל איז אַרויסגעבראָכען מיט אַ געוויין.

נאָר זי האָט זיך גאָר נישט אָנגערופען...

— ווילסט עסען? יאָ, ווילסט עסען? זאָג, ווילסט עסען?

זי האָט זיך גאָר און גאָר נישט אָנגערופען.

ער איז אַריין פלינק אין דער שטוב געזאָגט „גוטען אָבענד".

אין שטוב איז אומעטיג געווען און טרויעריג. דער טאַטע איז געזעסען ביים טיש און האָט עפּעס גערעכענט. די עלטערע שוועסטער איז געשטאַנען ביי דער קיך, און האָט עפּעס געקאָכט.

— חיימ'ל, ווילסט עסען? — האָט איהם די שוועסטער געפרעגט.

ער האָט זיך אומגעקוקט, אויב דער טאַטע הערט נישט, איז צוגעגאַנגען צו דער שוועסטער:

— לאה, די מאַמע שטעהט אין דרויסען.

די שוועסטער האָט נאָר פערביסען די אויבערשטע ליפּ מיט די צייהן, און האָט געוויזען מיטן פינגער אויפ'ן טאַטען...

חימ'ל האט גענומען די צוויי שטיקלעך פוטער מיט ברויט, וואס די שוועסטער האט איהם געהאט אנגעשניטען, און ארויס־געטראגען דער מאמען.

ער האט זיך אומגעקוקט, אויב קיינער זעהט נישט, איז ער צוגעגאנגען צו איהר, און דערלאנגט איהר די שטיקלעך ברוט.

— עס, ביסט דאך הונגעריג.

זי האט זיך גאר נישט אבגערופען.

ער האט איהר די שטיקלעך ברויט אויף די האנד געלעגט:

— עס, ביסט דאך הונגעריג.

זי האט ערגעץ וואו ווייט געבציצט מיט די אויגען, ווי זי וואלט געקוקט אין א פרעמד לאנד

צווישען א וואנד.

אויף אנ'איינזאם פעלד, הינטער א גרויסער שטאדט אין א טהאל איז געלעגען א גרויסע שווארצע פעסטונג, ארומגעצוימט מיט א הויכער דיקער מויער, וועלכע האט אבגעשניטען די פעסטונג פון דער וועלט און פערשטעלט פון איהר די וועלטליכע שיין. פון איין זייט מויער האט אברייטער שטארקער טייך געפלאסען, וואס נור ביי נאכט, ווען עס איז אין דער געגענד ארום שטיל געוועזן, האט מען געהערט דאס קלאפען פון זיינע חוואליעס אן די מויער. דאס עכא פון די חוואליעס האט זיך אבגערופען פון גאנץ ווייט און האט ערוועקט א געפיהל פון עפּיס א משוגענער מאמע, וואס איז אנגעבונדען ביי דער מויער און וויל זיך אליין דערשלאגען צו דער פעסטונג ארויסצובעקומען די גופים פון איהרע קינדער, וועלכע זענען דערינען בעגראבען...

אין דער פעסטונג אין אנ'איינזאמען ווינקעל איז געשטאנען א הויכע שווארצע טורמע פאר פאליטישע פערברעכער.

די טורמע, וועלכע איז בעשטאנען פון איינינע עטאזשען, איז געוועזן פול מיט ארעסטירטע. די ארעסטירטע פלעגט מען פון צייט צו צייט איבערבייטען די צימערס, כדי זיי זאלען נישט קיין צייט האבען זיך צו בעקענען מיט די שכנים, און טאקי ביי טאג איז דאס הויז געוועזען אויסגעשטארבען און האט דערמאנט אן א קאטאקאמבע, וואס אין איהרע לעבער ליגען לעבעדיגע, געזונדע מענשען אהן בעוועגונג. יעדער פון די ארעסטירטע איז געלעגען אויף זיין נארע, אדער פערקוקט זיך צו משוגע ווערען אויף דעם שפּי'ן אויבען. איינינע ארעסטירטע האבען פון אנ'אפענעם לאך פון זייערע פענסטערלעך געזעהען די רויטע קוה, וואס פיטערט זיך אויפ'ן פעלד, און זענען שוין אזוי געווארען צוגעוועהנט צו דער קוה, אז זיי האט זיך געדאכט, אז זיי האבען מעהר אין זייער לע-

בּען ניט געזעהן... אַנדערע אַרעסטירטע האָבּען ווי עפּיס אויף צו
להכעיס געקוקט אויף דעם אויג פון דעם זשאַנדאַרם, וואָס האָט
ניט מידעווערענדיג אַרײַנגעקוקט דורך דאָס טהיר-לאָך... קוים
אָבּער פלעגט צופאַלען די נאַכט איז דאָס הויז ווי בּעלעבּט געוואָ-
רען. פון אַלע זײַטען ווענד האָט זיך געהערט אַ בּעשטענדיגעס
פינגערקלאַפּען. איין אַרעסטירטער האָט זיך מיט דעם צווייטען
אויסגעשמועסט און דערצעהלט זיך פון די אינטימסטע זאַכען, ניט
זעהענדיג איינער דעם אַנדערען. דער צווייטער האָט ווייטער אי-
בּערגעגעבּען דעם שמועס דעם דריטען שכן. דער דריטער דעם
פיערטען אַזוי, אַז דאָס גאַנצע גרויזאַמע שוואַרצע הויז האָט אָנ-
געהויבּען צו רעדען און צו לעבּען אין איינעם. עס האָבּען זיך
דערקענט פרײַנד מיט פרײַנד, בּרידער מיט בּרידער. נאָהענטע
און ווייטע... פון צײַט צו צײַט האָט זיך געהערט פּאַסטע טריט
אין קאָרידאָר, און דאָס שטומע רײַדען פלעגט זיך איבּעררײַסען
און דאָס גאַנצע הויז שטום טויט ווערען. בּאַלד אָבּער ווי די טריט
זענען נור פערשוויגען געוואָרען, פלעגט ווייטער דער שמועס זיך
אָנהויבּען און דאָס הויז פלעגט אויפס נײַ אויפלעבּען...

אַזוי האָט דאָס הויז אײַנגעוועהנט זיך צו לעבּען שטומער-
הייד, און די פינגער אָנשטאָט די ליפּען צו בּענוצען, און מענשען
האָבּען זיך איינער מיט דעם צווייטען בּעקענט אַזוי אַרום. דאָס
אויער פון די אַרעסטירטע איז געוואָרען אין דעם פאַך אַזוי אויס-
געבּילדעט, אַז זיי האָבּען לויט דעם פינגער קלאַפּען דערקענט
יענעמס כאַראַקטער — איז ער אַ גוטער אָדער אַ שלעכטער, אַנ-
אינטעליגענט אָדער אַן אַרבּייטער. זיי פלעגען אין די פינגער קלאַ-
פּען הערען יענעמס מינע. דאָס געלעכטער און דאָס געוויין פון
יענעם. איינער פלעגט דעם צווייטען טרייסטען דורך די פינגער.
ליעב קריגען און פײַנד האָבּען. ניט איינמאָל אָבּער האָט זיך אַנ-
אַרעסטירטען פערגלוסט אַזוי אין העלען מיטען טאָג אָנהויבּען צו
שרײַען, אָדער גלאַט צו רײַדען אין די וועלט אַרײַן, פּרובּענדיג
זײַן רעדענס-אָרגאַן, אויבּ ער דינט איהם נאָך...

אַ מאָל אין מיטען דער נאַכט, ווען די טיורמע האָט גע-
האַלטען אין מיטען בּעסטען שמועס דורך די פינגער קלאַפּען,
האָט פּלוצלונג רײַן און פריש אָבּגעשאַלט אַ יונג, ניגונד לאַכען
פון אַ לויטערער מיידעלשער שטים. די אַרעסטירטע זענען פּלוצ-

לונג דערציטערט געוואָרען. זיי האָט זיך געדאַכט, ווי עס וואָלט עפּיס געשעהן אַ נישט נאַטירליכעס, און פערשטומט זענען זיי וואַרטען געבליבען, אָבהאַקענדיג דאָס פינגער־קלאַפּעריי, האַרענדיג אויף עפּיס וואָס: עס זאָל זיך הערען אַ קאַנאָנען־שאָס צו דאָס גלייכען... נאָר נאָך אַ מאָל האָט זיך דערהערט דאָס מיידעלשע זונגען־לאַכען, וועלכעס האָט אין די איינזאַמע פערשטומטע ווענד פון טורמע אַזוי ווילד אָבגעשלאָגען, ווי אַ טויטער וואָלט פּלוצלונג אָנגעהויבען צו ריידען. ביי די אַרעסטירטע האָט זיך אָנגעהויבען דאָס קול צו רייסען פון האַרץ... עס האָט זיך געוואָלט אָנהויבען צו שרייען, הויך צו שרייען אויפ׳ן גאַנצען קול. אָט שוין האָט דער און יענער דאָס מויל געעפענט, וועלענדיג אַ געשריי טהון, נאָר ביי אַלע איז געווען ווי דאָס לשון וואָלט זיי געוואָרען אָבגענומען און קיינער האָט נישט געקאָנט קיין זילבע פון מויל אַרויסברענגען...

דאָס לאַכען איז געווען פון אַ יונג מיידעל, נאָך אַ קינד. אַז מען האָט זי דאָ אַהער געבראַכט פון איהר מאַמעס שטוב, האָט זי אַזוי ווייט נישט פערשטאַנען די ערנסטקייט פון דער זאַך, אַז מוטהיג און שטאָלץ מיט אַ ראָמאַנטישער מינע האָט זי זיך אויפגעהויבען און איז נאָכגעגאַנגען דעם קאָמיסאַר מיט די פּאָליציאַנטען, וועלכע האָבען זי דאָ אַהער געפיהרט. איהר האָט זיך געדאַכט, אַז נאָכדעם וואָס עס האָט זיך מיט איהר געטראָפען, מוז געשעהען עפּיס זעהר אַ וויכטיגע זאַך... און זי איז די העלדין דערפון. קוים אָבער איז זי געבליבען אַליין צווישען די שטומע פיער ווענד האָט זי זיך אין אַ ווינקעל געזעצט, און איהר יונג לעבעדיג האַרץ האָט מיט אַמאָל דערפיהלט די עלענדקייט, אין וועלכער זי געפינט זיך איצט אין די פרעמדע הענד וואָס זענען אַרום איהר, און זי האָט אָנגעהויבען צו וויינען: שטיל געוויינט, און לאַנג געוויינט אַליין נישט וויסענדיג פאַר וועמען און צו וואָס. אַז זי האָט אָבער זיך געהאַט גוט אויסגעוויינט, איז איהר לייכטער געוואָרען, און זי האָט זיך געפיהלט ווי אַ העלדין, און דאָס האָט איהר מוטה און שטאָלץ גענעבען. זי האָט זיך אויפגעהויבען פון איהר געלעגער. שטאַרק געמאַכט אַ פּאָר פויסטען און הויך די ברוסט אויסגעשטרעקט, ווי גרייט צו ערהאַלטען דאָס שיסען פון די זעלנער. נאָר דערמאָהנענדיג זיך אין מינזען דעריגען אַז זי רעדט אַליין צו

צוּך, האָט זי זיך פלוצלונג ניט ווערלענדיג און ניט וויסענדיג קינדיש־הן, גליך צולאַכט אויפ'ן גאַנצען קול.

דער זשאַנדאַרם, וואָס איז געשטאַנען אין קאָרידאָר אויף דער וואַך, איז פלינק צו צו איהר טהיר און האָט אַריינגעוואָרפען א שטרענגען בליק אין דעם פענסטער, בייזערענדיג זיך. זיין ערנסטער און שטרענגער בליק, וואָס האָט אַרויסגעקוקט פון א פיער־עקעדיג לעכעל, האָט זי נאָך מעהר גערייצט צום לאַכען. און זי האָט עס לויז געלאָזט. אַז דער האַרטער סטראַזשניק האָט דערזעהען, ווי אַ יונג פריש מיידעל (די איינציגע אין טורמע) שטעהט איינע אַליין ביי דער וואַנד פון איהר צימערעל און רעדט אליין צו זיך, איז זיין מענשען־האַרץ געריהרט געוואָרען, און פאַר גרויס פערגעניגען האָט ער אויך אָנגעהויבען מיטצושמייכלען, ער האָט זיך אָבער באַלד דערמאָהנט אָן זיין זעלנערשע פפליכט, און האָט נעפרובט מאַכען אַנ'ערנסט שטרענג געזיכט, בעפעהלענדיג מיט דעם בעוואוסטען זעלנערשען טאָן. ער האָט עס אָבער ניט געקאָנט אָנווענדען צו דעם יונגען לוסטיגען קינד, און דורכדעם האָט עס אויך, פערשטעהט זיך, קיין ווירקונג ניט געהאַט.

דאָס איז געווען דאָס ערשטע מאָל, ווי די דיסציפּלין אין דער שטרענגער טורמע איז געוואָרען געבראָכען און האָט זיך פערפעהלט איהר ווירקונג אויף שפעטער.

דאָס מיידעל האָט זיך באַלד איינגעוואָהנט אין איהר ענג־קליין צימערעל. מיט איהר מיידעל־גייסט האָט זי זיך איהר ווינקעל אַזוי בעקוועם געמאַכט און אויפגערוימט, ווי עס וואָלט איהר בעשטענדיגער ווינקעל זיין. שוין זענען אויף די בעשמוצטע פענסטערלעך געהאַנגען א פאָר ריינע זויבערע פאָרהאַנגלעך. די ווענד זענען שוין געוואָרען בעהאַנגען מיט קליינע פיער־עקעדיגע בילדלעך, דאָס בעט איבערגעצויגען מיט אַ קלאָר ווייס ליילעך. דאָס צימער'ל האָט גאָר בעקומען אַנ'אַנדער חן: פון יעדען ווינקעל האָט אַרויסגעקוקט די אידעלקייט און די זויבערקייט פון דער איידעלער פרויען־האַנד, און אין גאַנצען האָט עס געמאַכט דעם איינדרוק ווי אַנ'אונשולדיגער מיידעל־ווינקעל. אין ייעלכען עס ייערט געטרוימט די זיסע חלומות פון דער ערשטער פרויען־ליעבע, ווען איים דעם קינד ווערט א פרויענצימער..

און נישט בוקאַ זי בלויז, נאָר די גאַנצע שוואַרצע גרויזאַמע טורמע איז עפּיס ווי איבערגעאַנדערשט געוואָרען. עס האָט זיך געפֿיהלט, אַז אין זײַנע שווערע מויערן האַלט זיך אויף אַ פֿרויען־צימער — אַ מײדעל... נאָך האָט זי קײנער פֿון די אַרעסטירטע נישט געזעהן, נישט געוואוסט, ווי זי זעהט אויס, צי זי איז אַ שענע, אָדער אַ מאוסע, אַ יונגע צי אַן אַלטע. נאָר דאָך האָבען אַלע געפֿיהלט, ווי די אַרעסטירטע, אַזוי די זשאַנדאַרמען. די נאָהענטקײט פֿון אַ פֿרויענצימער מיט זײ אין שכנות.

און דאָס מײדעל האָט דעם טאָן גאַנץ איבערגעאַנדערשט אין דעם שרעקליכען הויז.

דאָס מײדעל האָט געשפּיעלט פּיאַנאָ, און נאָך גאָר נישט האָט זי געבענקט אין איהר פֿערשפּאַרונג, ווי נאָך דעם רויאַל. טײלמאָל, ווען עס פֿלעגט אָנהויבען טונקעל ווערען אין איהר צימערעל און אָנצינדען זיך דאָס קלײנע לעמפּעל, פֿלעגט זי אָנהאַפּען אַ שרעקליך בענקעניש נאָך שפּיעלען, דאַן פֿלעגט זי זיך אַוועקזעצען אין אַ ווינקעל־שטוב, פֿערקעמט זיך די צעפּ ווי „גרעטכען" און אײַנהאָרכען זיך, טיעף זיך אײַנהאָרכען. דענסט־מאָל האָט זיך איהר געדאַכט, אַז ערגיץ וואו שפּיעלט מען, אַז עס קומט צוציהען אַ שפּיעלען פֿון ערגיץ גאַנץ ווײַט, דרינגט אַרײַן דורך די שווערע פֿעסטונגס מויערען און קלינגט אָב אין איהר צימערעל. און דער נגון שפּיעלט איהר אום די טענער, דעם זמר, וואָס זי וויל הערען, און אַזוי אײַנהאָרכענדיג זיך אין דעם געזאַנג. פֿלעגט זי זיך אויפֿהויבען און אָנהויבען אַרומדרעהען זיך איבער דעם קלײנעם ענגען צימערעל אַרויף און אַראָב און מיט איהרע פֿיס אויסטרעטען דעם טאַקט פֿון דעם זמר. און איהרע לײַכטע, שוועבענדע טריט האָבען זיך אַזוי אָבגעשלאָגען אין דער פּאָדלאָגע, אַז מען האָט געקאָנט הערען דעם נגון, וואָס עס זינגט זיך איהר ערשט. אַז איהר האָט זיך געזונגען און איהרע טריט האָבען אויסגעטרעטען דעם נגון, פֿלעגט דענסטמאָל דאָס גאַנצע גרויסע, שוואַרצע הויז אײַנהאָרכען זיך צו איהר פֿוס־טרעטען. יעדער אַרעסטירטער איז בײַ זיך געזעסען אין זײַן טונקעל ווינקעל און האָט זיך אײַנגעהאָרכט צו די שוועבענדע שפּילענדע טריט, וואָס הערען זיך איבער זײַן קאָפּ, און האָט געצעהלט דעם טאַקט פֿון איהרע טריט און אויסגעזונגען דעם נגון... אַזוי האָט דאָס גאַנצע שוואַרצע גרויסע הויז און

יעדער איינזאמער אין זיין ווינקעל געלעבט א מאמענט אין א שענעם ליעבעם-ליעד . . .

מען האט זי קיינמאל נישט געזעהן. איינע אליין פלעגט מען זי ארויספיהרען און ביי איהר דורכגעהן דעם קארידאר פלעגען די ארעסטירטע אין די קעמערלעך ערפיהלען איהרע טריט און פלעגען זיך צוואַרפען צו דער טהיר, זיך איינהארכענדיג צו איהרע טריט און זוכענדיג מיט געוואלד א שפארע, א לאך פון וועלכע זיי זאלען קאנען א בליק ווארפען אויף איהר זי פלעגט פיהלען דאס נייגעריגקייט, וואס קוקט פון הינטער די שווערע איי־זערנע טהירען ארויס, און עפים ווי נישט ווילענדיג פלעגט זי איהר יונגען לייכטען קערפער אויף א טהיר פון א פערשלאסענעם קע־מערעל ארויפוארפען. דער פערשלאסענער דרינען האט דאס דערפיהלט ... און עס האט זיך ערוועקט ביי איהם א געפיהל, ווי פינגער-ציטערען פון א לייכטער מיידעלשער האנד וואלט פלוצלונג אויף די קלאווישען פון א ציטערענדער פיאנינא ארומגעבלאנזשעט ...

אין דעם צווייטען קעמערעל איז שכנות מיט איהרע איז געזעסען א יונגער מאן. די פיער שווארצע שטומע ווענד, וואס האבען פון דעם יונגען מענשען שוין אכט חדשים ארויסגעריסען פון זיינע בעסטע טעג, זענען נאך נישט אים שטאנד געווען אויסצולעשען זיין יונג געפיהל, וואס האט געלעבט אין דעם יונגען מענשענס הארץ. דעם יונגען מענשען איז געווען, ווי זיין לעבען וואלט אין איהם איינגעשלאפען געווארען... אויפגעהויבען זיך אין דער פריה, פלעגט ער ליגען אויפ'ן טאפטאן שעות לאנג און דער־מאהנען זיך סצענעס פון זיינע קינדערשע יאהרען, וואס האבען איצט צו איהם אהער געשמייכעלט ווי פון א חלום, אדער ער פלעגט קוקען אויף די רויטע קוה, וואס פיטערט זיך פאר דעם פענסטערעל, און בעוואונדערן מיט דער גרעסטער התלהבות יעדע קלענסטע בעוועגונג, וואס זי האט געמאכט. די ענערגיע, וואס האט זיך געהאט אנגעזאמעלט אין זיינע גלידער, נישט האבענדיג קיין מיטעל זיך אויסצודריקען אין עטוואס, איז איינגעשלאפען אין איהם — און איהם איז געווארען גלייך, צי אין דרויסען שיינט די זון, אדער עס גיסט א רעגען... עס איז אבער גענוג געווען א לייכט ווינדעל, וואס זאל אויפוועקען דאס פערשלאפענע געפיהל אין איהם

און דאָס יונגע בלוט זאָל זיך אָנהויבען צו גיסען אין די אָדערן מיט'ן הייסען אָטהעם פון דער יוגענד...

און דאָס ווינדעל איז געווען זי...

ער האָט געהערט איהרע טריט, איהרע בעװעגונגען, איהר גאַנצעס וועזען דורך די וואַנד. ער האָט געפיהלט, אַז הינטער דער וואַנד לעבט אַ יונג לעבען הי זיינס... און עס בענקט נאָך עפּיס און דאָרשט נאָך עפּיס... ווי אַ הונד פלעגט ער ליגען אַ גאַנצע נאַכט ביי דער וואַנד און איינהאָרכען זיך צו אַלע איהרע בעװעגונגען. ער פלעגט הערען דאָס מינדעסטע גערודער, ווי זי הויבט אויף די האַנד ווי זי צולאָזט זיך די האָר, און אַט דאַכט זיך איהם, ווי איהרע האָר קוועטשען זיך צוזאַמען אויף איהר האַלז. אַט ווי זי ציהט איבער זיך די דעקע. אַ ווינדעל בלאָזט, איבער איהר נאַקעטען האַלז, בלאָזט אין איהרע האָר, און זי גראָבט איין טיעף, טיעף דאָס פּנים אין קישען...

ער האָט זי געזעהן אין זיין פאַנטאַזיע, זי מוז זיין אַ קליינע מיט דינע, לייכטע גליעדער. אַן איידעלקייט איז אויסגעגאָסען אין איהרע גליעדער און זיי קישען זיך אַרוים פון איהר שוואַרצען שענעם קלייד. האָר האָט זי לאַנגע, שוואַרצע איינצעלנע, דינע ווי זייד, און שטענדיג זענען זיי געוואַשענע, און קיהל זענען זיי ווי טראָפּענס וואַסער און זי זיצט די פּים אונטער זיך, ווי אַ יונגע קאַץ אויף איהר בעט, און שפּיעלט זיך מיט איהרע שוואַרצע, לאַנגע קיהלע האָר... און זי שמייכעלט ווי זי וואָלט עפּיס געוואָלט זאָגען דערנסטמאָל, ווען עס בעהאַלטען זיך האַלב פערשעמט, האַלב עזות'דיג איהרע שוואַרצע אויגען, האַלב אין טרעהרען בענעצט, אונטער איהרע געדיכטע שוואַרצע ברעמען. און אַ שטילקייט איז אין איהר, אַ רוהיגע שטילקייט, ווי אַ שטילעס ליעד... איהר געזיכט וויל גאָר נישט. נור עפּיס אַזוי פאַר זיך, בעהאַלטען אין זיך, לעבט דאָס שטילע מיידעל אין אַ שיערען בעהאַלטענעם סוד... און אַ סוד עפּיס גאָר נישט ווי פון דער וועלט... און איינערנע טהירען זענען פערשלאָסען פאַר דעם סוד... קיינער, קיינער קאָן זיך דאָרט נישט אַריינקריגען, בהיילען זיך מיט איהר סוד...

ער האָט זי געזעהן אין שאָפּענס אַ נאָקטורן. זי האָט איהם געזונגען, מיט די פּים אויסגעטראָטען [illegible] מאָל אין אַ טונקעלע

פֿאַרנאַכט. ער האָט געזעהן אַ יונגען בליִהענדען סאָסנע־וואַלד איִן פֿריִהען הערבסט, שיִטער געהען דיִ יונגע, דיִנע בוימער הויך איִן היִמעל אויף און שפּרייטען אוים זייערע פֿליִגעל—זייערע יונגע צווייגען — איינער צום צווייטען און וואַרפֿען אַ שאָטען ארום זיִך. עס איִז אַ יונגער הערבסט־פֿאַר־נאַכט. טרויעריִג און רויט געהט דיִ זון אונטער היִנטער'ן שוואַרצען וואַלד און וואַרפֿט אַ גליִהענדע בענקשאַפֿט איִן שוואַרצען וואַלד אַריין. דאָ און דאָרט צוויִשען דיִ יונגע סאָסנע־בוימער בלאָנדזשען נאָך אַרום אָבגעריִסענע זונען־פֿלעקען. דאָרט, היִנטער דעם יונגען סאָסנע־וואַלד, שטעהט אַנ'איינזאַם פֿערלאָזטער שלאָס, וואָס שפּיִגעלט זיִך טרויעריִג און הערבסט'דיִג אָב איִן דעם בלויען וואַסער־שפּיִגעל, וואָס קעסטעלט זיִך אַנטקעגען דער רויט אונטערגעהענדער זון. פֿון דעם פֿעראיינזאַמטען שלאָס פֿיִהרט אַ פֿערלאָזטע ווייס שטעגעל־סטעננגע צוויִשען דיִ יונגע סאָסנעס. שטום און פֿערשלאָסען איִן פֿערבאָרגענעם סוד טרעט זיִ איינזאַם אויף דעם שטעגעל צוויִשען דיִ יונגע סאָסנעס. באָרוועס ווייזען זיִך איִהרע ווייסע פֿיִס אַרוים פֿון אונטער איִהר שוואַרצען לאַנגען רעפֿאָרם־קלייד, וואָס וואַרפֿט איִהר נאָך ווי אַ שוואַרצער שאָטען איִהר סיִלועט, און אַ שוואַרצער פֿליִגעל פֿון אַ געשאָסענעם פֿויגעל פּוצט איִהר שוואַרצען קאָפּ האָר... אַזוי מאַיעסטעטיִש שטיִל טרעט זיִ אויף דעם איינזאַמען שטעגעל פֿון אַ פֿרעמדער וועלט איִן אַ פֿרעמדע וועלט...

ער פֿלעגט צו איִהר אַריינקלאַפּען דורך דיִ וואַנד מיִט דיִ פֿיִנגער. אויסזאָגען איִהר דיִ ליִעבעס־געפֿיִהלען. „ווער ביִזט דו? זאָג, איִך פֿיִהל, אַז דו ביִזט יונג און שען און איִך ליִעב דיִך... איִך ביִן שטאַרק, ווי אַלייב, איִך וויִל ביי נאַכט דיִ וואַנד דורכברעכען און וועל קומען צו דיִר אַריין. איִך וועל דיִך ווי אַ ליִעבען פֿויגעל אויף מיין ברוסט נעמען. אַנטלויפֿען מיִט דיִר, וויים אַוועק מיִט דיִר... וואַרט, דו פֿויגעל, אויף מיִר...

און זיִ פֿלעגט זיִך צוהערען צו זיין פֿיִנגער קלאַפּען. זיִ האָט ניִשט פֿערשטאַנען וואָס ער וויִל זאָגען, זיִ האָט דיִ שפּראַך פֿון „פֿיִנגער־קלאַפּען” ניִשט פֿערשטאַנען, נאָר זיִ האָט געפֿיִהלט, אַז דאָרט היִנטער דער וואַנד לעבט פֿאַר איִהר אַ געפֿיִהל, אַ הייס געפֿיִהל. אַז דאָרט פֿון היִנטער דער וואַנד רופֿט צו איִהר אַ שטיִם. מען רופֿט זיִ! מען רופֿט זיִ!...

פלעגט זי ליגען בײַ דער וואַנד און אײַנהאָרכען זיך צו דעם פינגער-קלאַפּען. אַ געזאַנג, אַ ליעד פון ליעבע איז דאָס פינגער קלאַפּען פאַר איהר געװעזען, זי האָט געפיהלט די װערטער, װאָס שטאַרבען אין דער װאַנד אָב. און האָט געהערט אַ פּאָכען פון אַ האַרץ פאַר איהר...

פלעגט זי מיט די פינגער אויף דער װאַנד ציטערן, קלאַפּען ראַפּען, װי זי װאָלט מיט אַ חוואַליע פון ליעבע די װאַנד געװאָלט בעגיסען.

ער האָט געהאָרכט דעם געזאַנג פון איהרע פינגער.

„קום... װאַרט אויף מיר, מײַן ליעבער פויגעל, איך פיהל דיך, איך פיהל דיך װער דו ביזט, װאַרט, איך ברעך די װאַנד און קום צו דיר...“ אַזוי האָבען צװײַ נשמות דורך אַ װאַנד צו־ענדער (?) לעבען אויסגעזונגען...

און זי האָט זיך שוין געהאַט צוגעװעהנט צו איהם. ניט געװאוסט, װער ער איז, װאָס ער איז — צי איז ער אַ יונגער אָדער אַן'אַלטער, צי האָט ער אַ װײַב, צי ער האָט אַ קינד — זי האָט נור געװאוסט, אַז עס איז הינטער דער װאַנד דאָ אַ נשמה, װאָס בענקט נאָך איהר, און אַז איהרע בענקט נאָך יענער נשמה. זי האָט געפיהלט דאָס האַרץ, װאָס קלאַפּט פאַר איהרע װעגען דאָרט הינטער דער שטומער, שװײַגענדער װאַנד.

איז עס נאַכט געװאָרען, האָט זי זיך אויף דער ערד נעבען דער װאַנד אַנידערגעזעצט, אָנגעקלאַפּט מיט דער האַנד, צי זיצט ער אויף יענער זײַט װאַנד אויף דעמזעלבען אָרט. אַזוי זענען זיי ביידע געזעסען שעות לאַנג. ער האָט איהר דורך די װאַנד ליעדער מיט פינגער-קלאַפּען געזונגען. ער האָט איהר פון זײַן ליעבע דערצעהלט. ער האָט זי געטרײַסט, ער האָט איהר װערטער געזאָגט, טיעפע װערטער און ערנסטע װערטער. זי האָט ניט פערשטאַנען — נור געפיהלט האָט זי, אַז דאָס רעדט מען צו איהר, געפיהלט האָט זי זײַן האַרץ און זײַן נשמה און זײַן פינגער-קלאַפּען, פלעגט זי דעם קאָפּ שװאַך אויף דער װאַנד אַנלעהנען, װי זי װאָלט געװאָלט אין זײַן שױס פאַלען, אָדער שטיל פאַמעליך שטיל, אַ מאָטיװ מיט איהרע לײַכטע שװעבענדע

פינגער דורך די וואַנד אויסקלאַפּען. דערנאָך פּלעגט איהר עפּיס אַזוי גוט ווערען אויף דער נשמה, אַז זי האָט זיך אויפגעהויבען פון דער פּאָדלאָגע און אָנגעהויבען אַרויף און אַראָב צו געהן איבער דעם צימערעל — אַ ליעד אויסצוטאַנצען מיט איהרע פוס טריטען. און דאָס גאַנצע גרויסע גרויסזאַמע הויז האָט דענסטמאָל געפיהלט די ריינע נשמה, וואָס לעבט אין זיינע מויערן. יעדער פּאָליטישער בעזונדער האָט איהרע טריט געצעהלט, און עס האָט זיך איהם אויסגעזונגען דאָס, וואָס עס זינגט זיך איהר איצט...

פּלוצלונג איז געשעהען אַ זאַך, וואָס האָט געמאַכט ציטערן דאָס גאַנצע גרויזאַמע, שוואַרצע הויז.

פון דער שיין פון זיין קליין פענסטערעל האָט אַ פּאָליטישער געזעהן, ווי מען בויט אַ תּליה אויף דעם בערגעל פאַר דער טורמע, און אין אַ שטילע שוואַרצע נאַכט האָט אַ שטיל פינגער-קלאַפּען געברומט אין טורמע אַ גאַנצע נאַכט, ווי איינזאַמע, פערלאָזטע טראָפּענס רעגען וואָלטען געבלאָנדזשעט אין אַ ריניע. דאָס האָט איין פּאָליטישער דעם צווייטען צו וויסען געגעבען: „מען בויט אַ תּליה“, און דאָס גאַנצע גרויזאַמע שרעקליכע הויז האָט געציטערט אין דער נאַכט פון דעם וואָרט „תּליה“.

צוערשט איז געוואָרען אַ געקלאַפּערײַ, איין וואַנד מיט דער צווייטער, אויבען מיט אונטען. איינער האָט דעם צווייטען צו וויסען געגעבען, עצות געגעבען, געטרייסט זיך, געזעגענט זיך און פון דעם שטילען טרויעריגען פינגער-קלאַפּען אין דער טרויעריגער נאַכט האָט זיך געדאַכט, אַז דער מלאך-המות קלאַפּט אָן מיט זיינע שוואַרצע פליגלען אין דער וואַנד. באַלד אָבער דערויף איז שטיל געוואָרען אין גאַנצען הויז, ווי דאָס גאַנצע הויז וואָלט אויסגעשטאָרבען. יעדער אַרעסטירטער האָט זיך געוואָרפען אין זיין ווינקעל אַריין, געמאַכט אַ חשבון הנפש מיט זיך אַליין און געוואַרט אויף דעם מלאך-המות, וואָס זאָל קומען נאָך איהם...

אין יענער נאַכט האָט זיך זיין פינגער-קלאַפּען געענדערט! זיינע פינגער האָבען געציטערט. ער האָט איהר דורך די וואַנד עפּיס געזאָגט; זי האָט געפיהלט, אַז ער האָט איהר עפּיס צו זאָגען, זיין פינגער-קלאַפּען האָט זיך עפּיס געבעטען... געבעטען אַ געטרייסט און געוואַרענט עפּיס און שטיל איז געוואָרען זיין

פינגער-קלאפּען, עפּיס מיט הארץ-ציטערניש. זי האָט געפיהלט, ווי ער לעהנט אָן דאָס פּנים אָן די וואַנד, קלאַפּט מיט זיין שטערן אָן די וואַנד... קושט די וואַנד... שפּרייט אויס די אָרעמס אויף דער וואַנד... באַלד דערויף איז ער שטיל געוואָרען. נאָר ווייטער האָט זיך געהערט, ווי ער פאַלט אויף די וואַנד, בייסט די וואַנד מיט די צייהן, ראַצט זי... עפּיס וויל ער, עפּיס האָט ער איהר אַ סוד צו פערטרויען, נאָר וואָס האָט זי נישט פערשטאַנען...

שטיל און טרויעריג איז געוועזען די נאַכט. אין דרויסען האָט אַ ווינד געוויינט. עס האָט געמוזט אין דרויסען אַ געוויטער זיין, נאָר איננוויינינג אין דער טורמע האָט מען ניט געהערט. פון צייט צו צייט האָט זיך פון גאַנץ ווייט אָבגערופען אַ ווידער-קלאַנג ווי פון אַ פריה-צייטיג אויסגעהענדען דונער. אַ ווינד האָט זיך געריסען פון דאַך, פון די קליינע אייזערנע לעדעלעך, וואָס זענען פאַר די פענסטער פון דאַך טורמע, און געטשעפּעט זיך אָן די אייזערנע שטריכעטען.

אין איהר צימערעל איז פינסטער געוועזען און שטיל געווען, זי האָט איינינגע מאָל געפּרובט אָנקלאַפּען ביי איהם, נאָר ער איגנעווניג, — ווי עס וואָלט זיך מיט איהר אַ ברוגז געמאַכט — ענטפערט איהר היינט נישט. איז זי אויך ברוגז געוואָרען און האָט זיך אויף איהר בעט געלעגט. שלאָפען האָט זי נישט געקאָנט — איהר איז טרויעריג און אומעטיג געוואָרען. זי האָט געוואָלט איינינגע מאָל צוגעהן צו דער וואַנד אָנקלאַפּען, נור זי האָט געוואַרט, ביז ער וועט דאָס צוערשט טהון. דערנאָך איז אין טורמע אַזוי טויט שטיל געוואָרען. מען האָט קיין פינגער-קלאַפּען נישט געהערט, נישט דעם מינדעסטען גערויש, נור פון אַ גאַנץ ווייטען אָרט האָבען זיך געהערט איינזאַמע שטילע טריט פון אַ וואַכענדען אויף און אָב. אויף איהר איז אָנגעפאַלען אַ שרעק, דער ווינד וויינט אין דרויסען... זי איז אַראָב פון איהר בעט, צו צו דער וואַנד, אָנגעקלאַפּט אָן דער וואַנד — ער ענטפערט נישט. זי איז אין אַנאַנדער ווינקעל אַריין, געזוכט אין יענעם ווינקעל, פון דאָרט שווייגט מען אויך. זי האָט דאָס אויער צו-געלעגט צו דער וואַנד, איינגעהאָרכענדיג זיך, טיעף איינהאָרכענדיג

זיך — דערינען איז טויט שטיל. דער שרעק איז אויף איהר וואָס מעהר בעפאַלען, דער ווינד וויינט אין דרויסען — האָט זי אָנגעהויבען זוכען ביי דער וואַנד אין יעדען ווינקעל, איינגעגאָבען דאָס פּנים אין דער וואַנד און געבעטען זיך מיט א וויינענדיג, שלוכצענדיג קול: ענטפער מיר! ווער ביסט דו? און וואו ביסט דו? פאַר וואָס שווייגסט דו?... וואָס איז מיט דיר געשעהען?... איך האָב מורא, וואָס שווייגסט דו? ענטפער מיר!... ענטפער מיר!...